

Ιστορία Δ΄ Δημοτικού

Στα Αρχαία Χρόνια

Τόμος 1ος

Κεφάλαια 1 – 27

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

**Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ *Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου***

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το
Νηπιαγωγείο»**

**Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
*Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.***

**Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
*Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.***

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Θεόδωρος Κατσουλάκος
Μαρία Λένα**

**Ιφιγένεια Καρυώτη
Χριστίνα Κατσάρου**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ:
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ**

Ιστορία Δ΄ Δημοτικού

Στα Αρχαία Χρόνια

**Τόμος 1ος
Κεφάλαια 1 – 27**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Θεόδωρος Κατσουλάκος, *Εκπαιδευτικός Δ.Ε.*

Χριστίνα Κατσάρου, *Εκπαιδευτικός Π.Ε.*

Μαρία Λένα, *Εκπαιδευτικός Δ.Ε.*

Ιφιγένεια Καρυώτη, *Εκπαιδευτικός Π.Ε.*

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Δημήτριος Ανωγιάτης - Πελέ, *Καθηγητής Ιονίου*

Πανεπιστημίου

Στέφανος Παπαστεργιόπουλος, *Σχολικός Σύμβουλος*

Σαράντης Χέλμης, *Εκπαιδευτικός Π.Ε.*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Βικτώρια Γιουλβανίδου

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Θεόδωρος Τάσιος, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Γιάννης Παπαγρηγορίου, *Σύμβουλος Π.Ι.*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Δήμητρα Καυκά, *Εκπαιδευτικός Π.Ε.*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Δημοσθένης Κοκκινίδης, *Εικαστικός Καλλιτέχνης*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ – MULTIMEDIA Α.Ε.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

*Ομάδα Εργασίας Υπ. Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης
και Θρησκευμάτων*

Δυο λόγια για το βιβλίο σου

Το βιβλίο που κρατάς στα χέρια σου θα σε βοηθήσει να κάνεις ένα ωραίο ταξίδι στα περασμένα. Θα γνωρίσεις πολλά πράγματα για τη ζωή των προγόνων μας στα αρχαία χρόνια. Συντροφιά σου θα έχεις πολεμιστές, καλλιτέχνες, ποιητές, ιστορικούς, που με τους αγώνες και τα έργα τους έκαναν τη χώρα μας ονομαστή.

Για όλα αυτά θα νιώσεις χαρά και περηφάνια και θα θελήσεις αργότερα να μάθεις περισσότερα. Προσπάθησε λοιπόν να μη μείνεις ένας απλός αναγνώστης. Χρησιμοποίησε τη φαντασία σου και απόλαυσε το ταξίδι και την περιήγηση. Η γνωριμία σου τότε με τον αρχαίο κόσμο θα εξελιχθεί σε μια περιπέτεια συναρπαστική!

1η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η κάθοδος των Δωριέων

Οι Δωριείς κατεβαίνοντας από την περιοχή της Πίνδου προς τη νότια Ελλάδα έφεραν μεγάλη αναστάτωση. Κάποιοι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στη Σπάρτη.

11ος αιώνας

8ος αιώνας

Γεωμετρικά χρόνια

Οι Δωριείς ήταν το τελευταίο ελληνικό φύλο που μετακινήθηκε προς τη νότια Ελλάδα. Είναι δύσκολο σήμερα να εξηγήσουμε τους λόγους που τους έκαναν να αναζητήσουν άλλη πατρίδα. Οι άνθρωποι ακόμη και σήμερα εγκαταλείπουν ένα χώρο, όταν κινδυνεύουν ή όταν θέλουν να ζήσουν καλύτερα.

Η πορεία προς το νότο έγινε αργά. Πολλές ομάδες άρχισαν τότε να μένουν άλλοτε προσωρινά και άλλοτε μόνιμα σε διάφορα μέρη. Κάποιοι από αυτούς φαίνεται ότι παρέμειναν στη Στερεά Ελλάδα και ειδικά στην περιοχή της Δωρίδας, όπως και η λέξη φανερώνει.

Η κάθοδος των Δωριέων δεν έγινε μονομιάς. Χρειάστηκαν πολλά χρόνια. Σήμερα μας είναι άγνωστοι ακόμη και οι δρόμοι που ακολούθησαν. Το πιο πιθανό είναι ότι πέρασαν στην Πελοπόννησο από τον Ισθμό της Κορίνθου.

Στην Πελοπόννησο χωρίστηκαν σε μικρότερες ομάδες και κατευθύνθηκαν σε διαφορετικές περιοχές. Μια ισχυρή ομάδα κατευθύνθηκε νοτιότερα και κατέλαβε τη Σπάρτη και την εύφορη πεδιάδα του ποταμού Ευρώτα. Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν εἰλωτες που αναγκάστηκαν να καλλιεργούν τη γη. Οι Δωριείς φαίνεται ότι στην αρχή ήταν πιο πολλοί, γι' αυτό όλοι οι κάτοικοι μίλησαν αργότερα τη διάλεκτό τους, τη δωρική.

1. Η κοιλάδα του Ευρώτα

Οι Δωριείς κυριάρχησαν με τη δύναμη τους σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου. Πολλοί από τους παλιούς κατοίκους έχασαν την περιουσία τους και έγιναν δούλοι. Ο μυκηναϊκός πολιτισμός σταμάτησε να αναπτύσσεται. Μερικοί, βλέποντας ότι δεν μπορούσαν πια να ζήσουν στον τόπο τους, αναγκάστηκαν να φύγουν.

το φύλο: το σύνολο των ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά, όπως καταγωγή, θρησκεία, γλώσσα, συνήθειες

η κάθοδος των Δωριέων: η μετακίνηση των Δωριέων από το βορρά της χώρας προς το νότο

οι εἰλωτες: οι παλιοί κάτοικοι της Σπάρτης που έγιναν δούλοι.

η διάλεκτος: η γλώσσα που μιλούν οι κάτοικοι κάποιας περιοχής· σήμερα μιλάμε για ποντιακή, τσακωνική, κυπριακή διάλεκτο.

2. Η κάθοδος των Δωριέων

παράθεμα 1

Οι μετακινήσεις πληθυσμών, ένα συνηθισμένο φαινόμενο

Η χώρα που σήμερα ονομάζεται Ελλάδα πολύ παλιά δεν είχε μόνιμους κατοίκους. Οι μετακινήσεις τότε ήταν συχνές. Οι κάτοικοι πιέζονταν από άλλα νεότερα φύλα και έφευγαν εύκολα από τις περιοχές

που έμεναν. Τότε δεν υπήρχε εμπόριο ούτε ασφάλεια στη στεριά και τη θάλασσα. Οι άνθρωποι δεν καλλιεργούσαν μεγάλα χωράφια. Δε μάζευαν χρήματα ούτε φύτευαν δέντρα, γιατί δεν είχαν τείχη για να τους προστατεύουν. Πάντα υπήρχε ο φόβος μήπως παρουσιαστεί κάποιος και τους τα αρπάξει. Εξασφάλιζαν μόνο τις καθημερινές τους ανάγκες και μετακινούνταν με μεγάλη ευκολία. Οι μετακινήσεις ήταν πιο συχνές στα εύφορα μέρη, όπως η Θεσσαλία, η Βοιωτία και οι περισσότερες περιοχές της Πελοποννήσου, εκτός από την Αρκαδία.

Θουκυδίδης, βιβλίο Α', κεφ.2 (διασκευή)

παράθεμα 2

Γεωμετρικά χρόνια, μια ανήσυχη εποχή

Μετά τον Τρωικό πόλεμο συνεχίστηκαν οι μετακινήσεις πληθυσμών και οι εισβολές στην Ελλάδα, η οποία δεν έμεινε ήσυχη και δεν μπόρεσε να προκόψει..... Εξήντα χρόνια μετά την εκστρατεία των Αχαιών στην Τροία, οι Θεσσαλοί έδιωξαν από την περιοχή τους Βοιωτούς που πήγαν και εγκαταστάθηκαν στη γη του Κάδμου, που σήμερα λέγεται Βοιωτία. Ογδόντα χρόνια μετά τα Τρωικά, οι Δωριείς με αρχηγούς τους Ηρακλείδες* κυρίευσαν την Πελοπόννησο. Μόνο μετά από πολλά χρόνια ηρέμησε εντελώς η Ελλάδα, γιατί σταμάτησαν οι μετακινήσεις πληθυσμών.

Θουκυδίδης, βιβλίο Α', κεφ. 12 (διασκευή)

---

*οι Ηρακλείδες: οι απόγονοι του Ηρακλή.

1. Γιατί νομίζεις ότι οι Δωριείς κινήθηκαν νότια;

2. Ποιες αλλαγές έγιναν στη ζωή των ανθρώπων στην Ελλάδα μετά την κάθοδο των Δωριέων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι Έλληνες δημιουργούν αποικίες

Οι μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα ανάγκασαν διάφορα ελληνικά φύλα να μεταναστεύσουν. Αιολείς, Ίωνες και Δωριείς εγκαταστάθηκαν στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και τη Μ. Ασία, όπου ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό.

Οι μετακινήσεις πληθυσμών αναστάτωσαν τη ζωή των κατοίκων της Ελλάδας. Τα κτήματα έπαψαν να καλλιεργούνται και η κτηνοτροφία λιγόστεψε. Οι φτωχοί έγιναν περισσότεροι με αποτέλεσμα οι τεχνίτες να μη βρίσκουν αγοραστές για τα προϊόντα τους. Πολλοί άρχισαν να φεύγουν από τον τόπο τους.

Η μετανάστευση δε γινόταν με τρόπο οργανωμένο. Άλλοι έφευγαν γιατί δεν ένιωθαν πια ασφάλεια και άλλοι για να βρουν καλύτερη τύχη

Οι Αιολείς από τη Θεσσαλία πλέοντος στο Αιγαίο έφτασαν στη Λέσβο, την Τένεδο και την απέναντι πλευρά της Μ. Ασίας. Οι Ίωνες, ξεκινώντας από την Αττική, κατευθύνθηκαν προς τη Σάμο και τη Χίο. Από εκεί πέρασαν στη Μ. Ασία. Οι Δωριείς, που συνεχώς κατέφθαναν στην Πελοπόννησο, είδαν ότι οι περιοχές που κατέλαβαν δεν τους χωρούσαν. Ακολουθώντας και αυτοί το παράδειγμα των άλλων Ελλήνων, έφτασαν στη Ρόδο και μετά στη Μ. Ασία.

Οι Έλληνες στις νέες πατρίδες ήλθαν σε επαφή με τους άλλους λαούς και γνώρισαν τον τρόπο ζωής τους. Κράτησαν όμως τις παλιές τους συνήθειες. Λάτρεψαν ιδιαίτερα τους θεούς τους, προς τιμήν των οποίων έχτισαν λαμπρούς ναούς. Στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές οι άποικοι συγκεντρώνονταν στα ιερά και γιόρταζαν όλοι μαζί. Οι γιορτές τους έκαναν να νιώθουν

πιο έντονα την κοινή καταγωγή τους. Το Αιγαίο έγινε ελληνική θάλασσα, αφού στις δυο πλευρές του κατοικούσαν Έλληνες.

Οι πρώτες αποικίες των Ελλήνων

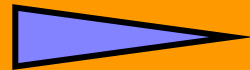
Αιολεις

Ίωνες

Δωριεις

1. Ο Α' αποικισμός των Ελλήνων

η μετανάστευση: η μετακίνηση ανθρώπων από την πατρίδα τους σε άλλη χώρα

τα ιερά: οι ναοί τους οποίους τιμούσαν ιδιαίτερα οι άνθρωποι.

οι άποικοι: αυτοί που έπαιρναν μέρος στην αποστολή για δημιουργία αποικίας, οι κάτοικοι της αποικίας.

παράθεμα 1

Ο ελληνισμός της Μ. Ασίας

Οι Ίωνες έχουν χτίσει τις πόλεις τους στον πιο ωραίο τόπο, από άποψη ατμόσφαιρας και κλίματος, σε σύγκριση μ' όλους τους γνωστούς λαούς. Τα μέρη που βρίσκονται βορειότερα υποφέρουν από το κρύο και την υγρασία, ενώ τα μέρη που βρίσκονται νοτιότερα υποφέρουν από καύσωνα και ξηρασία. Από τις δώδεκα ιωνικές πόλεις οι δύο είναι χτισμένες στα νησιά Σάμο και Χίο και οι υπόλοιπες στη Μ. Ασία. Στην περιοχή της Μυκάλης ιδρύθηκε το Πανιώνιο, που ήταν κοινό αφιερωμάτων Ιώνων στον Ελικώνιο Ποσειδώνα. Εκεί συγκεντρώνονταν οι Ίωνες και γιόρταζαν τα Πανιώνια. Οι Αιολείς έχτισαν δώδεκα πόλεις στη στεριά της Ασίας. Αυτοί έτυχε να εγκατασταθούν σε περιοχή πιο εύφορη από τους Ίωνες, αλλά το κλίμα εκεί δεν είναι τόσο γλυκό.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Α', 142,148,149 (διασκευή)

2. Η εγκατάσταση στους ξένους τόπους δεν ήταν πάντα ειρηνική. Πολλές φορές οι άποικοι είχαν να αντιμετωπίσουν και ντόπιους

λαούς. Εικόνα από αγγείο που δείχνει την προσπάθεια των αποίκων να κατέβουν από το πλοίο (Ελευσίνα, Αρχαιολογικό Μουσείο).

παράθεμα 2

Το αμάρτημα του Ηγησικλή

Οι Δωριείς ίδρυσαν έξι πόλεις και οργάνωσαν το λατρευτικό τους κέντρο στο Τριόπιο, που το αφιέρωσαν στον Απόλλωνα. Εκεί κάθε χρόνο τελούσαν αθλητικούς αγώνες προς τιμήν του θεού και είχαν ορίσει ως βραβείο για τους νικητές χάλκινους τρίποδες, που έπρεπε να τους αφήνουν στο ναό και να μην τους παίρνουν μαζί τους. Ένας πολίτης της Αλικαρνασσού, που τον έλεγαν Ηγησικλή, μετά τη νίκη του στους αγώνες ξέχασε επίτηδες το έθιμο. Πήρε μαζί του τον τρίποδα και τον κάρφωσε σ' ένα πάσσαλο στο σπίτι του. Αυτό θεωρήθηκε ασέβεια προς τον Απόλλωνα και στάθηκε η αιτία να διώξουν οι άλλες πέντε δωρικές πόλεις από την ένωση τους την έκτη πόλη, την Αλικαρνασσό. Έτσι την τιμώρησαν για ό,τι έκανε ένας πολίτης της.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Α', 144 (διασκευή)

1. Να παρατηρήσεις το χάρτη και να περιγράψεις την πορεία του κάθε ελληνικού φύλου από την Ελλάδα στη Μ. Ασία.

2. Η ζωή τους στις «νέες πατρίδες» είχε ομοιότητες με αυτή που ζούσαν μέχρι τότε;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων

Ο Όμηρος δημιούργησε δύο μεγάλα ποιήματα, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Οι Έλληνες πίστευαν στους δώδεκα θεούς, τους οποίους φαντάζονταν ότι κατοικούσαν στον Όλυμπο.

Ο πόλεμος που έκαναν οι Έλληνες για να καταλάβουν την Τροία ήταν ένα μεγάλο γεγονός. Τα κατορθώματα των πολεμιστών έγιναν τραγούδια, που τα τραγουδούσαν οι ραψωδοί στις γιορτές και τα πανηγύρια.

Τον 8ο αιώνα π.Χ. ο Όμηρος, ένας σπουδαίος ποιητής, έγραψε δύο μεγάλα ποιήματα, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Η Ιλιάδα μιλάει για τους αγώνες των Ελλήνων για την κατάληψη της Τροίας. Η Οδύσσεια έχει ως θέμα της τις περιπέτειες που πέρασε ο Οδυσσεύς στην προσπάθειά του να γυρίσει στην αγαπημένη του πατρίδα, την Ιθάκη.

Από τα ποιήματα αυτά μαθαίνουμε πολλά για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής και τη θρησκεία τους. Παλιότερα, κάθε περιοχή είχε το δικό της θεό και τις δικές της γιορτές. Στο χώρο όπου λατρευόταν ο θεός συγκεντρώνονταν οι άνθρωποι και τον τιμούσαν με διάφορες τελετές. Μερικές φορές ένας τοπικός θεός αποκτούσε μεγαλύτερη φήμη. Στη γιορτή του τότε έπαιρναν μέρος και κάτοικοι άλλων περιοχών.

Στην ομηρική εποχή οι Έλληνες πίστευαν στους δώδεκα θεούς, τους οποίους φαντάζονταν ότι κατοικούσαν στον Όλυμπο, το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας. Πίστευαν ότι πάνω εκεί υπήρχε ένα λαμπρό παλάτι, όπου έμενε ο Δίας και η γυναίκα του η Ήρα,

ενώ οι άλλοι θεοί έμεναν σε χαμηλότερα σπήτια που τα είχε χτίσει ο Ήφαιστος. Για τους αρχαίους Έλληνες όλοι οι θεοί ζούσαν σαν μια οικογένεια, έτρωγαν αμβροσία και έπιναν νέκταρ. Αρχηγός όλων ήταν ο Δίας, τον οποίο οι Έλληνες ονόμαζαν «πατέρα των θεών και των ανθρώπων». Είχε μεγάλη δύναμη και κρατούσε στα χέρια του το φοβερό κεραυνό.

1. Ο θεός Απόλλωνας κρατώντας στο αριστερό του χέρι τη λύρα (Δελφοί, Αρχαιολογικό Μουσείο)

οι ραψωδοί: αυτοί που απάγγελαν σε δημόσιους χώρους τα ποιήματα του Ομήρου.

οι τελετές: οι εκδηλώσεις στις οποίες έπαιρναν μέρος πολλοί άνθρωποι.

η αμβροσία: η τροφή των θεών του Ολύμπου, η οποία τους έκανε αθάνατους.

το νέκταρ: το ποτό που έπιναν οι θεοί.

παράθεμα 1

Σκληρή μονομαχία

Είπε ο Έκτορας και τίναξε το κοντάρι του
και χτύπησε τη φοβερή ασπίδα του Αίαντα.
... Δεύτερος ο Αίαντας τίναξε το μακρύ κοντάρι του
και χτύπησε τη στρογγυλή ασπίδα του Έκτορα.
Τρύπησε η δυνατή αιχμή τη λαμπρή ασπίδα
Κι ήρθε και διαπέρασε τον όμορφο θώρακα
και στα πλευρά του έσχισε το χιτώνα.
Εκείνος όμως έσκυψε και γλίτωσε το μαύρο θάνατο.
Τότε αμέσως εκείνοι τράβηξαν απ' τις ασπίδες τους
τα δόρατα τους.

Όμηρος, Ιλιάδα, Η', στ. 244-257 (ελεύθερη απόδοση)

παράθεμα 2

Οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου

Δίας: ο μεγαλύτερος από τους δώδεκα θεούς,
κυρίαρχος του ουρανού, της γης και της θάλασσας.
Σύμβολό του ήταν ο φοβερός κεραυνός.

Ήρα: η σύζυγος του Δία, προστάτευε το γάμο.

Ποσειδώνας: αδελφός του Δία, ο θεός της θάλασσας.
Σύμβολό του ήταν η τρίαινα.

Αθηνά: κόρη του Δία, γεννήθηκε από το κεφάλι του.

Ήταν η θεά της σοφίας και της εργασίας. Σύμβολά της
ήταν η περικεφαλαία, το κοντάρι και η ασπίδα.

Απόλλωνας: γιος του Δία και της Λητώς, θεός της
μουσικής και της μαντικής.

Άρτεμη: δίδυμη αδελφή του Απόλλωνα, θεά του
φεγγαριού, του κυνηγιού και των δασών.

Ήφαιστος: γιος του Δία και της Ήρας, θεός της φωτιάς
και της μεταλλοτεχνίας. Οι αρχαίοι πίστευαν πως ήταν
κουτσός.

Άρης: γιος του Δία και της Ήρας, θεός του πολέμου.

Αφροδίτη: θεά της γυναικείας ομορφιάς.

Δήμητρα: αδελφή του Δία, θεά της γεωργίας.

Εστία: αδελφή του Δία, προστάτευε την οικογενειακή ζωή.

Ερμής: αγγελιαφόρος των θεών και οδηγός των ψυχών των νεκρών στον Κάτω Κόσμο.

2. Χάλκινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς. Η θεά προβάλλει το αριστερό χέρι με την ασπίδα και με το δεξί υψώνει το δόρυ. (Αθήνα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

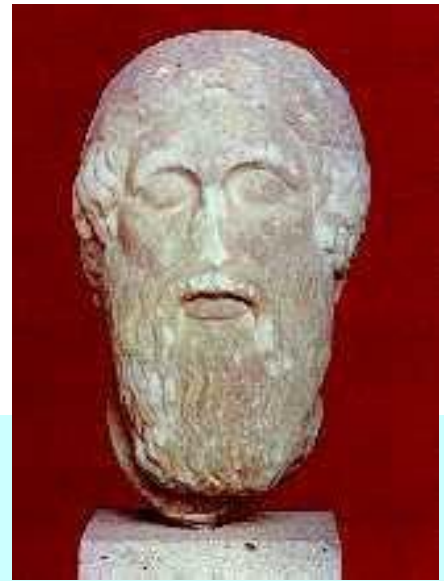
παράθεμα 3

Ομηρική φιλοξενία

Ο Τηλέμαχος οδήγησε τον ξένο σε ένα θρονί να κάτσει, όμορφο, λεπτοδουλεμένο, που είχε και σκαμνί για να ακουμπάνε τα πόδια και κάτω του άπλωσε λινό σεντόνι. Έβαλε και ο ίδιος κοντά στον ξένο ένα σκαμνί σκαλισμένο για να καθίσει. Μια παρακόρη ήρθε αμέσως κρατώντας όμορφο χρυσό λαγήνι και τους έχυνε νερό να πλύνουν τα χέρια τους σε μία ασημένια λεκάνη. Έπειτα έστρωσε μπροστά τους μακρύ σκαλιστό

τραπέζι. Μετά τους έφερε ψωμιά η σεβαστή οικονόμα και διάφορα προσφάγια, πολλά απ' ό,τι είχε. Κι ο σιτιστής κρέατα ψητά τους έφερε σε δίσκους κι ολόχρυσα ποτήρια τους έβαλαν και ο κεραστής ερχότανε συχνά και τους κερνούσε.

Όμηρος, Οδύσσεια, Α', 135-38 και 143-150,
(ελεύθερη απόδοση)

3. Όμηρος, ο μεγαλύτερος επικός ποιητής των αιώνων (Μόναχο, Γλυπτοθήκη)

1. Γιατί νομίζεις ότι οι αρχαίοι Έλληνες Πίστευαν ότι η κατοικία των θεών ήταν στην κορυφή του Ολύμπου;

2. Ποια είναι η υπόθεση της Ιλιάδας και ποια της Οδύσσειας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η τέχνη και η γραφή

Την εποχή αυτή δε χτίζονταν μεγάλα κτίρια και τα αγάλματα ήταν μικρά και άτεχνα. Οι ζωγραφιές στα αγγεία έμοιαζαν με γεωμετρικά σχήματα, γι' αυτό η εποχή ονομάστηκε γεωμετρική. Μεγάλο γεγονός υπήρξε η χρησιμοποίηση του αλφάβητου.

Μετά από την κάθοδο των Δωριέων σταμάτησε να αναπτύσσεται η μυκηναϊκή τέχνη. Η παλιά γραφή, δύσκολη όπως ήταν, μετά τόσες αλλαγές που έγιναν στον ελληνικό χώρο, ξεχάστηκε. Οι άνθρωποι όμως δεν έπαψαν να κτίζουν σπίτια ή να κατασκευάζουν διάφορα αντικείμενα που τους ήταν απαραίτητα στην καθημερινή ζωή.

Από τις ανασκαφές που έχουν γίνει βγάζουμε το συμπέρασμα ότι τα κτίρια ήταν μικρά και απλά. Τα θεμέλια τα έκτιζαν με πέτρες, ενώ για το υπόλοιπο μέρος χρησιμοποιούσαν άλλα υλικά. Από ένα πήλινο κατασκεύασμα του 8ου π.Χ. αιώνα που βρέθηκε στην περιοχή του Αργούς μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα για τα κτίρια της εποχής.

Τα πρώτα αγάλματα ήταν ξύλινα και παρίσταναν θεούς. Απ' αυτά δε σώθηκε κανένα. Και είναι φυσικό αυτό, αφού το ξύλο καταστρέφεται εύκολα. Αργότερα άρχισαν να φτιάχνουν μικρά αγάλματα από μέταλλο. Όλες τότε οι οικογένειες χρησιμοποιούσαν διάφορα αγγεία για τις καθημερινές τους ανάγκες. Σ' αυτά αποθήκευαν λάδι, κρασί και άλλα προϊόντα. Οι τεχνίτες συνήθιζαν να ζωγραφίζουν πάνω σ' αυτά κύκλους, τρίγωνα, τετράγωνα και άλλα γεωμετρικά σχήματα. Γι' αυτό και η τέχνη ονομάστηκε γεωμετρική.

Αυτή την εποχή οι Έλληνες άρχισαν τα θαλασσινά ταξίδια πουλώντας και αγοράζοντας προϊόντα. Κατάφεραν μάλιστα να πάρουν και πάλι το εμπόριο της Μεσογείου στα χέρια τους που το είχαν χάσει μετά την παρακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Ήρθαν σε επαφή με έναν άλλο λαό, τους Φοίνικες, από τους οποίους πήραν το αλφάβητο. Σ' αυτό πρόσθεσαν φωνήεντα κι έφτιαξαν έτσι δικό τους αλφάβητο. Στην αρχή μάλιστα οι Έλληνες έγραφαν από τα δεξιά προς τα αριστερά, χωρίς να χωρίζουν τις λέξεις.

1. Προετοιμασία για θυσία (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. Χάλκινο άλογο (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

η μυκηναϊκή τέχνη: η τέχνη που είχε αναπτυχθεί στις Μυκήνες, αλλά και σε άλλες περιοχές της χώρας πριν από την κάθοδο των Δωριέων.

οι Φοίνικες: λαός που κατοικούσε στη Φοινίκη, χώρα που βρισκόταν περίπου εκεί που σήμερα βρίσκεται ο Λίβανος.

το φοινικικό αλφάβητο: έτσι ονομαζόταν το αλφάβητο που χρησιμοποιούμε σήμερα. Οι ειδικοί επιστήμονες έχουν τη γνώμη ότι τα περισσότερα γράμματα τα πήραμε παλιά από τους Φοίνικες.

3. Πήλινο ομοίωμα μικρού κτιρίου που βρέθηκε στο ιερό της Ήρας κοντά στο Αργός (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

παράθεμα 1

Τα φοινικικά γράμματα

Στην αρχή οι Έλληνες είχαν τα γράμματα που χρησιμοποίησαν οι Φοίνικες, αλλά με το πέρασμα του χρόνου άλλαξε μαζί με την προφορά και η μορφή τους. Γείτονες των Φοινίκων στις περισσότερες περιοχές ήταν Έλληνες από την Ιωνία. Αυτοί διδάχτηκαν από τους Φοίνικες τα γράμματα και, αφού τα άλλαξαν λίγο, τα χρησιμοποίησαν οι ίδιοι. Σωστά μάλιστα τα ονόμασαν φοινικικά γράμματα, αφού τα είχαν πάρει από τους Φοίνικες.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ε', 58 (διασκευή)

4. Αγγείο, όπου είναι χαραγμένη η αρχαιότερη ελληνική επιγραφή που έχει σωθεί μέχρι σήμερα (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

παράθεμα 2

Τα σχήματα και η χρησιμότητα των αγγείων

Στην αρχαιότητα υπήρχαν πολλά είδη αγγείων που εξυπηρετούσαν τις καθημερινές ανάγκες του νοικοκυριού αλλά και τις θρησκευτικές ανάγκες των ανθρώπων. Τα πιο συνηθισμένα είδη αγγείων είναι τα εξής:

Αμφορέας: μεγάλο κλειστό αγγείο με δύο κάθετα χερούλια· το χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν ή να αποθηκεύουν υγρά και στερεά.

Κρατήρας: μεγάλο ανοικτό αγγείο για το ανακάτεμα του κρασιού με το νερό. Οι αρχαίοι έπιναν νερωμένο κρασί.

Λεκάνη: μεγάλο χαμηλό και ανοικτό αγγείο με οριζόντιες λαβές, χωρίς σκέπασμα. Στο εσωτερικό της ίσως προετοίμαζαν το φαγητό.

Λήκυθος: ελαιοδοχείο με στενό στόμιο και κάθετη λαβή. Λευκά τέτοια αγγεία αφιέρωναν στους νεκρούς.

Πινάκιο: ανοικτό ρηχό αγγείο σαν το σημερινό πιάτο.

Μ. Τιβέριος, Ελλ. Τέχνη, Αρχαία Αγγεία, (διασκευή)

5. Αμφορέας των γεωμετρικών χρόνων (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

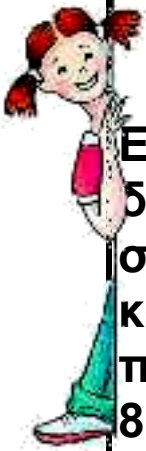

Γιατί, κατά τη γνώμη σου, ζωγράφιζαν πάνω στα αγγεία;

Ας δούμε τι μάθαμε

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Οι Δωριείς, κατεβαίνοντας προς τη νότια Ελλάδα, προκάλεσαν μεγάλη αναστάτωση. Έτσι, διάφορα ελληνικά φύλα αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν προς τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και τη Μικρά Ασία. Στα χρόνια αυτά οι Έλληνες πίστευαν στους δώδεκα θεούς του Ολύμπου. Τον 8ο αιώνα π.Χ. ο Όμηρος έγραψε δύο πολύ σπουδαία ποιήματα, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Την εποχή αυτή οι τεχνίτες ζωγράφιζαν πάνω στα αγγεία γεωμετρικά σχήματα (κύκλους, τρίγωνα, τετράγωνα κ.ά.). Γι' αυτό η τέχνη αυτή ονομάστηκε γεωμετρική.

2η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Νέες αποικίες των Ελλήνων

Οι Έλληνες εγκατέλειψαν τα χωριά και συγκεντρώθηκαν στις πόλεις. Η πόλη έγινε κράτος με ακρόπολη και τείχος. Τότε ιδρύθηκαν πολλές Αποικίες στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου, όπου γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη ο ποντιακός ελληνισμός.

8ος αιώνας

5ος αιώνας

Αρχαϊκά χρόνια

Οι μετακινήσεις στον ελληνικό χώρο έφεραν πολλές αλλαγές στη ζωή των Ελλήνων. Πολλοί εγκατέλειψαν τα χωριά τους και άρχισαν να συγκεντρώνονται σε περιοχές όπου μπορούσαν να ζήσουν καλύτερα και με περισσότερη ασφάλεια. Έτσι δημιουργήθηκαν οι πόλεις - κράτη.

Κέντρο της νέας πόλης ήταν η ακρόπολη, στο πιο ψηλό σημείο της περιοχής. Εκεί βρίσκονταν οι ναοί των θεών και τα δημόσια κτίρια. Γύρω από αυτή χτίστηκαν οι κατοικίες των ανθρώπων. Όλος αυτός ο χώρος προστατευόταν από ψηλά τείχη. Η ζωή στην πόλη έγινε καλύτερη και όλοι ένιωσαν περισσότερο ασφαλείς. Κάποιοι έμεναν στα χωριά καλλιεργώντας τη γη. Σιγά σιγά όμως ο πληθυσμός αυξήθηκε και η γη δεν έφτανε να τους θρέψει όλους.

Μερικοί τότε αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πόλη τους και να πάνε αλλού να ζήσουν. Η μετακίνηση αυτή τη φορά έγινε οργανωμένα. Η πόλη ρωτούσε το μαντείο των Δελφών για το κατάλληλο μέρος όπου θα γινόταν η εγκατάσταση. Η τελετή της αναχώρησης, στην οποία έπαιρναν μέρος όλοι οι πολίτες, ήταν συγκινητική.

Με δάκρυα στα μάτια οι άποικοι αναχωρούσαν για τη νέα πατρίδα. Ο αρχηγός τους έπαιρνε το «ιερόν πυρ» με το οποίο θα άναβε το βωμό της αποικίας. Αυτό συμβόλιζε τους στενούς δεσμούς που θα υπήρχαν ανάμεσα στη μητρόπολη και την αποικία.

Τα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου γέμισαν από αποικίες. Οι πιο πολλές δημιουργήθηκαν στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, έτσι που η περιοχή να ονομαστεί Μεγάλη Ελλάδα.

Στις αποικίες οι Έλληνες προόδευσαν. Έχτισαν ναούς και έκαναν μεγάλα δημόσια έργα. Γνώρισαν άλλους λαούς και ανέπτυξαν με αυτούς σχέσεις, χωρίς όμως να ξεχάσουν την καταγωγή τους.

Οι σχέσεις ανάμεσα στη μητρόπολη και την αποικία ήταν πάντα στενές. Ήταν μάλιστα μεγάλο κακό να πολεμήσει η μια εναντίον της άλλης.

η ακρόπολη: η οχυρωμένη τοποθεσία σ' ένα ψηλό σημείο της πόλης

τα δημόσια κτίρια: τα κτίρια στα οποία λειτουργούν υπηρεσίες του κράτους.

το μαντείο: ο ιερός τόπος όπου πήγαιναν όσοι ήθελαν να μάθουν από το θεό τι θα τους συμβεί στο μέλλον.

ο βωμός: το λίθινο ή μαρμάρινο κατασκεύασμα πάνω στο οποίο οι άνθρωποι έκαναν θυσίες στους θεούς.

η μητρόπολη: η πόλη – κράτος η οποία δημιουργούσε μια αποικία.

το «ιερόν πυρ»: η φωτιά που έπαιρναν οι άποικοι από το βωμό της μητρόπολης, με την οποία έπρεπε να ανάψουν το βωμό της νέας πατρίδας.

2. Ελληνικό εμπορικό πλοίο ανοικτής θάλασσας
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

1. Χάρτης των αποικιών

Οι νέες ελληνικές αποικίες
▼ Μητροπόλεις
● Αποικίες

παράθεμα 1

Εμπόριο με ανταλλαγές

A) Έφτασα εδώ μ' ένα καράβι και τους συντρόφους μου, είμαι όμως πάλι έτοιμος ν' ανοιχτώ στη θάλασσα και να πάω στην Τεμέση της Κύπρου ν' ανταλλάξω γυαλιστερό σίδηρο που κουβαλάω με χαλκό.

Όμηρος, Οδύσσεια, Α' 201-204 (ελεύθερη απόδοση)

B) Ο Δίας τρέλανε το Γλαύκο, γιατί πήρε χάλκινα όπλα, που άξιζαν εννέα βόδια κι έδωσε όπλα χρυσά που άξιζαν ενενήντα βόδια.

Όμηρος, Ιλιάδα, Ζ, 234-236 (ελεύθερη απόδοση)

Γ) Ο Λαέρτης αγόρασε την Ευρύκλεια, όταν ήταν κοπελίτσα, και την αντάλλαξε με είκοσι βόδια.

Όμηρος, Οδύσσεια, Α' 481- 482 (ελεύθερη απόδοση)

παράθεμα 2

Η πατρίδα είναι θεά

Ας αφήσουμε τους αποίκους να μοιράσουν μεταξύ τους τη γη και τα σπίτια. Στη μοιρασιά όμως πρέπει να σκεφτούν ότι αυτός που του τυχαίνει το χωράφι, να θεωρεί ότι το χωράφι του ανήκει σ' ολόκληρη την πόλη, γιατί είναι η πατρίδα του και πρέπει να την περιποιείται πιο πολύ απ' ό,τι μια μητέρα τα παιδιά της. Η πατρίδα είναι θεά, βασίλισσα των ανθρώπων. Έτσι πρέπει να σκέφτονται οι άποικοι και για τους θεούς.

Νόμοι Πλάτωνα, 740 E (διασκευή)

3. Αναπαράσταση του ναού της Αθηνάς που βρισκόταν στην αρχαία Μίλητο.

παράθεμα 3

Τα νομίσματα της Μεγάλης Ελλάδας

Μερικές από τις αποικίες άρχισαν να κόβουν τα ασημένια τους νομίσματα γύρω στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ.. Το ασήμι το έπαιρναν από την Ισπανία. Δύο από τις πρώτες πόλεις που έκοψαν νόμισμα και αναπτύχθηκαν εμπορικά ήταν η Ιμέρα και ο Σελινούντας. Αντίθετα οι Συρακούσες άργησαν να κόψουν νόμισμα. Για τις χρονολογίες των νομισμάτων δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε τίποτε άλλο εκτός από το στυλ τους. Τα εμβλήματα συνήθως είχαν κάποια σημασία. Για την Ιμέρα (αυγή) ήταν ένας πετεινός, για τη Νάξο με τα αμπέλια της ήταν το κεφάλι του Διονύσου και σταφύλια.

Τζον Μπόρτμαν, Οι αρχαίοι Έλληνες στην υπερπόντια εξάπλωση τους. Οι πρώτες αποικίες και το εμπόριο τους (μετάφραση Ηλ. Ανδρεάδη).

4. Γύρω στο 600 π.Χ. κόπηκε το πρώτο ελληνικό νόμισμα στο νησί της Αίγινας. Εικόνιζε μια θαλάσσια χελώνα που ήταν το σύμβολο της πόλης (Αθήνα, Εθνικό Νομισματικό Μουσείο).

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η αποικία είχε Πάντα στενή σχέση με τη μητρόπολη; Οι Έλληνες μετανάστες σήμερα τι σχέση έχουν με τη μητροπολιτική Ελλάδα;

2. Μπορείς να εξηγήσεις γιατί ο αποικισμός βοήθησε τους Έλληνες να προοδεύσουν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Η επιθυμία για καλύτερη ζωή και οι αγώνες των ανθρώπων έφεραν πολλές αλλαγές στο πολίτευμα: βασιλεία, αριστοκρατία, τυραννίδα, δημοκρατία.

Τον παλιό καιρό, αρχηγός του κράτους ήταν ο βασιλιάς. Είχε μεγάλη δύναμη και τον σέβονταν όλοι. Καμιά φορά στο έργο του τον βοηθούσαν μερικοί ηλικιωμένοι άνθρωποι, που ξεχώριζαν για τη σοβαρότητα τους και την πείρα τους. Όταν ο βασιλιάς είχε να ανακοινώσει κάτι σπουδαίο, καλούσε το λαό σε συγκέντρωση. Το μέρος όπου γίνονταν αυτές οι συγκεντρώσεις ήταν ευρύχωρο και το ονόμασαν αγορά.

Η ζωή όμως άλλαξε και ο κόσμος συγκεντρωνόταν στις πόλεις. Κάποιοι που είχαν πολλά κτήματα, οι άριστοι, όπως τους έλεγαν, παραμέρισαν το βασιλιά και πήραν την εξουσία στα χέρια τους. Το πολίτευμα τότε έγινε αριστοκρατικό.

Η ανάπτυξη του εμπορίου έδωσε την ευκαιρία σε αρκετούς ανθρώπους να πλουτίσουν. Οι πλούσιοι, νιώθοντας πιο ισχυροί, πέτυχαν να πάρουν την εξουσία από τους ευγενείς. Το πολίτευμα ονομάστηκε ολιγαρχικό, γιατί αυτοί που κυβερνούσαν ήταν λίγοι. Πολλές φορές δε συμφωνούσαν μεταξύ τους. Από την άλλη πλευρά ο λαός είχε πολλά παράπονα και συχνά γίνονταν ταραχές.

Την άσχημη αυτή κατάσταση σε διάφορες πόλεις εκμεταλλεύτηκαν άνθρωποι που είχαν μεγάλες φιλοδοξίες. Κατάφεραν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του λαού και με τη βοήθεια του έγιναν τύραννοι.

Στο τυραννικό πολίτευμα αυτός που κυβερνούσε δεν έδινε λόγο σε κανέναν για ό,τι έκανε.

Τα προβλήματα όμως παρέμεναν. Οι περισσότεροι δεν είχαν χωράφια για να καλλιεργήσουν και είχαν πολλά χρέη. Σε πολλές πόλεις έκαναν επαναστάσεις και έδιωξαν τους τυράννους. Οι αλλαγές συνεχίζονταν και οι άνθρωποι αγωνίζονταν να ζήσουν καλύτερα. Στην Αθήνα σιγά σιγά έπαιρνε την εξουσία ο λαός. Το πολίτευμα γινόταν δημοκρατικό.

το πολίτευμα: ο τρόπος με τον οποίο κυβερνιέται μια χώρα (λέμε: ολιγαρχικό, δημοκρατικό πολίτευμα).

ο ευγενής: αυτός που λόγω της καταγωγής του ή της περιουσίας του είχε περισσότερα δικαιώματα.

ο τύραννος: αυτός που παίρνει την εξουσία με τη βία και κυβερνάει χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν (σήμερα λέγεται δικτάτορας).

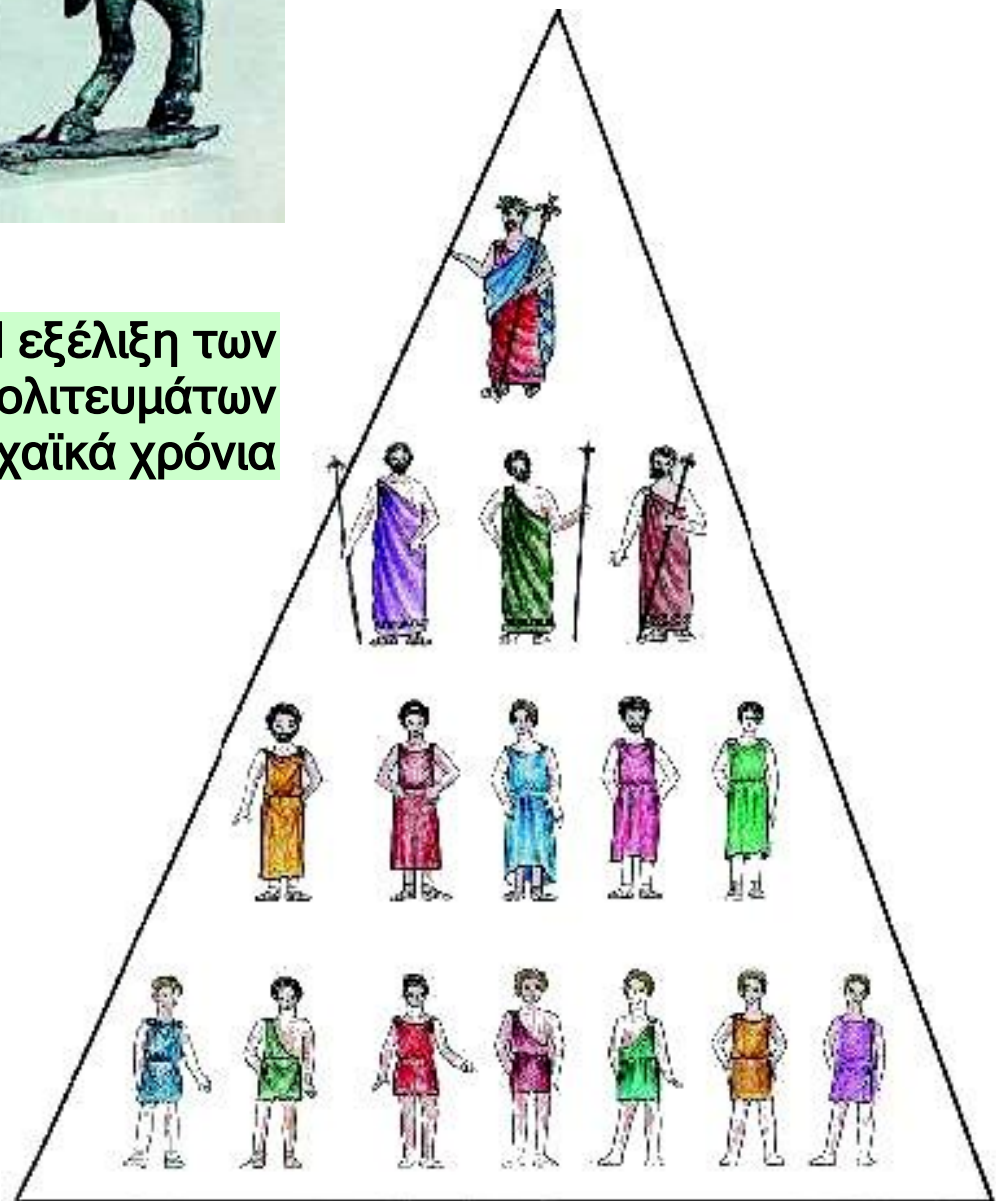

1. Ο βασιλιάς Κόδρος

2. Δείγμα της αριστοκρατικής καταγωγής ήταν να έχει κάποιος άλογο. Στην εικόνα, χάλκινος ιππέας από τη Δωδώνη.

3. Η εξέλιξη των πολιτευμάτων στα Αρχαϊκά χρόνια

παράθεμα 1

Το καλύτερο πολίτευμα

Όταν ο λαός έχει την εξουσία στα χέρια του, τότε το πολίτευμα έχει το πιο ωραίο όνομα, λέγεται δημοκρατία. Οι άρχοντες ορίζονται με κλήρο και αυτοί πρέπει να δίνουν λόγο για ό,τι κάνουν και κάθε απόφαση τους πρέπει να την εγκρίνει ο λαός.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Γ', 80 (διασκευή)

παράθεμα 2

Με όποιο δάσκαλο καθίσεις...

Ο Περίανδρος, ο τύραννος της Κορίνθου, έστειλε έναν απεσταλμένο του στο Θρασύβουλο, τύραννο της Μιλήτου, για να τον ρωτήσει πώς να ελέγχει καλύτερα τους Κορινθίους για να είναι σίγουρος για την εξουσία του. Ο Θρασύβουλος οδήγησε τον άνθρωπο του Περίανδρου έξω από την πόλη, στους αγρούς. Μπήκαν σε ένα χωράφι με ώριμα στάχια, έτοιμα για θερισμό. Καθώς προχωρούσαν ανάμεσα στα σπαρτά, ο τύραννος της Μιλήτου ρωτούσε και ξαναρωτούσε τον ξένο για ποιο λόγο είχε έρθει. Συγχρόνως όμως τσάκιζε όποιο στάχυ ξεχώριζε από τα άλλα. Έτσι κατέστρεψε τα πιο γερά και ψηλά στάχια και ρήμαξε το χωράφι από τη μία άκρη του ως την άλλη χωρίς να βγάλει κουβέντα από το στόμα του. Ο απεσταλμένος τον θεώρησε τρελό και, όταν γύρισε στην Κόρινθο, τα διηγήθηκε όλα στον Περίανδρο. Εκείνος αμέσως κατάλαβε το νόημα που είχε αυτή η κίνηση του Θρασύβουλου. Γι' αυτό από τότε άρχισε να φέρεται με σκληρότητα απέναντι στους συμπολίτες του και σκότωνε όλους εκείνους, που ξεχώριζαν και ήταν καλύτεροι από τους άλλους.

Ηρόδοτος, Ιστορίες, Ε', 92 ε-ζ (διασκευή)

4. Ερείπια από το Δίολκο στην αρχαία Κόρινθο. Δίολκος ήταν ο δρόμος πάνω στον οποίο μετέφεραν τα καράβια που έφταναν στα λιμάνια τον Κορινθιακού και του Σαρωνικού κόλπου. Η διώρυγα έγινε αργότερα.

1. Με ποια σειρά εμφανίστηκαν τα πολιτεύματα στην αρχαία Ελλάδα;
2. Ποια είναι η βασική διαφορά ανάμεσα στην ολιγαρχία και τη δημοκρατία;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Οι δεσμοί που ένωναν τους Έλληνες

Οι Έλληνες, παρόλο που ήταν σκορπισμένοι σε πολλά μέρη, έβρισκαν ευκαιρίες ν' ανταμώνουν. Οι πανελλήνιοι αγώνες, τα μαντεία, οι Αμφικτιονίες τούς έφερναν κοντά και τους έκαναν να νιώθουν ως μέλη μιας μεγάλης οικογένειας.

Οι Έλληνες, σκορπισμένοι στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου, κράτησαν ζωντανούς τους δεσμούς που τους ένωναν. Φρόντιζαν μάλιστα να τους ανανεώνουν. Μια τέτοια ευκαιρία ήταν οι Ολυμπιακοί αγώνες. Στους αγώνες αυτούς, που γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία, έπαιρναν μέρος μόνο Έλληνες.

Πριν αρχίσουν οι αγώνες, αγγελιαφόροι μετέφεραν το μηνυμάτων αγώνων σ' όλες τις πόλεις. Οι πόλεμοι σταματούσαν. Οι αθλητές και οι συνοδοί τους μπορούσαν έτσι να πάνε στην Ολυμπία χωρίς να κινδυνεύουν. Οι νικητές των αγώνων στεφανώνονταν με κλαδί ελιάς και κέρδιζαν την αγάπη και την εκτίμηση όλων. Πανελλήνιοι αγώνες γίνονταν επίσης στον Ισθμό, τους Δελφούς και τη Νεμέα.

Οι αρχαίοι Έλληνες τιμούσαν ιδιαίτερα τους νικητές. Οι Ολυμπιονίκες, όταν γύριζαν στην πατρίδα τους, έμπαιναν στην πόλη όχι από την κύρια πύλη, αλλά από ένα άνοιγμα που γινόταν στο τείχος. Μ' αυτό τον τρόπο οι πολίτες πίστευαν ότι σε περίπτωση κινδύνου το κενό θα το κάλυπτε με το στήθος του ο αθλητής.

Οι Έλληνες, όπως πολλοί άνθρωποι, ήθελαν να προβλέπουν το μέλλον. Για να βρουν απαντήσεις στα προβλήματά τους πήγαιναν στα μαντεία. Το πιο γνωστό ήταν το μαντείο των Δελφών που ήταν αφιερωμένο στο θεό Απόλλωνα. Οι χρησμοί, όπως λέγονταν οι απαντήσεις που έδινε η Πυθία, δεν είχαν πάντοτε ξεκάθαρο νόημα.

Οι άνθρωποι που κατοικούσαν γύρω από τέτοιους ιερούς τόπους σχημάτιζαν ενώσεις. Αυτό γινόταν γιατί συνήθως εκεί υπήρχαν θησαυροί που ήθελαν να τους προφυλάξουν. Ανάμεσα σ' αυτές τις ενώσεις, που ονομάζονταν Αμφικτιονίες, ξεχωρίζει η Αμφικτιονία των Δελφών. Όταν γινόταν συνέλευση, κάθε πόλη έστελνε δυο αντιπροσώπους. Οι αποφάσεις που παίρνονταν ήταν σεβαστές απ' όλους τους κατοίκους της περιοχής. Όλες αυτές οι δραστηριότητες ένωναν τους Έλληνες και τους έκαναν να νιώθουν μέλη μιας μεγάλης οικογένειας.

1. Τους αθλητές στεφάνωναν με στεφάνι αγριελιάς.

2. Η πάλη ήταν ένα από τα πολύ αγαπημένα αγωνίσματα στην αρχαία Ελλάδα (Αθήνα. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

3. Στον ιερό βωμό του μαντείου των Δελφών ήταν πάντα αναμμένη η φωτιά.

το μαντείο: ο ιερός τόπος στον οποίο πήγαιναν Έλληνες για να μάθουν από τους ιερείς τι θα τους συμβεί στο μέλλον.

η συνέλευση: ο τόπος όπου συναντιόνταν οι αντιπρόσωποι του λαού για να συζητήσουν διάφορα θέματα.

η Πυθία: η ιέρεια του θεού Απόλλωνα στο μαντείο των Δελφών, η οποία μετέδιδε τους χρησμούς στους ανθρώπους. Η φράση που ακούμε σήμερα: κάνει την Πυθία σημαίνει ότι λέει κάποιος ή κάποια λόγια μπερδεμένα.

παράθεμα 1

Απαγορεύεται η είσοδος...

Κάποτε μια ηλικιωμένη γυναίκα, η Καλλιπάτειρα, μπήκε στο στάδιο της Ολυμπίας την ώρα που γίνονταν οι αγώνες. Κάθισε μαζί με τους άντρες και παρακολούθησε τους αθλητές που αγωνίζονταν.

Όταν την κατάλαβαν οι κριτές των Ολυμπιακών Αγώνων, οι ελλανοδίκες, τη ρώτησαν αυστηρά πώς τόλμησε να κάνει κάτι τέτοιο. Εκείνη απάντησε θαρρετά πως

είναι μια ξεχωριστή γυναίκα, γιατί έχει τον πατέρα της και τα τρία αδέρφια της Ολυμπιονίκες και τώρα παίρνει μέρος στους αγώνες και ο γιος της.

Αισχίνης, 4η Επιστολή (διασκευή)

4. Το στάδιο της αρχαίας Ολυμπίας

παράθεμα 2

Το πιο παλιό ελληνικό μαντείο

Οι ιέρειες της Δωδώνης λένε τα εξής: Δυο μαύρα περιστέρια πέταξαν από τη Θήβα της Αιγύπτου και έφτασαν το ένα στη Λιβύη και το άλλο στη Δωδώνη. Αυτό το δεύτερο κάθισε πάνω σε μια βελανιδιά και μίλησε με ανθρώπινη φωνή. Είπε πως έπρεπε στο σημείο αυτό να γίνει μαντείο του Δία. Όσοι άκουσαν το μήνυμα πίστεψαν πως ήταν θέλημα του θεού και υπάκουσαν.

Οι ιέρειες που διηγήθηκαν όλα αυτά ήταν η γριά Προμένεια, η Τιμαρέτη και η νεαρή Νικάνδρα. Συμφωνούσαν μαζί τους και οι Δωδωναίοι που εργάζονταν στο ιερό.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Β', 54 (διασκευή)

παράθεμα 3

Η ασάφεια των χρησμών

Κάποτε ο Κροίσος, που ήταν ο βασιλιάς των Λυδών, θέλοντας να εκστρατεύσει εναντίον των Περσών, ρώτησε το μαντείο των Δελφών αν θα κέρδιζε στον πόλεμο. Το μαντείο απάντησε: « Αν ο Κροίσος περάσει τον Άλυ ποταμό, θα καταστρέψει ένα κράτος». Ο Άλυ χώριζε τα κράτη της Περσίας και της Λυδίας. Ο Κροίσος πέρασε τον Άλυ, έδωσε τη μάχη, αλλά νικήθηκε. Τότε όλοι κατάλαβαν ότι το μαντείο εννοούσε ότι ο Κροίσος περνώντας τον Άλυ θα κατέστρεφε το δικό του κράτος.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Α', 53 (διασκευή)

5. Ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών

παράθεμα 4

Οι υποχρεώσεις των Αμφικτιόνων

Μίλησα για την ίδρυση του ιερού και για την πρώτη συγκέντρωση των Αμφικτιόνων και διάβασα τους όρκους, με τους οποίους οι παλιότεροι Έλληνες υποχρεώθηκαν να μην καταστρέψουν καμιά από τις πόλεις που ανήκαν στην Αμφικτιονία. Συμφώνησαν

τότε να μην τις στερήσουν από τα νερά των πηγών ούτε σε καιρό πολέμου ούτε σε καιρό ειρήνης. Σε περίπτωση που κάποιος δεν τηρήσει αυτή την υποχρέωση, να εκστρατεύσουν εναντίον του και να καταστρέψουν τις πόλεις του. Ακόμη, αν κάποιος κλέψει τους θησαυρούς του θεού ή κάνει κακό στο ιερό, να ενώσουν τα χέρια, τα πόδια, τη φωνή και όλες τους τις δυνάμεις για να τον τιμωρήσουν.

Αισχίνης, Περί της Παραπρεσβείας, 115 (διασκευή)

1. Γνωρίζεις πώς τιμούμε τους Ολυμπιονίκες σήμερα;
2. Για ποιο λόγο οι άνθρωποι εκείνη την εποχή προσπαθούσαν να γνωρίσουν τι θα γίνει στο μέλλον; Σήμερα οι άνθρωποι κάνουν τέτοιες προσπάθειες;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής

Οι ναοί που χτίζονται την αρχαϊκή εποχή έχουν δωρικό ή ιωνικό ρυθμό. Από τα έργα της γλυπτικής ξεχωρίζουν οι κούροι και οι κόρες. Τα αγγεία είναι μελανόμορφα ή ερυθρόμορφα.

Τον 7ο και 6ο αιώνα π.Χ. ο ελληνικός κόσμος γνώρισε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη. Οι πόλεις στολίστηκαν με λαμπρά κτίρια. Τη μεγαλύτερη εντύπωση έκαναν οι ναοί, με τους οποίους οι άνθρωποι θέλησαν να τιμήσουν τους θεούς. Οι ρυθμοί με τους οποίους χτίστηκαν οι ναοί ήταν δύο, ο δωρικός και ο ιωνικός. Η διαφορά ανάμεσα τους ήταν κυρίως στους κίονες (κολόνες).

Τεχνίτες με ξεχωριστές ικανότητες σκάλιζαν το μάρμαρο κι έφτιαχναν αγάλματα που παρίσταναν κούρους και κόρες. Οι κούροι εικονίζουν γυμνούς νέους άνδρες, με τα χέρια κολλημένα στα πλάγια του σώματος. Το ένα πόδι είναι πιο μπροστά από το άλλο, έτσι που νομίζει κανείς ότι το άγαλμα είναι έτοιμο να περπατήσει. Οι κόρες είναι νεαρές γυναίκες ντυμένες με ελαφριά ρούχα και καλοχτενισμένες.

Αυτή την εποχή αναπτύχθηκε και το εμπόριο. Έμποροι απ' όλα τα μέρη της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου μεταφέρουν και πουλάνε πολλά προϊόντα. Η ανάγκη για αποθήκευση και μεταφορά του κρασιού και του λαδιού έφερε και την ανάπτυξη της αγγειοπλαστικής. Πολλοί καλλιτέχνες έγιναν γνωστοί και πλούτισαν ζωγραφίζοντας πάνω στα αγγεία σκηνές από τη μυθολογία και την ιστορία. Οι μορφές άλλοτε

ζωγραφίζονταν με μαύρο χρώμα (μελανόμορφος ρυθμός) και άλλοτε με κόκκινο (ερυθρόμορφος ρυθμός).

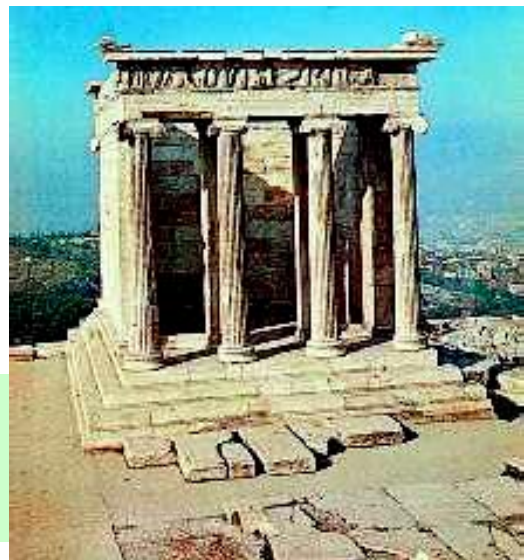
ο ρυθμός: τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει ένα έργο, όπως π.χ. ένας ναός.

1. Ο κούρος της Αναβύσσου (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. Η κόρη της Ακρόπολης (Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης)

3. Ναός της Απτέρου Νίκης. Ο ναός είναι ιωνικού ρυθμού.

4. Τα ερείπια του ναού της Αφαίας Αθηνάς στην Αίγινα. Ο ναός είναι δωρικού ρυθμού.

παράθεμα 1

Τα τρία μεγαλύτερα έργα του ελληνικού κόσμου

Μίλησα πολύ για τους Σαμιώτες, γιατί αυτοί έχουν φτιάξει τα τρία μεγαλύτερα έργα του ελληνικού κόσμου. Από το πιο χαμηλό σημείο, δηλαδή τους πρόποδες ενός λόφου με ύψος 280 μέτρα περίπου τον τρύπησαν, ανοίγοντας σήραγγα που έχει άνοιγμα και στις δυο άκρες του. Το μήκος της σήραγγας είναι περίπου 1.300 μ., ενώ το ύψος της είναι όσο και το πλάτος της, δηλαδή μεγαλύτερο από 2,50 μέτρα. Σε όλο το μήκος της σήραγγας έσκαψαν και άλλη σήραγγα με βάθος λίγο πιο πολύ από 10 μέτρα και πλατιά ως 1 μέτρο· μέσα από αυτή περνούν σωλήνες, που φέρνουν στην πόλη νερό από μια μεγάλη πηγή. Αυτή τη σήραγγα τη σχεδίασε ο μηχανικός Ευπαλίνος από τα Μέγαρα. Το δεύτερο έργο είναι ο μόλος που έκαναν στο λιμάνι μέσα στη θάλασσα με βάθος 37 μέτρα και μάκρος 368 μέτρα. Και το τρίτο: Έφτιαξαν ένα ναό, το μεγαλύτερο απ' όσους ξέρω. Ο αρχιτέκτονας αυτού του ναού είναι ο Ροίκος απ' τη Σάμο.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Γ', 60 (διασκευή)

5. Ένα τμήμα της σήραγγας που ανοίχθηκε στο λόφο.

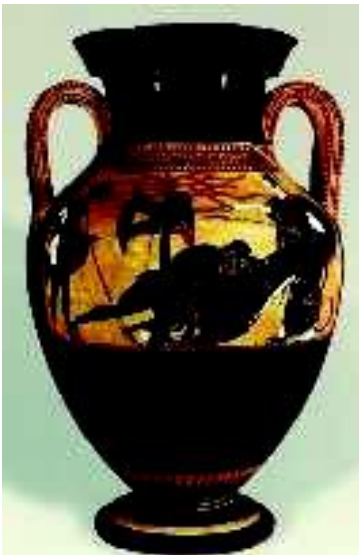
παράθεμα 2

Τα παιδιά σε αθηναϊκά ερυθρόμορφα αγγεία

Σώζονται αρχαϊκά ερυθρόμορφα από την Αθήνα που δείχνουν παιδιά να διασκεδάζουν στα σπίτια τους. Τα αγόρια παίζουν με στεφάνια, με κλουβιά πουλιών και με μικρά άρματα, ενώ τα κορίτσια κάνουν τραμπάλα. Υπάρχουν επίσης σκηνές από σχολεία όπου διακρίνουμε άλλα παιδιά να μαθαίνουν ανάγνωση και γραφή από το γραμματιστή και άλλα να μαθαίνουν να παίζουν λύρα και αυλό από τον κιθαριστή. Επίσης έχουμε σκηνές από γυμναστήρια, όπου βλέπουμε τους παιδοτρίβες (γυμναστές) να κρατάνε μακριά ραβδιά ή βέργες, που καμιά φορά τις χρησιμοποιούν κιόλας. Σε κάποια αγγεία βλέπουμε τους παιδοτρίβες να σημειώνουν και να καταγράφουν σε πινακίδες τις επιδόσεις ή τα ρεκόρ των μικρών αθλητών.

Τζον Μπόρντμαν, Αθηναϊκά ερυθρόμορφα αγγεία,
(διασκευή)

6. Ερυθρόμορφος αμφορέας με τον Ηρακλή να μαλώνει με τον Απόλλωνα για τον τρίποδα των Δελφών (Μουσείο Βερολίνου).

7. Μελανόμορφος αμφορέας με τον Ηρακλή να παλεύει με το λιοντάρι της Νεμέας (Μπρέσια, Μουσείο Πολιτισμού).

1. Ποια μορφή είχαν τα έργα τέχνης που έφτιαξαν οι γλύπτες και οι ζωγράφοι αυτή την εποχή ;

2. Για ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σου, αυτή την εποχή αναπτύσσεται το εμπόριο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Τα γράμματα

Οι ποιητές ασχολούνται με τα καθημερινά προβλήματα των ανθρώπων. Η διδακτική ποίηση θέλει να διδάξει τον άνθρωπο, ενώ η λυρική να τον κάνει να ξεχάσει τους κόπους και τα βάσανα. Οι φιλόσοφοι ψάχνουν να βρουν πώς έγινε ο κόσμος.

Αυτή την περίοδο οι ποιητές δεν ασχολούνται με τους ήρωες και τα κατορθώματα τους στον πόλεμο. Δεν τους απασχολούν τα περασμένα. Πιο πολύ τους ενδιαφέρει η καθημερινή ζωή των ανθρώπων και τα προβλήματα της.

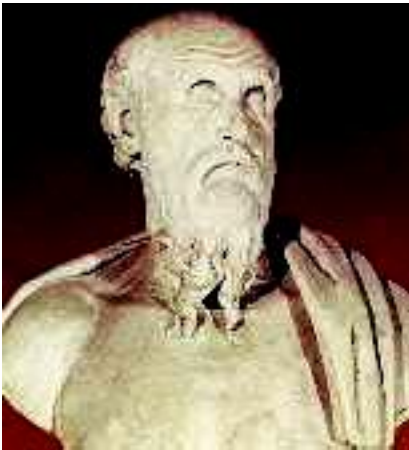
Ο Ησίοδος, ένας μεγάλος ποιητής, προσπαθεί με τα ποιήματά του να διδάξει τους ανθρώπους (διδακτική ποίηση). Στο έργο του «Έργα και ημέρες» μιλάει για τον αδελφό του τον Πέρση, ο οποίος ήταν τεμπέλης και του άρεσε να διασκεδάζει συνέχεια. Ο Ησίοδος προσπαθεί με το ποίημα του να του δώσει συμβουλές, θέλει να τον διδάξει πώς θα γίνει τίμιος και εργατικός.

Ένα άλλο είδος ποίησης που αναπτύχθηκε ήταν η λυρική. Ονομάστηκε έτσι γιατί τα ποιήματα, καθώς τα απάγγελλαν, τα συνόδευαν παίζοντας λύρα. Τα ποιήματα αυτά είναι μικρά και μιλούν για τις χαρές και τις λύπες των ανθρώπων.

Ο αγώνας που έκαναν οι άνθρωποι για να τα βγάλουν πέρα με τις καθημερινές ανάγκες τους οδήγησε σε πολλές σκέψεις. Κάποιοι άρχισαν να ασχολούνται με θέματα που δεν μπορούσαν οι ίδιοι να εξηγήσουν. Προσπαθούσαν κυρίως να καταλάβουν πώς έγινε ο κόσμος. Αυτοί ήταν οι φιλόσοφοι. Άλλοι θέλησαν να γράψουν για τα περασμένα, για να μην ξεχαστούν.

Με αυτό τον τρόπο σιγά σιγά άρχισε να δημιουργείται και η Ιστορία.

η διδακτική ποίηση: η ποίηση που ως σκοπό έχει να διδάξει τους ανθρώπους.

1. Ο Ησίοδος (Ρώμη, Αρχαιολογικό Μουσείο)

παράθεμα 1

Ένας σπάνιος θησαυρός

Να καλείς σε τραπέζι αυτόν που σ' αγαπά
Και ν' αφήνεις στην άκρη τον εχθρό σου.
Κι εκείνον που κάθεται πιο κοντά σου να καλείς.
Γιατί, αν τύχει καμιά ανάγκη στον τόπο,
οι γείτονες γυμνοί θα τρέξουνε, ενώ οι συγγενείς
θα μείνουν πρώτα να ντυθούνε. Ο κακός ο γείτονας
είναι μεγάλη συμφορά, ενώ ο καλός είναι μεγάλος
θησαυρός.
Έχει μεγάλη τύχη αυτός που έχει γείτονα καλό.

Ησίοδος, Έργα και Ημέρες, στ. 342-351 (ελεύθερη απόδοση)

παράθεμα 2

Μακριά από κακές παρέες

Να μην κάνεις παρέα με κακούς ανθρώπους,
να πλησιάζεις πάντα τους καλούς, γιατί απ'
τους καλούς καλά θα μάθεις.

Αν όμως κάνεις παρέα με τους κακούς, θα
χάσεις το μυαλό που σου 'δωσε η φύση.

Οι κακοί βέβαια δε γεννήθηκαν κακοί απ' της μαμάς
τους την κοιλιά, αλλά έκαναν φιλία με κακούς και
έμαθαν να κάνουν πράξεις κακές και να λένε λόγια
άσχημα, γιατί πίστευαν ότι οι φίλοι τους τούς τα 'λεγαν
όλα σωστά.

Θέογνις, Έλληνες λυρικοί, 15,3 (ελεύθερη απόδοση)

παράθεμα 3

Ένα γλυκόμηλο ψηλά

Σαν το γλυκόμηλο ψηλά στην άκρη κοκκινίζει
στην άκρη άκρη της μηλιάς, τι το 'χουνε ξεχάσει.
Όχι! κανείς δεν το ξεχνά, δεν μπόρεσε να φτάσει.

Σαπφώ, Απ. 91 (μετάφραση Σ. Μενάρδου)

2. Ο λυρικός ποιητής Πίνδαρος
μαζί με ένα μικρό μαθητή του
(Βασιλεία, Ιστορικό Μουσείο)

παράθεμα 4

Στο νεαρό παλαιστή Αλκιμίδα

Από τους δοξασμένους αγώνες της Νεμέας ήρθε ο Αλκιμίδης από την Αίγινα, ο νεαρός αθλητής που ήθελε όσο τίποτε άλλο αυτή τη νίκη που χαρίζει εκεί ο Δίας και αναδείχθηκε σπουδαίος παλαιστής, ακολουθώντας τα ίχνη του προγόνου του, του Πραξιδάμαντα.

Πίνδαρος, 6ος Νεμεόνικος στον Αλκιμίδα, τον Αιγινήτη παλαιστή (ελεύθερη απόδοση)

1. Γιατί τα ποιήματα του Ησίοδου ονομάστηκαν διδακτικά;
2. Για ποιο λόγο μαθαίνουμε σήμερα Ιστορία;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Σπάρτη: Η κοινωνία και το πολίτευμα

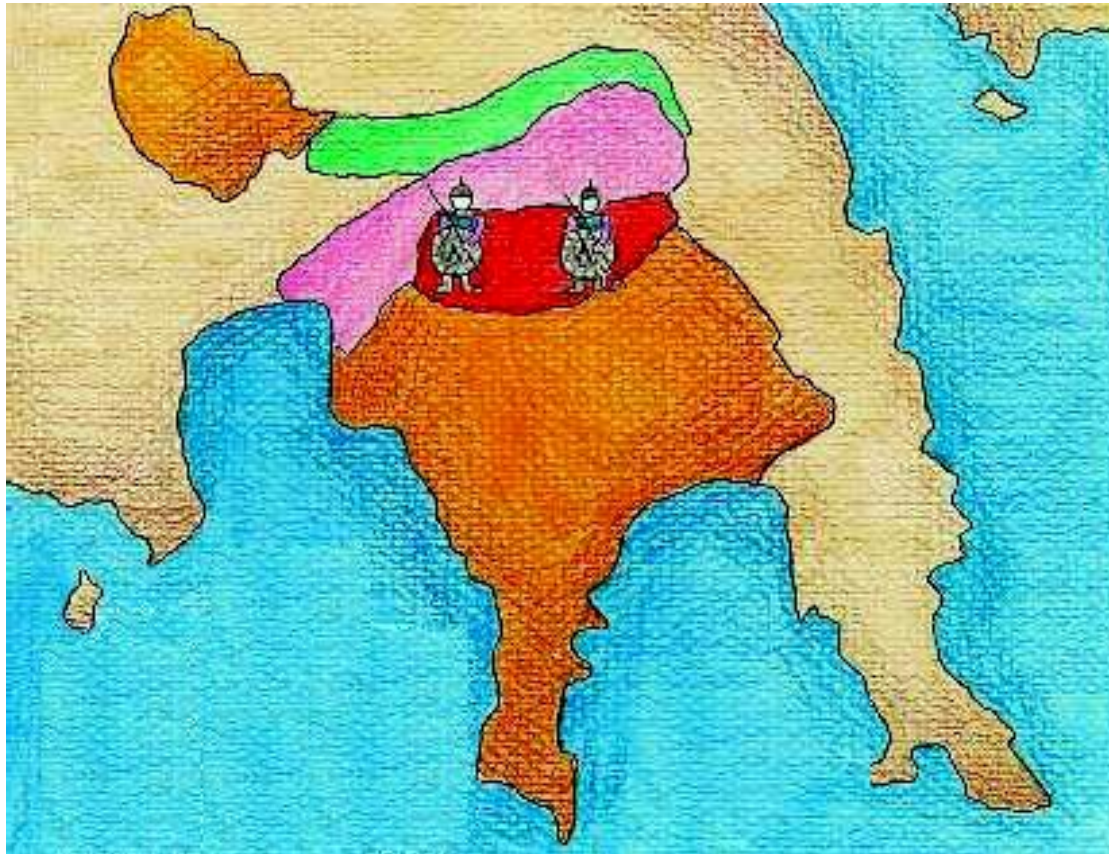

Οι Δωριείς κατέλαβαν τη Λακωνία και δημιούργησαν ισχυρό κράτος. Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν είλωτες. Τη μεγαλύτερη εξουσία είχαν οι πέντε έφοροι. Στην Απέλλα, που ήταν η συνέλευση του λαού, οι Σπαρτιάτες έπαιρναν μεγάλες αποφάσεις.

Οι Δωριείς κατέλαβαν τη Λακωνία και ίδρυσαν ένα ισχυρό κράτος με πρωτεύουσα τη Σπάρτη. Οι Σπαρτιάτες πήραν την εξουσία στα χέρια τους και μοίρασαν τη γη μεταξύ τους. Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν δούλοι, είλωτες, που εργάζονταν στα κτήματα. Με το εμπόριο ασχολήθηκαν οι περίοικοι, οι οποίοι κατοικούσαν σε συνοικισμούς γύρω από τη Σπάρτη.

Το κράτος της Σπάρτης μεγάλωσε, αλλά η ζωή των ανθρώπων παρέμενε η ίδια. Οι νόμοι έγιναν πιο αυστηροί. Πάντα υπήρχε ο φόβος μήπως επαναστατήσουν οι είλωτες, οι οποίοι με τον καιρό είχαν γίνει πιο πολλοί από τους Σπαρτιάτες. Ο λόγος αυτός έκανε τους Σπαρτιάτες να γυμνάζονται καθημερινά και να ασχολούνται με πολεμικά έργα. Έπρεπε να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τον εχθρό μέσα στη Σπάρτη, αλλά και έξω απ' αυτή, σε περιοχές που είχαν κατακτήσει.

Η Σπάρτη είχε δύο βασιλιάδες, οι οποίοι όμως δεν είχαν μεγάλη εξουσία. Όταν ξεσπούσε πόλεμος, γίνονταν αρχηγοί του στρατού. Πιο ισχυροί ήταν οι πέντε έφοροι· αυτοί διοικούσαν το κράτος.

Η επέκταση του κράτους της Σπάρτης

- Αρχικό κράτος της Σπάρτης
- Πρώτη επέκταση
- Δεύτερη »
- Τρίτη »

1. Το κράτος της Σπάρτης μεγαλώνει.

Τα σοβαρά ζητήματα τα συζητούσαν στην Απέλλα όπου και έπαιρναν τις κατάλληλες αποφάσεις. Στη συνέλευση αυτή έπαιρναν μέρος μόνο οι Σπαρτιάτες που ήταν πάνω από τριάντα χρονών. Εκεί ανακοινώνονταν τα θέματα και οι Σπαρτιάτες έλεγαν τη γνώμη τους, αν συμφωνούσαν η διαφωνούσαν.

οι Σπαρτιάτες: οι Δωριείς που κατέλαβαν τη Σπάρτη· αυτοί είχαν και τα περισσότερα δικαιώματα στην πόλη.

οι περίοικοι: οι Σπαρτιάτες που είχαν λιγότερα δικαιώματα και κατοικούσαν σε συνοικισμούς έξω από τη Σπάρτη.

παράθεμα 1

Ο Ευρώτας και η Σπάρτη

2. Άποψη της σύγχρονης Σπάρτης με τον Ταΰγετο

Ο πρώτος βασιλιάς στη Λακωνία ήταν ένας ντόπιος, ο Λέλεγας. Από αυτόν οι παλιοί κάτοικοι λέγονταν Λέλεγες. Ο εγγονός αυτού, ο Ευρώτας, έφτιαξε ένα κανάλι στον κάμπο και έριξε τα νερά της περιοχής στη θάλασσα. Έτσι σχηματίστηκε το ποτάμι που πήρε το όνομα του. Ο Ευρώτας δεν είχε δικά του αγόρια και άφησε τη βασιλεία στο Λακεδαίμονα, τον άντρα της κόρης του, που ήταν γιος του Δία. Αυτός έδωσε το όνομά του στη χώρα και στους κατοίκους της. Μετά έχτισε μία πόλη που της έδωσε το όνομα της γυναίκας του, της Σπάρτης. Η πόλη αυτή μέχρι σήμερα ονομάζεται έτσι.

Παυσανίας, Λακωνικά, Ι (διασκευή)

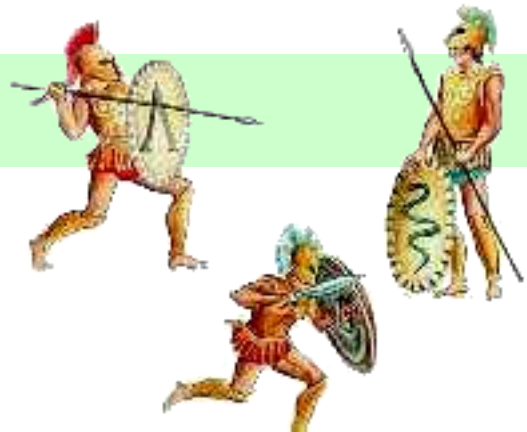
παράθεμα 2

Οι Σπαρτιάτες στον πόλεμο

Ο βασιλιάς των Σπαρτιατών, πριν αρχίσει η μάχη, θυσίαζε μια κασίκα και έδινε εντολή σε όλους τους στρατιώτες να φορέσουν στεφάνια. Συγχρόνως ο ίδιος τραγουδούσε πολεμικό τραγούδι, ώστε η όψη τους να γίνει σοβαρή και να προξενεί φόβο στους εχθρούς. Έτσι πήγαιναν στη μάχη με χαρά και ηρεμία, έχοντας ελπίδα και θάρρος. Ο βασιλιάς βάδιζε κατά του εχθρού έχοντας στο πλάι του έναν πολεμιστή που είχε κερδίσει στεφάνι σε Πανελλήνιους Αγώνες. Στις μάχες, όταν νικούσαν τους εχθρούς, τους καταδίωκαν τόσο μόνο όσο ήταν σίγουροι ότι τους νίκησαν. Θεωρούσαν ότι δεν ήταν σωστό οι γενναίοι πολεμιστές να χτυπούν με τα όπλα τους και να σκοτώνουν στρατιώτες που υποχωρούσαν και δεν πρόβαλλαν αντίσταση.

Πλούταρχος, Λυκούργος, 22 (διασκευή)

3. Σπαρτιάτες πολεμιστές

4. Χάλκινο άγαλμα Σπαρτιάτη πολεμιστή με ξίφος (Ολυμπία, Αρχαιολογικό Μουσείο)

παράθεμα 3

Τα δίδυμα που έγιναν βασιλιάδες

Η γυναίκα του βασιλιά Αριστόδημου γέννησε δίδυμα αγόρια. Ο πατέρας τους μόλις που πρόλαβε να τα δει, γιατί αμέσως αρρώστησε και πέθανε. Τότε οι Σπαρτιάτες, σύμφωνα με τους νόμους τους, αποφάσισαν να κάνουν βασιλιά το μεγαλύτερο παιδί. Δεν ήξεραν όμως ποιο από τα δύο ήταν μεγαλύτερο, γιατί ήταν ολόιδια και είχαν το ίδιο ανάστημα. Τότε ρώτησαν τη μητέρα τους, αλλά και εκείνη τους είπε πως δεν μπορεί να τα ξεχωρίσει. Βέβαια η ίδια ήξερε πολύ καλά ποιο ήταν το μεγαλύτερο, αλλά ήθελε να βασιλέψουν και τα δύο.

Οι Λακεδαιμόνιοι βρέθηκαν σε δύσκολη θέση, γι' αυτό έστειλαν στους Δελφούς να ρωτήσουν πώς θα λύσουν το πρόβλημα. Η Πυθία απάντησε πως έπρεπε να κάνουν βασιλιάδες και τα δυο παιδιά, αλλά να τιμούν πιο πολύ το μεγαλύτερο.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ζ', 52 (διασκευή)

1. Πώς ήταν χωρισμένη η κοινωνία της Σπάρτης;
2. Ποιοι μπορούσαν να πάρουν μέρος στις συζητήσεις που γίνονταν στην Απέλλα; Γιατί νομίζεις ότι δεν επιτρεπόταν να συμμετέχουν όλοι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη

Οι Σπαρτιάτες ασχολούνταν κυρίως με την πολιτική και την πολεμική τέχνη. Τα αγόρια και τα κορίτσια συνήθιζαν από μικρά σ' αυτό τον τρόπο ζωής. Οι Σπαρτιάτες δεν αγαπούσαν την πολυτέλεια.

Η ζωή στη Σπάρτη δεν ήταν ίδια με τη ζωή στις άλλες πόλεις. Η πόλη έμοιαζε με στρατόπεδο και οι νόμοι ήταν αυστηροί. Λένε ότι τους νόμους έφτιαξε ο Λυκούργος, ο οποίος ζήτησε από τους Σπαρτιάτες να μην τους αλλάξουν ώσπου να γυρίσει από ένα μεγάλο ταξίδι. Έφυγε από τη Σπάρτη, αλλά δεν ξαναγύρισε ποτέ.

Τα αγόρια ως την ηλικία των επτά χρόνων έμεναν στο σπίτι. Ύστερα την εκπαίδευσή τους την αναλάμβανε η πόλη. Από μικρά έπρεπε να συνηθίσουν στη σκληρή ζωή και να ξεπερνούν τις δυσκολίες της ζωής. Τα μαθήματα τους ήταν η γραφή, η ανάγνωση, η μουσική και ο χορός.

Οι νέοι μάθαιναν την πολεμική τέχνη. Έμεναν σε σκηνές και έτρωγαν όλοι μαζί. Αγαπημένο τους φαγητό ήταν ο μέλας ζωμός. Οι Σπαρτιάτες κατάφεραν έτσι να έχουν αγάπη μεταξύ τους και να δημιουργήσουν τον πιο ισχυρό στρατό της εποχής εκείνης. Για πολλά χρόνια η σπαρτιατική φάλαγγα ήταν ανίκητη.

Με τον ίδιο τρόπο μορφώνονταν και τα κορίτσια, τα οποία, όπως και τα αγόρια, ασκούσαν στα γυμναστήρια. Φορούσαν κοντά φορέματα και έπαιρναν μέρος σ' όλες τις γιορτές και τις εκδηλώσεις. Με αυτό τον τρόπο

θα έπλαθαν γερό σώμα και θα γίνονταν αργότερα άξιες μητέρες.

1. Σπαρτιατική φάλαγγα

Τα χρήματα που κυκλοφορούσαν στη Σπάρτη ήταν σιδερένια και είχαν μικρή αξία. Γενικά, οι Σπαρτιάτες δεν αγαπούσαν την πολυτέλεια στη ζωή. Ένιωθαν περήφανοι για την καταγωγή τους και έμειναν ξακουστοί για τη φιλοπατρία και την ανδρεία τους.

ο μέλας ζωμός: φαγητό από χοιρινό κρέας, το πιο συνηθισμένο γεύμα των αρχαίων Σπαρτιατών

η φάλαγγα: στρατιώτες, παρατεταγμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο, έτοιμοι για μάχη

παράθεμα 1

Οι τρεις σπαρτιατικοί χοροί

2. Οι νέοι στη Σπάρτη γυμνάζονταν καθημερινά.

Στις γιορτές των Σπαρτιατών υπήρχαν τρεις χοροί ανάλογοι με τις τρεις ηλικίες του ανθρώπου. Πρώτα άρχιζε ο χορός των γερόντων που τραγουδούσε: «Ήμαστε κι εμείς κάποτε γενναίοι». Στη συνέχεια τους απαντούσε ο χορός των αντρών που έλεγε: «Εμείς είμαστε τώρα γενναία παλικάρια, κι αν έχεις τη δύναμη τόλμησε». Τρίτος τραγουδούσε ο παιδικός χορός που έλεγε: «Εμείς θα γίνουμε μια μέρα πολύ καλύτεροι από εσάς».

Πλούταρχος, Λυκούργος, 21 (διασκευή)

παράθεμα 2

Σπαρτιατικά ανέκδοτα

Κάποτε ένας κακός άνθρωπος ενοχλούσε το Δημάρατο ρωτώντας τον συνέχεια: «Ποιος από τους Σπαρτιάτες είναι ο καλύτερος;» Εκείνος του απάντησε: «Αυτός, που δε σου μοιάζει καθόλου». Κάποιοι ρώτησαν το Χαρίλαο, τον ανιψιό του Λυκούργου, γιατί ο θείος του έφτιαξε λίγους νόμους. Αυτός απάντησε ότι εκείνοι που δε λένε πολλά λόγια ούτε και από πολλούς νόμους έχουν ανάγκη. Μια φορά προσκάλεσαν ένα Σπαρτιάτη να ακούσει κάποιον που είχε την ικανότητα να μιμείται το κελάηδημα του αηδονιού. Τότε αυτός είπτε: «Εγώ έχω ακούσει το ίδιο το αηδόνι να κελαηδάει».

Πλούταρχος, Λυκούργος, 20 (διασκευή)

3. Αναπαράσταση από σπαρτιατικό νόμισμα. Το πρόσωπο που απεικονίζεται είναι ο Λυκούργος (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

4. Μικρό χάλκινο άγαλμα Σπαρτιάτισσας αθλήτριας (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

παράθεμα 3

Ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς

Οι Σπαρτιάτες έδιναν τέτοια ανατροφή στις γυναίκες, ώστε να είναι δυνατές στο σώμα και γενναίες στην ψυχή. Άξιες γυναίκες και μάνες πολεμιστών, οι οποίες παρακινούσαν τους άνδρες να δείξουν ανδρεία στη μάχη. Η Σπαρτιάτισσα μητέρα, όταν έδινε την ασπίδα στο γιο της έλεγε: «Ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς». Η φράση αυτή σημαίνει ή να φέρεις πίσω την ασπίδα νικητής ή να σε φέρουν πάνω σ' αυτήν νεκρό.

Πλούταρχος, Λακωνικά αποφθέγματα, 16 (διασκευή)

1. Ο Λυκούργος έφτιαξε τους νόμους και μετά έφυγε από τη Σπάρτη. Μπορείς να φανταστείς γιατί;

2. Ασχολούνταν οι Σπαρτιάτες με τις τέχνες και τα γράμματα; Μπορείς να δικαιολογήσεις την απάντηση σου;

3. Γιατί πιστεύετε ότι τα χρήματα στην αρχαία Σπάρτη ήταν σιδερένια και μικρής αξίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Το παλιό πολίτευμα της Αθήνας

Λένε ότι ο Θησέας παρακίνησε τους κατοίκους της Αττικής να εγκατασταθούν στην Αθήνα. Τελευταίος βασιλιάς ήταν ο Κόδρος. Μετά από αυτόν κυβέρνησαν οι άριστοι οι οποίοι, για να ησυχάσει ο τόπος από τις διαμαρτυρίες των πολιτών, ανέθεσαν στο Δράκοντα να καταγράψει τους νόμους.

Οι παλιοί κάτοικοι της Αττικής δε ζούσαν όλοι σ' ένα μέρος. Μερικοί κατοικούσαν στις ορεινές περιοχές, ενώ οι περισσότεροι είχαν εγκατασταθεί στις μικρές εύφορες πεδιάδες και στην παραλία.

Εκείνος που τους παρακίνησε να συγκεντρωθούν και να κατοικήσουν όλοι μαζί ήταν ο ξακουστός βασιλιάς Θησέας. Έτσι άρχισε σιγά σιγά γύρω από την Ακρόπολη να δημιουργείται η Αθήνα. Για να θυμούνται μάλιστα οι Αθηναίοι αυτό το γεγονός, γιόρταζαν τα Παναθήναια, την πιο μεγάλη γιορτή τους.

Αργότερα, οι Δωριείς που είχαν εγκατασταθεί στην Πελοπόννησο, θέλησαν να καταλάβουν την Αθήνα. Για να είναι μάλιστα πιο σίγουροι ότι θα τα καταφέρουν, ρώτησαν το μαντείο των Δελφών. Το μαντείο απάντησε ότι θα πετύχαιναν το σκοπό τους, αν δε σκοτωνόταν ο βασιλιάς της Αθήνας. Μόλις το έμαθε ο βασιλιάς της Αθήνας, ο Κόδρος, ντύθηκε βιαστικά με ρούχα χωρικού και τράβηξε για το στρατόπεδο των Δωριέων. Εκεί συνάντησε δυο στρατιώτες και τους επιτέθηκε. Αυτοί όμως αμύνθηκαν και κατάφεραν να τον σκοτώσουν. Την άλλη μέρα οι Αθηναίοι ζήτησαν να θάψουν το νεκρό βασιλιά τους. Τότε οι Δωριείς κατάλαβαν τι λάθος είχαν

κάνει. Η Αθήνα όμως είχε σωθεί.

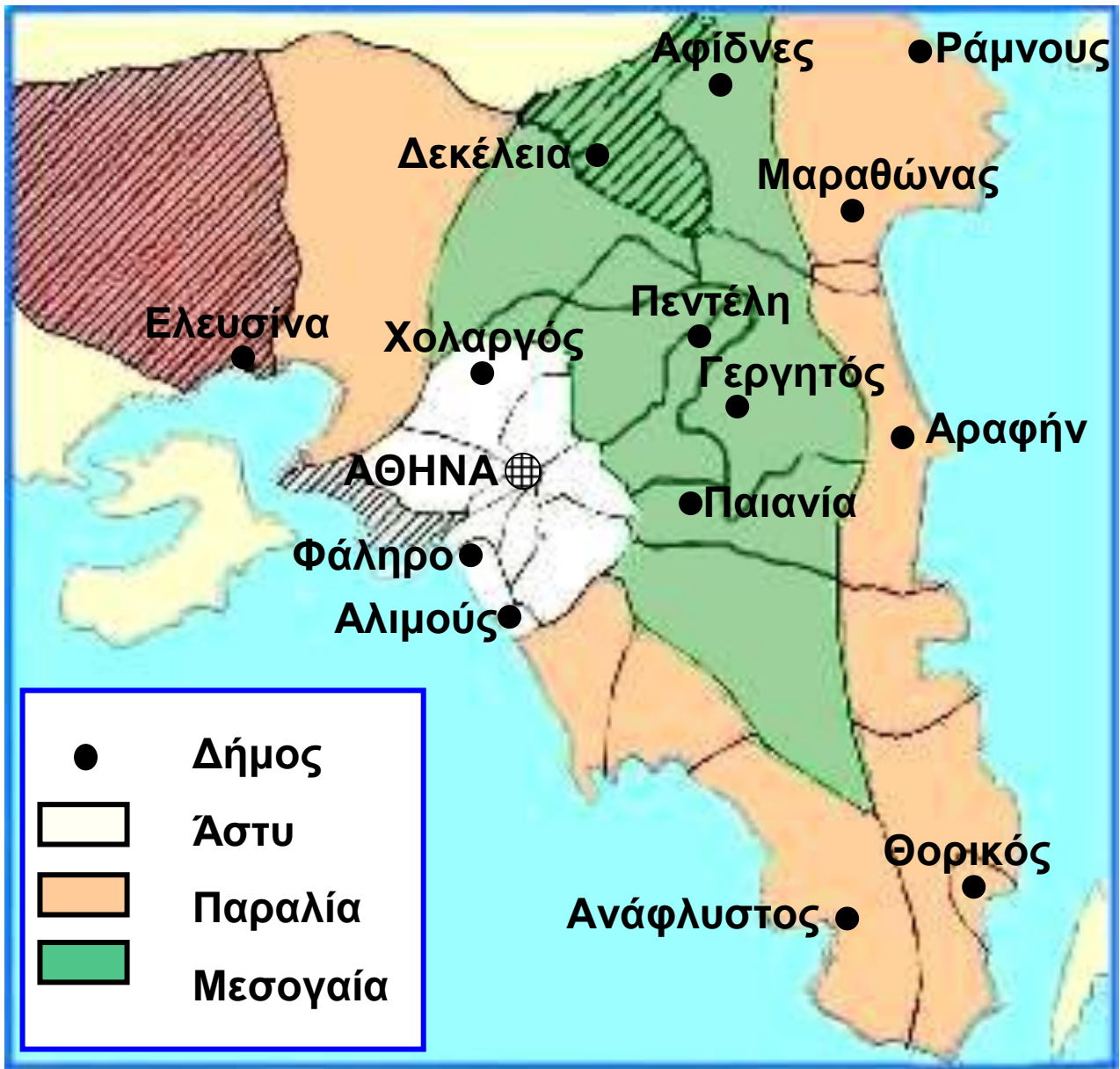
Μετά τον Κόδρο, οι Αθηναίοι δεν έκαναν άλλο βασιλιά. Την εξουσία πήραν οι ευγενείς και το πολίτευμα έγινε αριστοκρατικό.

Το έδαφος όμως της Αττικής ήταν φτωχό και δεν έφτανε να θρέψει τους κατοίκους. Πολλοί ήταν χρεωμένοι και διαμαρτύρονταν. Στο δικαστήριο που πήγαιναν δεν έβρισκαν δίκιο, γιατί οι νόμοι ήταν άγραφοι και οι δικαστές ευγενείς. Για να σταματήσει η αναστάτωση, οι ευγενείς ανέθεσαν στο Δράκοντα να γράψει τους νόμους (624 π. Χ.). Οι νόμοι όμως του Δράκοντα ήταν τόσο σκληροί, που κάποιοι είπαν ότι ήταν γραμμένοι με αίμα.

τα Παναθήναια: η πιο λαμπρή γιορτή της Αθήνας, που γινόταν για να τιμηθεί η απόφαση των κατοίκων της Αττικής να εγκατασταθούν στην Αθήνα.

2. Ο Θησέας

1. Το κράτος της Αθήνας

παράθεμα 1

Ο Θησέας και ο συνοικισμός

Ο Θησέας μετά το θάνατο του πατέρα του, του Αιγέα, έβαλε στο μυαλό του ένα μεγάλο και σπουδαίο έργο: να ενώσει τους κατοίκους όλης της Αττικής σε μία πόλη. Μέχρι τότε οι κάτοικοι της Αττικής ήταν σκορπισμένοι σε μικρά χωριά, μάλωναν μεταξύ τους και δεν ενδιαφέρονταν για το κοινό καλό. Ο Θησέας κατάφερε να πείσει εύκολα τους φτωχούς και πιο δύσκολα τους πλούσιους και δυνατούς. Έτσι ίδρυσε την πόλη της Αθήνας και όρισε και μια κοινή γιορτή για όλους, τα Παναθήναια.

Πλούταρχος, Θησέας, 24 (διασκευή)

παράθεμα 2

Οι δρακόντειοι νόμοι

Ο Δράκοντας όρισε για όλα τα αδικήματα μια τιμωρία, το θάνατο. Όσοι κατηγορούνταν για τεμπελιά, τιμωρούνταν με θάνατο. Επίσης και αυτούς που έκλεβαν φρούτα ή λαχανικά τους τιμωρούσαν το ίδιο αυστηρά, όπως εκείνους που είχαν σκοτώσει. Γι' αυτό ο Δημάδης πολύ σωστά είπε ότι ο Δράκοντας έγραψε τους νόμους του με αίμα και όχι με μελάνι. Μάλιστα ρώτησαν και τον ίδιο γιατί όρισε ως τιμωρία για όλα σχεδόν τα αδικήματα το θάνατο. Εκείνος τότε απάντησε ότι τα μικρά αδικήματα αξίζουν αυτή την τιμωρία, για τα μεγάλα όμως δεν υπάρχει μεγαλύτερη τιμωρία από αυτήν.

Πλούταρχος, Σόλωνας, 17 (διασκευή)

3. Οι νόμοι τον Δράκοντα ήταν χαραγμένοι σε μαρμάρινες πλάκες.

1. Πώς χαρακτηρίζεις την πράξη του Κόδρου;

2. Νομίζεις ότι οι Αθηναίοι ήταν ευχαριστημένοι με τους νόμους του Δράκοντα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Οι νόμοι του Σόλωνα. Ο Πεισίστρατος γίνεται τύραννος

Επειδή η κατάσταση στην Αθήνα χειροτέρευε, οι ευγενείς έδωσαν εντολή στο Σόλωνα να λάβει μέτρα. Ο Σόλωνας κατάργησε τα χρέη και έδωσε ελευθερία σε όσους είχαν γίνει δούλοι. Ο Πεισίστρατος πήρε τους δυσαρεστημένους πολίτες με το μέρος του και κατάφερε να γίνει τύραννος. Όταν πέθανε, τύραννος έγινε ο γιος του Ιππίας.

Ο λαός της Αθήνας ζητούσε να καταργηθούν τα χρέη και να ξαναμοιραστεί η γη. Λύση όμως σ' αυτό το πρόβλημα δεν ήταν εύκολο να βρεθεί, γι' αυτό και γίνονταν συχνά συγκρούσεις.

Τότε, οι ευγενείς ζήτησαν από το Σόλωνα, έναν πολύ αγαπητό στο λαό ποιητή, να λάβει κάποια μέτρα. Κι εκείνος πήρε γενναίες αποφάσεις. Κατάργησε όλα τα χρέη των αγροτών. Απαγόρευσε μάλιστα να γίνεται κάποιος δούλος, επειδή δεν είχε να πληρώσει τα χρήματα που είχε δανειστεί. Με τις ενέργειες αυτές του Σόλωνα έφυγε ένα βάρος από τους ώμους του φτωχού λαού. Ο νόμος του αυτός ονομάστηκε σεισάχθεια.

Στη συνέχεια, ο Σόλωνας θέλησε να αφαιρέσει κι άλλη δύναμη από τους ευγενείς. Χώρισε τους πολίτες σε τέσσερις τάξεις με βάση τα εισοδήματά τους και όχι την καταγωγή τους. Μ' αυτό τον τρόπο απέκτησαν δικαιώματα περισσότεροι πολίτες, αφού δεν έπαιρναν πια αξιώματα μόνο οι ευγενείς.

1. Ο ναός τον Ολυμπίου Διός, που βρίσκεται στην Αθήνα, θεμελιώθηκε από τον Πεισίστρατο.

Εκείνο που περισσότερο ήθελαν όμως οι αγρότες, ήταν να ξαναμοιραστούν τα κτήματα. Αυτό δεν έγινε και η αναταραχή συνεχίστηκε. Την άσχημη αυτή κατάσταση εκμεταλλεύτηκε ο Πεισίστρατος, ο οποίος κατάφερε να γίνει αρχηγός των φτωχών. Με τη βοήθειά τους μάλιστα έγινε αρχηγός του κράτους. Έμεινε πολλά χρόνια στην εξουσία και φρόντισε να ελαφρύνει τη θέση των φτωχών. Ήταν όμως τύραννος, κυβερνούσε δηλαδή χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν. Εκείνο που τον ένοιαζε περισσότερο ήταν το δικό του συμφέρον. Όταν πέθανε, άφησε την εξουσία στο γιο του τον Ιππία. Οι Αθηναίοι όμως δεν τον ήθελαν. Έκαναν επανάσταση αργότερα και τον έδιωξαν.

η σεισάχθεια: ο νόμος με τον οποίο ο Σόλωνας κατάργησε τα χρέη των αγροτών.

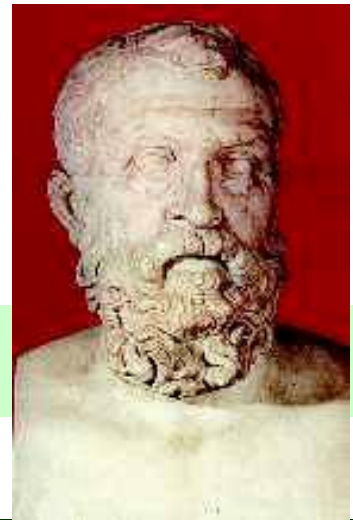
παράθεμα 1

Προσοχή στα σύκα και στους σκύλους

Ο Σόλωνας είχε απαγορεύσει με νόμο στους Αθηναίους να πουλάνε αγροτικά προϊόντα σε άλλες πόλεις-κράτη εκτός από το λάδι. Κάποιοι βέβαια λένε πράγματα απίστευτα, όπως ότι δεν επιτρεπόταν η εξαγωγή σύκων. Μάλιστα όποιος μαρτυρούσε στους άρχοντες αυτούς που έβγαζαν παράνομα σύκα από την Αττική ονομαζόταν συκοφάντης και η πράξη του συκοφαντία. Ένας άλλος νόμος του Σόλωνα έλεγε πως αν ένα τετράποδο και ειδικά ένα σκυλί δαγκώσει κάποιον πολίτη, θα πρέπει να παραδοθεί δεμένο με λουρί μακρύ. Αυτός ο νόμος ήθελε να εξασφαλίσει την ασφάλεια των πολιτών από ζώα, που καμιά φορά γίνονταν επικίνδυνα.

Πλούταρχος, Σόλωνας, 24 (διασκευή)

2. Προτομή του Σόλωνα
(Νεάπολη, Εθνικό Μουσείο)

παράθεμα 2

Η επίσκεψη του Σόλωνα στην Κύπρο

Ο Σόλωνας, όταν επισκέφτηκε την Κύπρο, φιλοξενήθηκε από ένα βασιλιά που τον έλεγαν Φιλόκυτρο. Αυτός ζούσε σε μια μικρή πόλη, φτωχή και ορεινή,

κοντά σ' ένα ποτάμι, τον Κλάριο. Ο Σόλωνας έπεισε το βασιλιά να μεταφέρει την πόλη του από το βουνό στον κάμφο και να τη χτίσει από την αρχή πιο μεγάλη και πιο ωραία. Μάλιστα ο ίδιος ο Αθηναίος σοφός έκανε τα σχέδια της καινούριας πόλης και τα έφτιαξε πολύ όμορφα, για να πάνε να μείνουν εκεί πολλοί άνθρωποι. Οι βασιλιάδες των άλλων πόλεων της Κύπρου ζήλεψαν την τύχη του Φιλόκυπρου. Εκείνος πάλι, για να τιμήσει και να ευχαριστήσει το Σόλωνα, έδωσε στην πόλη του το όνομα Σόλοι από το όνομα του μεγάλου Αθηναίου νομοθέτη.

Πλούταρχος, Σόλωνας, 26 (διασκευή)

1. Πώς άλλαξε με τους νόμους του Σόλωνα η ζωή των φτωχών αγροτών;
2. Γιατί συνεχίστηκαν οι συγκρούσεις μετά τους νόμους του Σόλωνα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ο Κλεισθένης θεμελιώνει τη δημοκρατία

Οι Αθηναίοι έδωξαν τον Ιππία και την εξουσία ανέλαβε ο Κλεισθένης, ο αρχηγός της δημοκρατικής παράταξης. Ο Κλεισθένης διαίρεσε τους Αθηναίους σε δέκα φυλές και φρόντισε όλοι να έχουν ίσα δικαιώματα. Τη μεγαλύτερη εξουσία είχε η εκκλησία του δήμου.

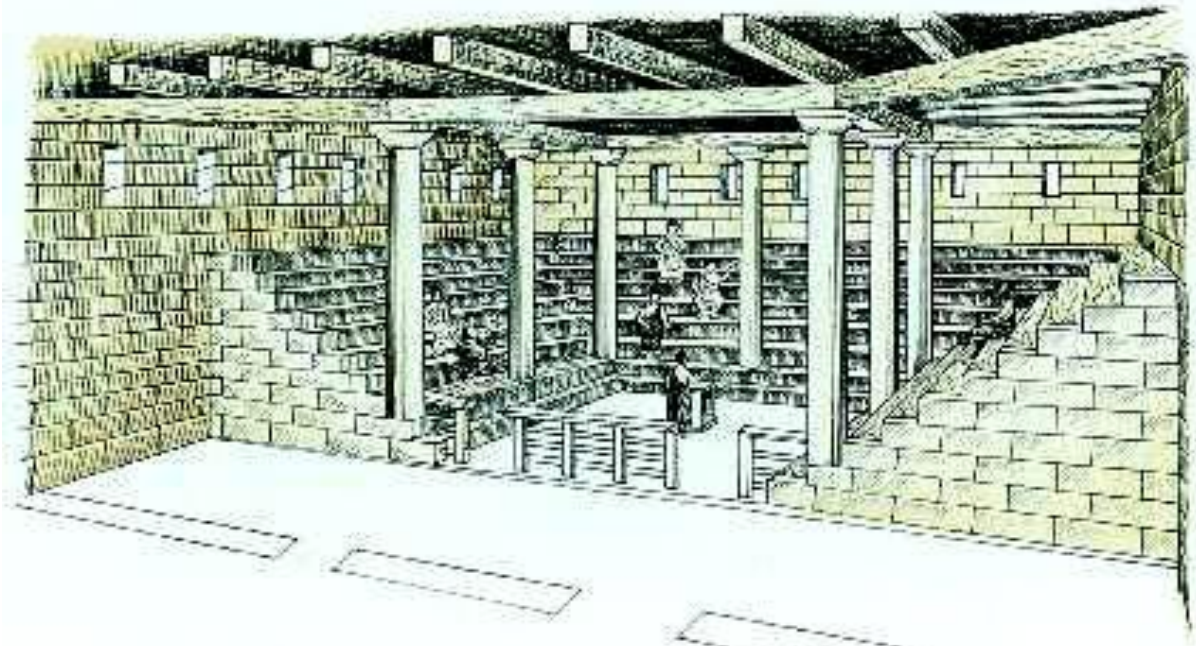
Ο Κλεισθένης, όσο υπήρχε στην Αθήνα το τυραννικό πολίτευμα, ζούσε εξόριστος. Γύρισε πίσω, όταν ο Πεισίστρατος λίγο πριν πεθάνει επέτρεψε να γυρίσουν στην Αθήνα οι πολιτικοί του αντίπαλοι. Στη συνέχεια, ο Κλεισθένης ανέλαβε την εξουσία και έκανε μεγάλες αλλαγές.

Θέλοντας να σταματήσει τις συγκρούσεις στην πόλη, χώρισε τους πολίτες σε 10 φυλές. Τα μέλη κάθε φυλής προέρχονταν από όλες τις τάξεις της κοινωνίας. Οι Αθηναίοι δε χωρίζονταν πια σε πλούσιους και φτωχούς που κατοικούσαν σε πλούσιες ή φτωχές περιοχές. Όλοι είχαν ίσα δικαιώματα. Κάθε φυλή εξέλεγε ένα στρατηγό και πενήντα βουλευτές.

Η βουλή των πεντακοσίων είχε ως έργο της να προετοιμάζει τα θέματα που θα συζητούνταν στην εκκλησία του δήμου. Στη συνέλευση αυτή έπαιρναν μέρος όλοι οι Αθηναίοι πολίτες. Εκεί ψήφιζαν τους νόμους, συζητούσαν και αποφάσιζαν για τα μεγάλα θέματα της Αθήνας. Όλοι μπορούσαν να πάρουν το λόγο και να πουν τη γνώμη τους.

Η Αθήνα στο μεταξύ είχε μεγαλώσει. Στην πόλη είχαν εγκατασταθεί και πολλοί ξένοι που ασχολούνταν με το εμπόριο. Οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν διαφορές μεταξύ τους ούτε είχαν πάρει μέρος στις συγκρούσεις

που είχαν γίνει πιο παλιά. Οι Αθηναίοι όφειλαν πολλά στον Κλεισθένη, θεμελιωτή της Δημοκρατίας.

1. Το παλιό Βουλευτήριο (αναπαράσταση)

ο εξόριστος: αυτός που καταδικάζεται να ζήσει μακριά από την πατρίδα του.

οι πολιτικοί αντίπαλοι: έτσι λέγονται αυτοί που ανήκουν σε διαφορετικά κόμματα, τα οποία αγωνίζονται να πάρουν την εξουσία.

παράθεμα 1

Πώς γινόταν ο οστρακισμός

Κάθε Αθηναίος που ψήφιζε έπαιρνε ένα κομμάτι κεραμίδι. Πάνω σ' αυτό έγραφε το όνομα του πολίτη εκείνου που έπρεπε κατά τη γνώμη του να φύγει από την πόλη. Μετά το έριχνε σε ένα σημείο της Αγοράς που ήταν γύρω γύρω φραγμένο με κάγκελα. Οι άρχοντες στην αρχή μετρούσαν όλα τα κεραμίδια για να δουν πόσα είναι. Έπρεπε να μην είναι λιγότερα από 6.000. Αν ήταν λιγότερα, δε γινόταν ο οστρακισμός.

Στη συνέχεια ξεχώριζαν τα κεραμίδια ανάλογα με το όνομα που ήταν γραμμένο σ' αυτά. Όποιος συγκέντρωνε τα πιο πολλά κεραμίδια, έφευγε από την Αθήνα για 10 χρόνια χωρίς να χάνει την περιουσία του. Ο λαός στο δημοκρατικό πολίτευμα σήμερα μπορεί να εκφράσει με την ψήφο του τη θέλησή του και την απόφασή του για πολύ σοβαρά ζητήματα, όπως παλιά στην αρχαία Αθήνα με το μέτρο του οστρακισμού.

Πλούταρχος, Αριστείδης, 7 (διασκευή)

3. Όστρακο με το όνομα του Αριστείδη (Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς)

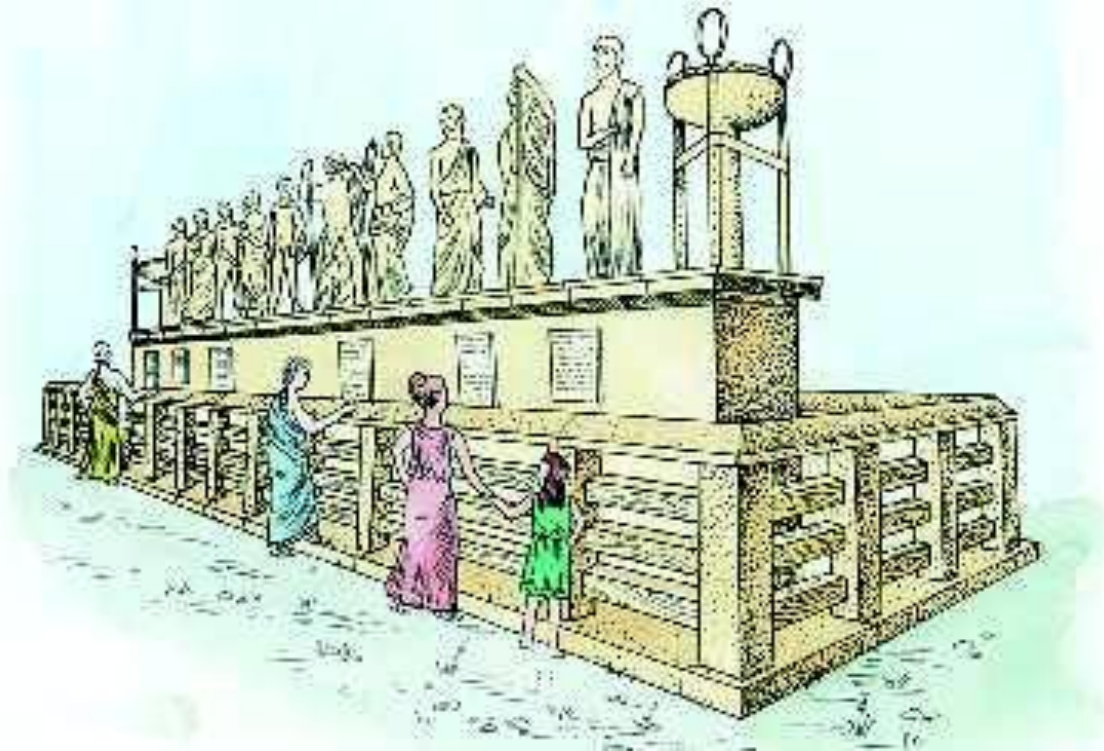
2. Το Κοινοβούλιο σήμερα

παράθεμα 2

Η ταυτότητα του αρχαίου Αθηναίου

Ο Κλεισθένης χώρισε τους κατοίκους της Αττικής σε 10 φυλές και 100 δήμους. Κάθε δήμος είχε το δήμαρχό του, το ταμείο του και καταλόγους στους οποίους ήταν γραμμένα τα ονόματα των πολιτών. Αν κάποιος μετακόμιζε και πήγαινε να μείνει αλλού, δεν άλλαζε δήμο ούτε αυτός ούτε τα παιδιά του, όπως γίνεται σήμερα. Οι νέοι εγγράφονταν στο ληξιαρχείο (μητρώο αρρένων) του δήμου τους, όταν συμπλήρωναν τα 18 τους χρόνια. Έτσι γίνονταν Αθηναίοι πολίτες και χρησιμοποιούσαν ως στοιχεία της ταυτότητάς τους: α) το όνομά τους, β) το όνομα του πατέρα τους και γ) το όνομα του δήμου τους. Για παράδειγμα: Θουκυδίδης (όνομα) Ολόρου (όνομα πατέρα) Αλιμούσιος (όνομα δήμου), Σωκράτης Σωφρονίσκου Αλωπεκήθεν, Αριστόβουλος Ξανθίππου Αθηναίος.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Β', Εκδοτική Αθηνών-
Κ. Βέτση, Μ. Ντεκάστρο,
Στην Αγορά των αρχαίων Αθηναίων, (διασκευή).

4. Αυτά τα αγάλματα που βρίσκονται στην Αγορά παρίσταναν τους δέκα μυθικούς ήρωες από τους οποίους πήρε το όνομά της καθεμιά από τις δέκα φυλές των Αθηναίων.

1. Με ποια μέτρα κατάφερε ο Κλεισθένης να θεμελιώσει τη δημοκρατία;
2. Γιατί πιστεύεις ότι ο Κλεισθένης διάλεξε σε κάθε φυλή να υπάρχουν όλες οι κοινωνικές τάξεις. Τι ήθελε να πετύχει μ' αυτό κατά τη γνώμη σου;

ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Στα αρχαϊκά χρόνια δημιουργήθηκαν οι πόλεις —κράτη. Οι Έλληνες ίδρυσαν πολλές αποικίες στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου. Παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες ζούσαν διασκορπισμένοι σε πολλά μέρη, είχαν συνείδηση της κοινής τους καταγωγής και με διάφορες εκδηλώσεις (Ολυμπιακοί Αγώνες, ίδρυση Αμφικτιονιών κ.ά.) διατηρούσαν μεταξύ τους δεσμούς. Η τέχνη γνώρισε αξιόλογη ανάπτυξη. Στην αρχιτεκτονική κυριάρχησαν ο δωρικός και ο ιωνικός ρυθμός, στη γλυπτική οι κούροι και οι κόρες και στην αγγειοπλαστική ο μελανόμορφος και ο ερυθρόμορφος ρυθμός. Στον τομέα των γραμμάτων αναπτύχθηκαν η διδακτική και η λυρική ποίηση ενώ, παράλληλα, γεννήθηκαν η Φιλοσοφία και η Ιστορία. Στα χρόνια αυτά ξεχώρισαν δύο πόλεις, η Σπάρτη και η Αθήνα, οι οποίες πρωταγωνίστησαν για αιώνες στις εξελίξεις στον ελληνικό χώρο.

3η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

1 ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μ. Ασίας

Οι μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα ανάγκασαν διάφορα ελληνικά φύλα να μεταναστεύσουν. Αιολείς, Ίωνες και Δωριείς εγκαταστάθηκαν στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και τη Μ. Ασία, όπου ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό.

5ος αιώνας

4ος αιώνας

Κλασικά χρόνια

Το περσικό κράτος ήταν τεράστιο· απλωνόταν στην Ασία και την Αφρική. Αρχηγός του κράτους ήταν ο μεγάλος βασιλιάς, που τον σέβονταν όλοι. Το κράτος ήταν χωρισμένο σε μεγάλες περιφέρειες, τις σατραπείες, τις οποίες διοικούσαν οι σατράπες.

1. Στρατιώτης - τοξότης της φρουράς του Δαρείου

Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας δεν είχαν κάνει δικό τους κράτος. Διαιρεμένες

όπως ήταν έχασαν την ελευθερία τους και, προπάντων, δεν μπορούσαν να εμπορευτούν ελεύθερα με άλλες πόλεις του Εύξεινου πόντου. Όταν μάλιστα οι Πέρσες έκαναν εκστρατεία στη Θράκη, ανάγκασαν τους Έλληνες της Μ. Ασίας να στείλουν και δικό τους στρατό.

Η κατάσταση για τους Έλληνες γινόταν όλο και πιο άσχημη. Αποφάσισαν τότε να εξεγερθούν και να διώξουν τους Πέρσες. Επειδή όμως μόνοι τους δεν μπορούσαν να τους αντιμετωπίσουν, ζήτησαν βοήθεια από την Ελλάδα. Δυστυχώς γι' αυτούς μόνο οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς έστειλαν λίγα πλοία. Οι επαναστάτες έδιωξαν τις περσικές φρουρές και έφτασαν ως τις Σάρδεις. Οι δυνάμεις τους όμως δεν ήταν αρκετές και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Λίγο αργότερα νικήθηκε και ο στόλος τους κοντά στο νησάκι Λάδη (494 π.Χ.). Η επανάσταση τέλειωσε και οι Έλληνες των μικρασιατικών παραλίων γνώρισαν βαρύτερο ζυγό. Η Μίλητος, που είχε πάρει πάνω της μεγάλο μέρος του αγώνα εναντίον των Περσών, λεηλατήθηκε και καταστράφηκε από τα θεμέλια.

Η καταστροφή της Μιλήτου προκάλεσε μεγάλη λύπη στην Ελλάδα, πιο πολύ όμως στην Αθήνα. Οι Αθηναίοι που ήταν Ίωνες το πήραν βαριά. Στο θέατρο της Αθήνας παίχτηκε ένα έργο για την καταστροφή της Μιλήτου πολύ συγκινητικό, που έκανε όλους τους θεατές να κλάψουν.

2. Η Περσική αυτοκρατορία

3. Ερείπια από την αρχαία Μίλητο, αποικία των Αθηναίων.
Η πόλη καταστράφηκε τελείως από τους Πέρσες.
Αργότερα όμως ξαναχτίστηκε.

4. Ερείπια
των ανακτόρων
της Περσέπολης

ο μεγάλος βασιλιάς: έτσι λεγόταν ο βασιλιάς
του περσικού κράτους.

ο σατράπης: ο διοικητής της περσικής επαρχίας,
η οποία ονομαζόταν σατραπεία.

εξεγείρομαι: επαναστατώ.

ληλατώ: αρπάζω, καταστρέφω εχθρική χώρα.

παράθεμα 1

Αλίμονο στους Αθηναίους

Στο βασιλιά των Περσών, το Δαρείο, έφτασε η είδηση πως οι Σάρδεις έπεσαν στα χέρια των Αθηναίων και των Ιώνων. Αυτοί παρέδωσαν την πόλη στις φλόγες. Μόλις λοιπόν πληροφορήθηκε ο Δαρείος τα νέα, ρώτησε να μάθει ποιοι ήταν αυτοί οι Αθηναίοι. Στη συνέχεια ζήτησε το τόξο του, έβαλε ένα βέλος και τόξεψε ψηλά στον ουρανό. Την ίδια στιγμή παρακάλεσε το Δία να τον βοηθήσει να εκδικηθεί τους Αθηναίους. Τέλος πρόσταξε έναν υπηρέτη του, κάθε φορά που του στρώνει το τραπέζι να του λέει τρεις φορές: «Βασιλιά μου, μην ξεχνάς τους Αθηναίους».

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ε', 105 (διασκευή)

5. Ερείπια από τις Σάρδεις

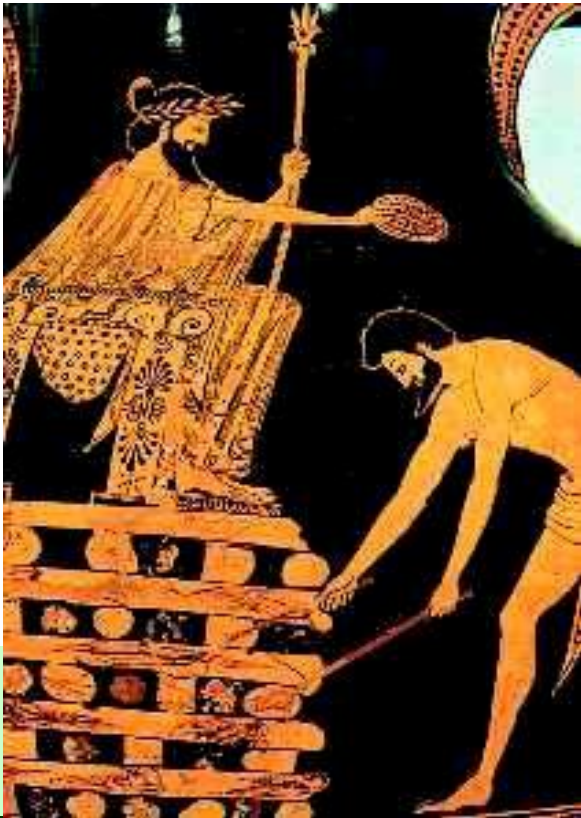
παράθεμα 2

Ο Σόλωνας σώζει τον Κροίσο

Οι Πέρσες κυρίεψαν τις Σάρδεις και αιχμαλώτισαν τον Κροίσο, που βασίλευσε 14 χρόνια και πολιορκήθηκε 14 μέρες. Οι Πέρσες, αφού έπιασαν τον Κροίσο, τον έφεραν μπροστά στον Κύρο. Αυτός έδωσε διαταγή να ανάψουν μια μεγάλη φωτιά και να τον ανεβάσουν επάνω μαζί με 14 νεαρούς Λυδούς, για να θυσιαστούν σε κάποιο θεό. Κι ενώ ο Κροίσος βρισκόταν πάνω στη φωτιά, θυμήθηκε το Σόλωνα που του είχε πει πως κανένας άνθρωπος δεν είναι απόλυτα ευτυχισμένος. Τότε αναστέναξε και φώναξε τρεις φορές: «Σόλωνα, Σόλωνα, Σόλωνα». Ο Κύρος παραξενεύτηκε και ζήτησε εξηγήσεις. Ο Κροίσος διηγήθηκε στον Κύρο πως τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του τον είχε επισκεφτεί ένας Αθηναίος, ο Σόλωνας, που είχε περιφρονήσει τα πλούτη του και του είχε πει πολλά που τώρα βγήκαν αληθινά. Ο Κύρος, μόλις άκουσε αυτά, φοβήθηκε

μήπως κάποτε τιμωρηθεί κι αυτός από τους θεούς γι' αυτή του την πράξη. Έδωσε λοιπόν διαταγή να σβήσουν τη φωτιά και να κατεβάσουν τον Κροίσο και τους συντρόφους του.

Ηρόδοτος, Ιστορία Α', 86
(διασκευή)

6. Ο Κροίσος πάνω στη φωτιά
(παράσταση σε αγγείο,
Μουσείο Λούβρου)

παράθεμα 3

Τι μαθαίνουν τα παιδιά των Περσών

Τα παιδιά πηγαίνουν κάθε μέρα σχολείο για να μάθουν δικαιοσύνη και αυτοσυγκράτηση. Τα διδάσκουν ακόμη υπακοή στους άρχοντες. Πολύ τα βοηθάει σ' αυτό η συμπεριφορά των μεγάλων απέναντι στους άρχοντες. Τα μαθαίνουν επίσης να αντέχουν την πείνα και τη δίψα. Και εδώ το παράδειγμα το δίνουν οι μεγαλύτεροι, που πηγαίνουν για φαγητό, όταν τους το επιτρέψουν οι άρχοντες. Τα παιδιά δεν τρώνε κοντά στη μητέρα τους αλλά κοντά στο δάσκαλο. Φέρνουν από το σπίτι τους για φαγητό ψωμί και για προσφάγι κάρδαμο* και ένα ποτήρι, για να πίνουν νερό από το ποτάμι άμα διψάσουν. Τέλος μαθαίνουν να χειρίζονται το τόξο και το ακόντιο. Μέχρι να γίνουν 16 ή 17 χρόνων τα παιδιά με αυτά ασχολούνται. Έπειτα περνάνε στην τάξη των εφήβων.

Ξενοφώντας, Κύρου Παιδεία, 2, 6 (διασκευή)

7. Επιγραφή σε σφηνοειδή γραφή από την Περσέπολη

*το κάρδαμο: φυτό με έντονη μυρωδιά και πικάντικη γεύση.

- 1. Για ποιους λόγους οι Έλληνες της Μ. Ασίας επαναστάτησαν;**
- 2. Γιατί νομίζεις ότι οι Πέρσες κατέστρεψαν τη Μίλητο; Τι ήθελαν να δείξουν μ' αυτή τους την ενέργεια;**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Ο περσικός κίνδυνος

Οι Πέρσες επιθυμώντας να μεγαλώσουν το κράτος τους στράφηκαν εναντίον των Ελλήνων. Στην αρχή πέτυχαν να υποτάξουν τη Μακεδονία, ενώ απέτυχαν στο Μαραθώνα (490 π.Χ.), όπου γνώρισαν μεγάλη ήττα από τους Αθηναίους.

Την εποχή αυτή οι Πέρσες προσπαθούσαν να μεγαλώσουν ακόμη πιο πολύ το κράτος τους. Ήρθαν σε σύγκρουση με τους Έλληνες. Βρήκαν μάλιστα ως αφορμή τη βοήθεια που είχαν στείλει οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς στους Έλληνες της Μ. Ασίας.

Για το σκοπό αυτό προετοίμασαν μεγάλη εκστρατεία. Στρατός και στόλος ετοιμάστηκαν γρήγορα και με αρχηγό το Μαρδόνιο κινήθηκαν κατά της Ελλάδας (492 π.Χ.). Ο στρατός πέρασε τον Ελλήσποντο και έφτασε στη Μακεδονία. Ο στόλος έπλεε στο Αιγαίο έχοντας την ίδια κατεύθυνση. Οι Πέρσες υπέταξαν τη Μακεδονία, αλλά ο στόλος τους έπαθε μεγάλη καταστροφή σε θαλασσοταραχή που ξέσπασε κοντά στα παράλια του Άθω. Μετά το γεγονός αυτό ο Μαρδόνιος αναγκάστηκε να γυρίσει στην Περσία.

Ο βασιλιάς των Περσών, ο Δαρείος, αποφάσισε να συνεχίσει τον πόλεμο. Πιο πολύ όμως ήθελε να τιμωρήσει τους Αθηναίους και τους Ερετριείς. Το 490π.Χ. ο στόλος των Περσών με αρχηγούς το Δάτη και τον Αρταφέρνη πλέοντας στο Αιγαίο πέλαγος έφτασε στην Ερέτρια και την κατέστρεψε. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε στα παράλια του Μαραθώνα, όπου αγκυροβόλησε.

Οι Αθηναίοι ανησύχησαν πολύ. Έκαναν σύσκεψη, και αποφάσισαν να αμυνθούν στο Μαραθώνα. Δεν ήθελαν να αφήσουν τους Πέρσες να προχωρήσουν και να φτάσουν στην Αθήνα.

Δέκα χιλιάδες Αθηναίοι και χίλιοι Πλαταιείς παρατάχτηκαν με αρχηγό το Μιλτιάδη απέναντι από τους Πέρσες. Ο Μιλτιάδης εφάρμοσε ένα σπουδαίο σχέδιο. Παρέταξε το στρατό του σε κατηφορικό έδαφος σε μικρή απόσταση από τον περσικό, έχοντας ενισχύσει περισσότερο τα πλάγια της παράταξης. Στο κέντρο έβαλε λιγότερους στρατιώτες. Οι Αθηναίοι δεν είχαν τόξα.

Έπρεπε λοιπόν να τρέξουν για να γλιτώσουν από τα βέλη. Όταν δόθηκε η διαταγή για επίθεση, όρμησαν προς τους Πέρσες, οι οποίοι στην αρχή τους πέρασαν για τρελούς. Η σύγκρουση έγινε σώμα με σώμα και σ' αυτό οι Αθηναίοι ήταν καλύτεροι. Τα δύο άκρα της ελληνικής παράταξης κατάφεραν να νικήσουν γρήγορα και άρχισαν να κυκλώνουν το περσικό κέντρο. Οι Πέρσες υποχώρησαν, έτρεξαν προς τα πλοία και βιάστηκαν να φύγουν. Οι Αθηναίοι πέτυχαν λαμπρή νίκη. Ένας στρατιώτης τρέχοντας μετέφερε τη χαρούμενη είδηση στην Αθήνα.

1. Οι εκστρατείες του Μαρδόνιου, του Δάτη και του Αρταφέρνη

η σύσκεψη: η συζήτηση ανάμεσα σε ανθρώπους που θέλουν να αντιμετωπίσουν κάποιο δύσκολο θέμα.

παρατάσσομαι: ετοιμάζομαι, έχοντας μπει σε παράταξη, να δώσω μάχη.

Άθως: η περιοχή της Χαλκιδικής όπου σήμερα βρίσκεται το Άγιο Όρος.

παράθεμα 1

Η καταστροφή των Περσών στο Μαραθώνα

Πρώτοι από τους Έλληνες οι Αθηναίοι πολεμώντας στο Μαραθώνα ταπείνωσαν τη δύναμη των χρυσοφορεμένων Περσών.

«Έλλήνων προμαχοῦντες Αθηναῖοι Μαραθῶνι χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν».

Σιμωνίδης ο Κείος, επίγραμμα για τους Μαραθωνομάχους

2. Κράνος περσικό που βρέθηκε ανάμεσα στα λάφυρα του Μαραθώνα (Ολυμπία, Αρχαιολογικό Μουσείο).

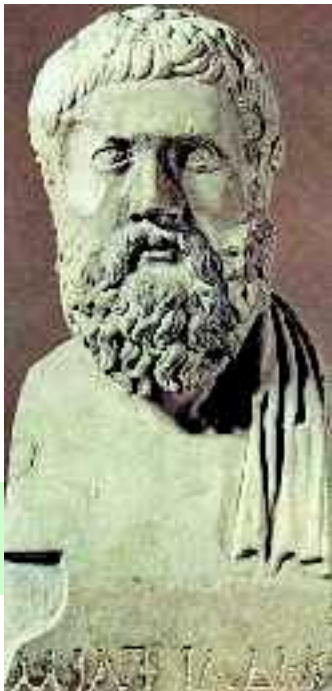

παράθεμα 2

Η παλικάριά των Αθηναίων στο Μαραθώνα

Μόλις δόθηκε το σύνθημα, οι Αθηναίοι όρμησαν τρέχοντας εναντίον των Περσών. Η απόσταση που

χώριζε τους δύο στρατούς δεν ήταν μικρότερη από 1500 μέτρα. Οι Πέρσες βλέποντάς τους να έρχονται καταπάνω τους τρέχοντας ετοιμάζονταν να τους αντιμετωπίσουν. Πίστευαν μάλιστα πως οι Αθηναίοι θα οδηγούνταν στον αφανισμό, γιατί ήταν λίγοι και δεν είχαν ιππικό ούτε τοξότες για να τους υποστηρίξουν. Τέτοια ταπεινωτική γνώμη σχημάτισαν γι' αυτούς οι Πέρσες. Οι Αθηναίοι, μόλις ήρθαν στα χέρια με τους εχθρούς, μάχονταν με εξαιρετική παλικάριά. Πραγματικά, απ' όσο είμαστε σε θέση να ξέρουμε, πρώτοι αυτοί απ' όλους τους Έλληνες επιτέθηκαν τρέχοντας εναντίον των εχθρών. Και πρώτοι μάλιστα δε φοβήθηκαν στη θέα της μηδικής στολής και των αντρών που τη φορούσαν. Παλιότερα βέβαια καιμόνο που άκουγαν το όνομα Μήδοι κυριεύονταν από φόβο.

Ηρόδοτος, Ιστορία, ΣΤ', 112
(διασκευή)

3. Μαρμάρινη προτομή του Μιλτιάδη
(Ραβέννα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

παράθεμα 3

Πολύ αργά τώρα πια!

Οι Σπαρτιάτες έστειλαν δυο χιλιάδες στρατιώτες στην Αθήνα μετά την πανσέληνο. Αυτοί βιάστηκαν τόσο πολύ να φτάσουν, ώστε έκαναν τη διαδρομή Αθήνα-Σπάρτη μέσα σε δύο μέρες. Έφτασαν όμως μετά τη μάχη και ζήτησαν να δουν τους Πέρσες. Εκείνοι τους πήγαν τότε στο Μαραθώνα και τους είδαν. Θαύμασαν τους Αθηναίους, τους έδωσαν συγχαρητήρια για τη λαμπρή νίκη τους και έφυγαν για τη Σπάρτη.

Ηρόδοτος, Ιστορία, ΣΤ', 120 (διασκευή)

4. Ο τύμβος των Αθηναίων στο Μαραθώνα

1. Να παρατηρήσεις το χάρτη 1. Γιατί οι Αθηναίοι, διάλεξαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στο Μαραθώνα;
2. Ποιοι ήταν, κατά τη γνώμη σου, οι λόγοι που οι Αθηναίοι κατάφεραν να νικήσουν τους Πέρσες; Ποια ήταν τα αποτελέσματα αυτής της νίκης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Η μάχη των Θερμοπυλών

Ο Ξέρξης, ο βασιλιάς των Περσών, οργάνωσε νέα εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας. Ο στρατός του απ' όπου περνούσε σκορπούσε τρόμο. Προχωρώντας έφτασε στις Θερμοπύλες (480 π.Χ.) όπου 700 Θεσπιείς και 300 Σπαρτιάτες έχασαν τη ζωή τους πολεμώντας γενναία.

Ο νέος βασιλιάς της Περσίας, ο Ξέρξης, άρχισε να ετοιμάζει καινούρια εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας. Οι Έλληνες έκαναν σύσκεψη στον Ισθμό της Κορίνθου και αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες ενωμένοι. Αρχηγοί θα ήταν οι Σπαρτιάτες.

Η μεγάλη στρατιά των Περσών ξεκίνησε την άνοιξη του 480 π.Χ. . Αφού πέρασε τον Ελλήσποντο, κινήθηκε προς την Ελλάδα σκορπίζοντας το φόβο σε όλα τα μέρη από όπου περνούσε. Ποτέ ξανά οι άνθρωποι δεν είχαν δει τόσο πού στρατό.

Ο ελληνικός στρατός με αρχηγό το βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα κατευθύνθηκε προς τις Θερμοπύλες. Στο στενό αυτό πέρασμα 7.000 Έλληνες παρατάχθηκαν, για να εμποδίσουν τους Πέρσες. Ο Ξέρξης, όταν έφτασε στις Θερμοπύλες, ζήτησε από τους Έλληνες να παραδώσουν τα όπλα. Η απάντηση του Λεωνίδα ήταν: «Μολών λαβέ» (έλα να τα πάρεις). Κι η μάχη άρχισε.

Οι Πέρσες δεν μπορούσαν στο στενό να πολεμήσουν πολλοί μαζί. Όσοι προσπαθούσαν να περάσουν έπεφταν νεκροί. Από τη δύσκολη αυτή θέση τους έβγαλε ο Εφιάλτης. Ντόπιος, καθώς ήταν, ήξερε την περιοχή καλά. Οδήγησε τους Πέρσες από το άλλο μέρος του βουνού και τους έφερε πίσω από τους Έλληνες. Ο Λεω-

1. Η εκστρατεία του Ξέρξη

νίδας κατάλαβε ότι θα κυκλωθεί ο στρατός του. Είπε τότε σ' όσους ήθελαν να φύγουν. Έμειναν 700 Θεσπιείς και 300 Σπαρτιάτες. Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να δώσουν τη μάχη σε δύο μέτωπα. Και σκοτώθηκαν όλοι. Ο θάνατός τους όμως έμεινε στην ιστορία ως απόδειξη μεγάλης φιλοπατρίας.

Ο ποιητής Σιμωνίδης τιμώντας τη θυσία τους έγραψε το παρακάτω επίγραμμα: «Διαβάτη, πες στους Λακεδαιμονίους ότι εδώ είμαστε θαμμένοι, πιστοί στις εντολές τους».

Ο ελληνικός στόλος φύλαγε το Αρτεμίσιο, στην

Εύβοια, για να μην περάσουν οι Πέρσες νοτιότερα. Εκεί έγιναν κάποιες μικρές συγκρούσεις. Όταν όμως έφτασε η είδηση ότι οι Πέρσες πέρασαν τις Θερμοπύλες, έπλευσε προς τη Σαλαμίνα.

το επίγραμμα: το ποίημα σε λίγους στίχους χαραγμένο πάνω σε μνημείο.

οι Λακεδαιμόνιοι: οι Σπαρτιάτες.

παράθεμα 1

«Θερμοπύλες»

Τιμή σ' εκείνους όπου στη ζωή των
όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.

.....
Και περισσότερη τιμή τους πρέπει,
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κι οι Μήδοι επιτέλους θα διαβούνε.

Κ. Π. Καβάφης

2. Η περιοχή των Θερμοπυλών σήμερα. Την εποχή της μάχης η θάλασσα έφτανε σχεδόν στους πρόποδες του βουνού.

παράθεμα 2

Έξυπνες απαντήσεις

Ο Λεωνίδας ο Σπαρτιάτης, όταν κάποιος από τους στρατιώτες του τού είπε: «Αρχηγέ, οι Πέρσες μάς

εμείς είμαστε πολύ κοντά τους». Ένας άλλος λίγο αργότερα είπε: «Ούτε τον ήλιο δε θα μπορούμε να δούμε από τα βέλη των εχθρών μας», ο Λεωνίδας πάλι είχε έτοιμη την απάντηση: «Ωραία, θα είναι πολύ καλά, γιατί θα αγωνιστούμε κάτω από σκιά».

Πλούταρχος, Ηθικά, 3,
Λακωνικά αποφθέγματα, (διασκευή).

3. Το άγαλμα του Λεωνίδα που υπάρχει σήμερα στο χώρο των Θερμοπυλών.

παράθεμα 3

Με χέρια και με δόντια

Η μάχη συνεχίστηκε μέχρι που έφτασαν οι εχθροί με τον Εφιάλτη. Όταν το κατάλαβαν αυτό οι Έλληνες, όλα άλλαξαν. Υποχώρησαν στο πιο στενό σημείο, μπήκαν μέσα στο τείχος και πήγαν και πήραν θέση στο μικρό λόφο, εκτός από τους Θηβαίους. Σ' αυτό το μέρος έδωσαν μάχη με τα μαχαίρια, που τους είχαν απομείνει, αλλά και με τα χέρια και με τα δόντια. Όλους αυτούς τους σκότωσαν με τα πυκνά βέλη τους οι Πέρσες, καθώς τους είχαν περικυκλώσει απ' όλες τις μεριές.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ζ', 225 (διασκευή)

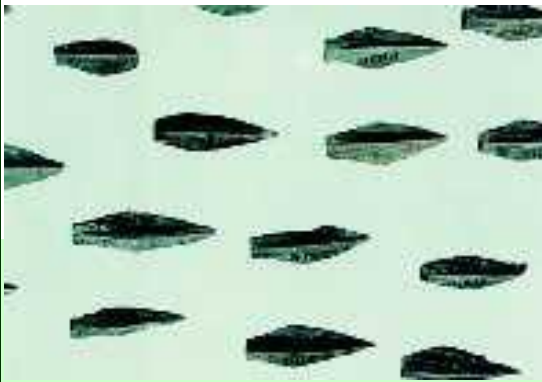
παράθεμα 4

Η προδοσία του Εφιάλτη

Ο Ξέρξης βρισκόταν σε απορία και πίστευε πως κανένας πια δε θα έχει το κουράγιο να πολεμήσει. Τότε

ήρθε κοντά του ένας ντόπιος από την Τραχίνα, ο Εφιάλτης, που ήξερε καλά τη γύρω ορεινή περιοχή. Αυτός λοιπόν πλησίασε τον Ξέρξη και του υποσχέθηκε να οδηγήσει τους Πέρσες από ένα στενό και απότομο μονοπάτι πίσω από το στρατό του Λεωνίδα. Έτσι αυτοί, που θα τον ακολουθούσαν, θα μπορούσαν να περικυκλώσουν τους Έλληνες και να τους εξοντώσουν με μεγάλη ευκολία. Ο βασιλιάς, μόλις άκουσε αυτό, χοροπήδησε από τη χαρά του και χάρισε πλούσια δώρα στον Εφιάλτη. Τη νύχτα έστειλε μαζί του είκοσι χιλιάδες άνδρες εναντίον των Ελλήνων. Στο στρατό όμως των Περσών ήταν και κάποιος από την Κύμη, που τον έλεγαν Τυρρασκάδα, άνθρωπος καλός και σωστός. Αυτός λοιπόν τη νύχτα το έσκασε από το στρατόπεδο των Περσών και πήγε στο Λεωνίδα και του είπε τα νέα, που εκείνος δε γνώριζε.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική, 11, 8 (διασκευή)

4. Αιχμές περσικών βελών που βρέθηκαν στην περιοχή των Θερμοπυλών.

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, οι Έλληνες συμφώνησαν να αναλάβουν την αρχηγία οι Σπαρτιάτες;

2. Γιατί νομίζεις ότι ο Λεωνίδας και οι στρατιώτες του έμειναν στις Θερμοπύλες, ενώ ήταν σίγουρο πως θα πεθάνουν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

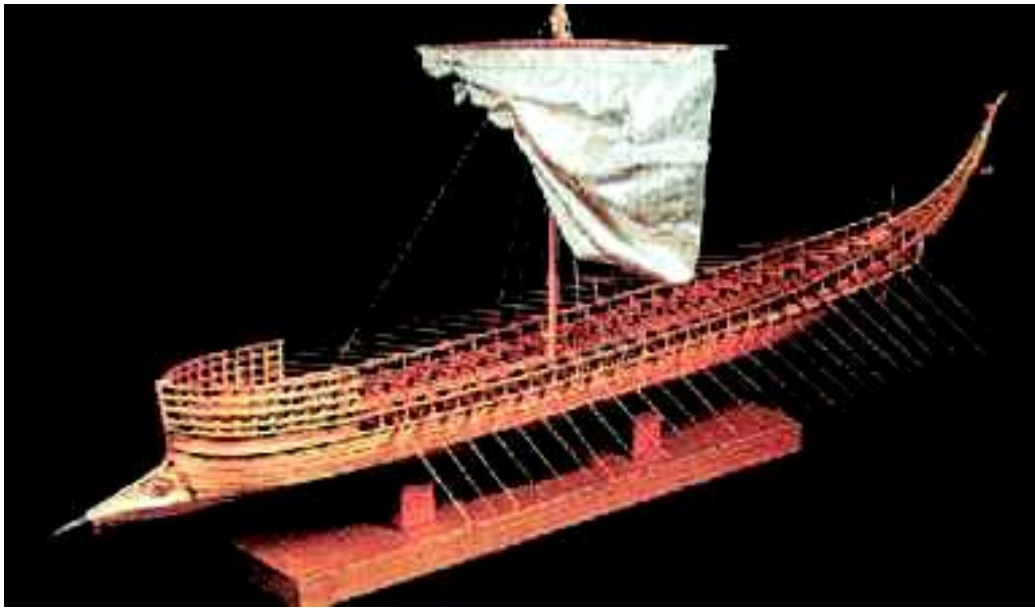

Ο Ξέρξης συνέχισε την πορεία του και έφτασε στην Αθήνα, την οποία όμως είχαν εγκαταλείψει οι κάτοικοί της. Ο ελληνικός στόλος με απόφαση του Θεμιστοκλή έπιασε το στενό της Σαλαμίνας, το οποίο γρήγορα κύκλωσε ο περσικός στόλος. Στη ναυμαχία που έγινε (480 π.Χ.) οι Έλληνες πέτυχαν μια μεγάλη νίκη.

Ο Ξέρξης, έχοντας χάσει πολλούς στρατιώτες, πέρασε το στενό των Θερμοπυλών και συνέχισε το δρόμο προς την Αθήνα. Η πόλη όμως ήταν άδεια. Οι κάτοικοί της την είχαν εγκαταλείψει. Τα γυναικόπαιδα και οι ηλικιωμένοι είχαν μεταφερθεί για μεγαλύτερη ασφάλεια στα γύρω νησιά, ενώ οι άντρες είχαν μπει στα καράβια έτοιμοι για νέα σύγκρουση.

Στο μεταξύ οι Πελοποννήσιοι ύψωσαν τείχος στον Ισθμό, για να εμποδίσουν τους Πέρσες να μπουν στην Πελοπόννησο. Εκεί διαφώνησαν οι αρχηγοί του στόλου. Ο Σπαρτιάτης Ευρυβιάδης πίστευε πως ήταν καλύτερο ο ελληνικός στόλος να εμποδίσει τους Πέρσες να κάνουν απόβαση στην Πελοπόννησο. Αντίθετα ο Αθηναίος Θεμιστοκλής υποστήριζε ότι η απόκρουση του περσικού στόλου έπρεπε να γίνει στο στενό της Σαλαμίνας. Στο μικρό αυτό χώρο οι Πέρσες δε θα μπορούσαν να παρατάξουν όλο το στόλο τους. Τα ελληνικά, εξάλλου, πλοία (τριήρεις), θα μπορούσαν να κινηθούν πιο εύκολα. Έτσι και έγινε. Οι Σπαρτιάτες υποχώρησαν και δέχτηκαν τη γνώμη του Θεμιστοκλή.

Οι αρχηγοί των Περσών, μόλις είδαν τον ελληνικό στόλο να συγκεντρώνεται στη Σαλαμίνα, έδωσαν

1. Αθηναϊκή τριήρης σε αναπαράσταση (Πειραιάς, Ναυτικό Μουσείο)

εντολή να κυκλωθεί. Ο βασιλιάς Ξέρξης, βέβαιος για τη νίκη, ανέβηκε σε μια πλαγιά του βουνού Αιγάλεω για να παρακολουθήσει τη ναυμαχία (480 π.Χ.).

Μόλις δόθηκε το σύνθημα της επίθεσης, τα ελληνικά πλοία έπλευσαν με δύναμη προς τα περσικά. Τα πρώτα περσικά πλοία δεν άντεξαν την επίθεση και υποχώρησαν. Το ίδιο έκαναν και τα άλλα, καθώς δεν μπορούσαν να κινηθούν εύκολα στο στενό. Η ναυμαχία κράτησε ως τ' απόγευμα. Οι Πέρσες έφυγαν, ενώ η γύρω θάλασσα είχε γεμίσει από συντρίμια.

Οι Έλληνες έδωσαν τη μάχη σε χώρο που ήξεραν και πολεμώντας γενναία νίκησαν. Αγωνίστηκαν ενωμένοι και κατάφεραν να σώσουν την πατρίδα τους.

οι τριήρεις: τα πολεμικά πλοία των αρχαίων Ελλήνων με τρεις σειρές κουπιών.

το Αιγάλεω: βουνό της Αττικής.

παράθεμα 1

Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή

Ο Θεμιστοκλής τότε δεν μπορούσε να πείσει τους Αθηναίους με τη λογική, γι' αυτό χρησιμοποίησε ένα τέχνασμα. Παρουσίασε λοιπόν στους συμπολίτες του θεικά σημάδια και χρησμούς. Ως θεικό σημάδι θεώρησε το περιστατικό με το φίδι, που βρισκόταν στο ναό της Αθηνάς στο Ερέχθειο. Αυτό εξαφανίστηκε εκείνες τις μέρες από το ναό και οι ιερείς έβρισκαν άθικτες τις τροφές που του πρόσφεραν καθημερινά. Ο Θεμιστοκλής εξήγησε ως εξής αυτό το παράξενο γεγονός: είπε πως τάχα η θεά εγκατέλειψε την πόλη τους και τούς έδειχνε το δρόμο για τη θάλασσα. Και το χρησμό επίσης εξήγησε λέγοντας ότι το «ξύλινο τείχος» δε σήμαινε τίποτε άλλο παρά τα πλοία. Στο τέλος επικράτησε η γνώμη του. Έπεισε μάλιστα τους Αθηναίους να μπουένε στα καράβια και να φροντίσει ο καθένας να τακτοποιήσει τα γυναικόπαιδα και τους δούλους όπως μπορούσε. Όταν πήραν επίσημη απόφαση, οι πιο πολλοί Αθηναίοι μετέφεραν τους γονείς τους, τις γυναίκες και τα παιδιά τους στην Τροιζήνα. Οι Τροιζήνιοι τους υποδέχτηκαν φιλόξενα. Στα παιδιά των Αθηναίων επέτρεψαν να κόβουν φρούτα από παντού. Επίσης αποφάσισαν να πληρώνουν μισθούς σε δασκάλους για την εκπαίδευσή τους.

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής, 10 (διασκευή)

2. Νόμισμα της Αθηνάς Νίκης. Πάνω στο κράνος υπάρχει κλαδί ελιάς, σύμβολο νίκης (Βερολίνο, Αρχ. Μουσείο).

παράθεμα 2

Σκηνές από τη ναυμαχία

Στη ναυμαχία σκοτώθηκαν πολλοί από τους Πέρσες και τους συμμάχους τους και λίγοι από τους Έλληνες, γιατί αυτοί γνώριζαν κολύμπι. Έτσι, όταν τα καράβια βούλιαζαν και γλίτωναν, κολυμπούσαν κι έβγαιναν στη Σαλαμίνα. Οι πιο πολλοί από τους βαρβάρους πνίγηκαν, γιατί δεν ήξεραν κολύμπι. Όταν τα καράβια τους άρχισαν να υποχωρούν, τα πιο πολλά βούλιαξαν. Μάλιστα έφταιγε το γεγονός πως εκείνα που βρίσκονταν πιο πίσω, στην προσπάθειά τους να περάσουν μπροστά, για να δείξουν στο βασιλιά ότι πολεμούσαν, έπεφταν πάνω στα δικά τους που υποχωρούσαν. Ο Ξέρξης ήταν πολύ λυπημένος και τα έβαζε με όλους. Καθισμένος στο θρόνο του στο βουνό Αιγάλεω έβλεπε απέναντί του τη Σαλαμίνα και παρακολουθούσε τη ναυμαχία. Αν κάποιος από τους δικούς του πολεμούσε γενναία, ρωτούσε να μάθει ποιος ήταν. Οι Αθηναίοι μέσα στον πανικό βύθιζαν όσα πλοία μπορούσαν. Όταν κάποια ξέφευγαν από τους Αθηναίους, έπεφταν στους Αιγινήτες.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Η', 89 - 92 (διασκευή)

3. Σύγχρονο ελληνικό νόμισμα (1990 μ.Χ.) που απεικονίζει μία τριήρη.

παράθεμα 3

Ο φιλόδοξος Θεμιστοκλής

Λένε μάλιστα πως ο Θεμιστοκλής ήθελε πολύ να αποκτήσει μεγάλη δόξα. Όταν έγινε η μάχη στο Μαραθώνα με τους βαρβάρους, όλοι μιλούσαν για το μεγάλο στρατηγό Μιλτιάδη. Ο Θεμιστοκλής τότε ήταν νέος και λαχταρούσε τα σπουδαία κατορθώματα. Γι' αυτό ζήλεψε και ήταν πολύ σκεπτικός. Τις νύχτες έμενε άυπνος και δεν πήγαινε πια στα συνηθισμένα συμπόσια. Οι γνωστοί του παραξενεύτηκαν από αυτή την απότομη αλλαγή της ζωής του και, όταν τον ρωτούσαν, εκείνος απαντούσε:
«Δε μ' αφήνει να κοιμηθώ η δόξα του Μιλτιάδη».

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής, 3
(διασκευή)

4. Αντίγραφο προτομής του Θεμιστοκλή (Μουσείο Ώστιας)

1. Γιατί ο Θεμιστοκλής ήθελε να συγκρουστούν οι δύο στόλοι στο στενό της Σαλαμίνας;
2. Πώς νομίζεις ότι αισθάνονταν οι Έλληνες μετά τη νίκη τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης

Ο Ξέρξης εγκατέλειψε την Ελλάδα. Άφησε όμως το γαμπρό του το Μαρδόνιο να συνεχίσει την προσπάθεια για υποταγή των Ελλήνων. Μια νέα σύγκρουση έγινε στις Πλαταιές (479 π.Χ.), όπου οι Πέρσες και πάλι ηττήθηκαν.

Ο Ξέρξης, μετά την ήττα στη Σαλαμίνα, αναχώρησε βιαστικά για την πατρίδα του. Δεν εγκατέλειψε όμως το σχέδιό του να υποδουλώσει την Ελλάδα. Για το λόγο αυτό άφησε πίσω το γαμπρό του Μαρδόνιο με αρκετές χιλιάδες στρατό. Ο Μαρδόνιος, επειδή ερχόταν ο χειμώνας, έφυγε από την Αττική και πήγε στη Θεσσαλία. Εκεί ήταν πιο εύκολο να βρει τροφή για το στρατό και το ιππικό του. Στο διάστημα αυτό ετοιμάζε τα σχέδιά του. Έστειλε μάλιστα αγγελιαφόρους στην Αθήνα και ζήτησε συμμαχία. Οι Αθηναίοι όμως δε δέχτηκαν τις προτάσεις του.

Μόλις άρχιζε το καλοκαίρι (479 π.Χ.), ο Μαρδόνιος ξεκίνησε για την Αθήνα, αλλά και τούτη τη φορά η πόλη ήταν άδεια. Οι κάτοικοί της την είχαν εγκαταλείψει αναζητώντας άλλο μέρος με περισσότερη ασφάλεια. Στο μεταξύ, ο πελοποννησιακός στρατός με αρχηγό τον Πausανία έφτασε στην Αττική. Ο Μαρδόνιος, μόλις έμαθε τον ερχομό των Πελοποννησίων, κινήθηκε προς τις Πλαταιές, όπου και στρατοπέδευσε. Αποφάσισε να δώσει τη μάχη σε μια περιοχή κοντά στον Ασωπό ποταμό. Διάλεξε ειδικά ένα πεδινό μέρος, για να μπορεί να χρησιμοποιήσει άνετα το ιππικό του.

1. Σκηνή από το ναό της Αθηνάς Νίκης με παραστάσεις Ελλήνων και Περσών πολεμιστών. Φαίνεται ότι για τους Έλληνες η νίκη ήταν πολύ σημαντική, γιατί για πρώτη φορά σκάλισαν πολεμική σκηνή σε ιερό κτίριο (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Οι Πέρσες επιτέθηκαν πρώτοι με όλες τους τις δυνάμεις. Συνάντησαν όμως την αντίσταση των ενωμένων Ελλήνων και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Ένας Σπαρτιάτης μάλιστα σκότωσε το Μαρδόνιο. Πολλοί για να σωθούν έτρεξαν σ' ένα ξύλινο στρατόπεδο που είχε στηθεί εκεί κοντά. Αλλά κι εκεί δεν ένωσαν ασφαλείς και αποφάσισαν να πάρουν το δρόμο του γυρισμού, αφήνοντας πίσω τους πολλούς νεκρούς.

2. Μετά τη νίκη στις Πλαταιές οι Έλληνες αφιέρωσαν ένα χρυσό τρίποδα ο οποίος στηριζόταν πάνω στη στήλη της εικόνας. Επάνω της ήταν χαραγμένα τα ονόματα 31 πόλεων που είχαν λάβει μέρος στους Περσικούς πολέμους (Ιππόδρομος Κωνσταντινούπολης).

Μετά τη μάχη οι Έλληνες μοίρασαν μεταξύ τους τα λάφυρα και πρόσφεραν θυσίες στους θεούς. Την ίδια μέρα, που έγινε η μάχη στις Πλαταιές, νικήθηκε και ο περσικός στόλος στη Μυκάλη.

Με τις νίκες αυτές πέρασε οριστικά ο περσικός κίνδυνος. Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας κέρδισαν την ελευθερία τους. Οι Έλληνες, περήφανοι για το κατόρθωμά τους, επέστρεψαν στην ειρηνική ζωή, προόδευσαν οικονομικά και δημιούργησαν σπουδαία καλλιτεχνικά έργα.

ο αγγελιαφόρος: ο άνθρωπος στον οποίο αναθέτουν να μεταφέρει μια είδηση.

τα λάφυρα: τα αντικείμενα που αρπάζουν οι εχθροί, όταν έχουν νικήσει.

παράθεμα 1

Ο όρκος των Ελλήνων

3. Μονομαχία Έλληνα οπλίτη Πέρση στρατιώτη (Σκωτία, Εδιμβούργο, Βασιλικό Μουσείο)

Όταν οι Έλληνες συγκεντρώθηκαν στον Ισθμό της Κορίνθου, συμφώνησαν να δώσουν έναν όρκο που θα τους έδενε πιο στενά μεταξύ τους. Ο όρκος έλεγε περίπου τα εξής: «Δε θα βάλω τη ζωή μου πάνω από την ελευθερία και δε θα εγκαταλείψω τους αρχηγούς ούτε ζωντανούς ούτε νεκρούς. Θα θάψω επίσης όλους τους συμμάχους που

θα σκοτωθούν στη μάχη. Άμα νικήσω τους εχθρούς, δε θα καταστρέψω καμία από τις πόλεις που έλαβαν μέρος στον κοινό αγώνα. Δε θα ξαναχτίσω κανέναν από τους ναούς που έκαψαν ή γκρέμισαν οι βάρβαροι, αλλά θα τους αφήσω όπως είναι. Κι αυτό για να θυμούνται οι νεότεροι την ασέβεια των Περσών». Μόλις έδωσαν τον όρκο, ξεκίνησαν για τη Βοιωτία με αρχιστράτηγο το βασιλιά της Σπάρτης, Πausanία.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική 9, 29
(διασκευή)

παράθεμα 2

Σπαρτιατικά και περσικά δείπνα

Ο Ξέρξης έφυγε για την πατρίδα του και άφησε στην Ελλάδα το Μαρδόνιο με όλα όσα είχε μαζί του. Ο Πausanίας, βλέποντας τη σκηνή του Μαρδόνιου με χρυσά και ασημένια αντικείμενα και κεντημένα υφάσματα, έδωσε διαταγή στους μάγειρους να ετοιμάσουν δείπνο σαν να τους το είχε ζητήσει Μαρδόνιος. Αυτοί υπάκουσαν με προθυμία και ετοίμασαν ένα δείπνο πολυτελέστατο. Όταν το είδε ο Πausanίας, έμεινε κατάπληκτος. Για να διασκεδάσει, παράγγειλε στους δικούς του να ετοιμάσουν ένα σπαρτιατικό δείπνο. Εκείνοι το ετοίμασαν, η διαφορά όμως ήταν τόσο τεράστια που ο Πausanίας, χαμογελώντας, κάλεσε τους στρατηγούς των Ελλήνων. Μόλις συγκεντρώθηκαν, τους έδειξε τα δύο δείπνα και τους είπε: «Έλληνες, σας κάλεσα εδώ, για να σας δείξω την επιπολαιότητα των Περσών. Αυτοί, ενώ είχαν κάθε μέρα τέτοια τροφή, ξεκίνησαν εναντίον μας, για να μας πάρουν τη δική μας που είναι τόσο λίγη».

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ι', 82 (διασκευή)

παράθεμα 3

Ένας μεγάλος Έλληνας

4. Σημερινή άποψη από την πεδιάδα των Πλαταιών

Όταν νύχτωσε, η ησυχία βασίλευε στα δύο στρατόπεδα και τους στρατιώτες τούς είχε πάρει ο ύπνος. Εκείνη την ώρα ο Αλέξανδρος, ο γιος του Αμύντα, που ήταν στρατηγός και βασιλιάς των Μακεδόνων, πήγε με το άλογό του στους φρουρούς των Αθηναίων και ζήτησε να δει τους στρατηγούς τους. Οι φρουροί τούς ειδοποίησαν και εκείνοι ήρθαν αμέσως. Τότε ο Αλέξανδρος τούς είπε τα εξής: «Άνδρες Αθηναίοι, αυτά που θα σας πω να μην τα μάθει κανένας άλλος εκτός από τον Παυσανία, γιατί αλίμονό μου. Θα κρατούσα το στόμα μου κλειστό, αν δε μ' ένοιαζε όλη η Ελλάδα. Γιατί κι εγώ είμαι Έλληνας και δε θέλω η Ελλάδα να γίνει σκλάβα. Σας λέω λοιπόν πως ο Μαρδόνιος αποφάσισε να δώσει μάχη μόλις ξημερώσει. Γι' αυτό αρχίστε τις προετοιμασίες. Αν πάλι ο Μαρδόνιος αναβάλει τη μάχη, να μείνετε στις θέσεις σας, γιατί τα τρόφιμα που έχει είναι λιγοστά. Κι αν ο πόλεμος τελειώσει και νικήσετε, τότε να φροντίσετε να ελευθερώσετε κι εμένα. Εμένα που για χάρη της Ελλάδας έκανα μια τόσο τολμηρή πράξη και σας φανέρωσα τα σχέδια του εχθρού, για να μη σας ξαφνιάσει».

Ηρόδοτος, Ιστορία, Θ', 44 - 45 (διασκευή)

1. Φαντάζεσαι τι θα είχε συμβεί, αν οι Έλληνες δεν είχαν νικήσει τους Πέρσες;
2. Ποιοι ήταν, κατά τη γνώμη σου, οι λόγοι που έκαναν τους Έλληνες να νιώθουν περήφανοι;

Ας δούμε τι μάθαμε

ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Το περσικό κράτος καταπίεζε τις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας, οι οποίες επαναστάτησαν. Οι Πέρσες τελικά κατέπνιξαν την επανάσταση. Στη συνέχεια επιτέθηκαν εναντίον της Ελλάδας. Στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.) νικήθηκαν από τους Αθηναίους. Το 480 π.Χ., στις Θερμοπύλες, 300 Σπαρτιάτες και 700 Θεσπιείς, με αρχηγό το βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα, αντιμετώπισαν τον πολυάριθμο περσικό στρατό και σκοτώθηκαν πολεμώντας γενναία. Στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.) ο περσικός στόλος έπαθε πανωλεθρία. Τελευταία ελληνοπερσική μάχη έγινε στις Πλαταιές (479 π.Χ.), όπου οι Πέρσες και πάλι ηττήθηκαν. Με τη νίκη αυτή πέρασε για τους Έλληνες ο περσικός κίνδυνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή πόλη

Οι Πέρσες φεύγουν νικημένοι. Πολλές πόλεις δημιουργούν την Α΄ Αθηναϊκή συμμαχία. Οι συμμαχικές δυνάμεις νικούν και πάλι τους Πέρσες.

Οι Έλληνες, πολεμώντας γενναία, νίκησαν τους Πέρσες. Ενθουσιασμένοι από το κατόρθωμά τους συνέχισαν τον πόλεμο. Σκέφτηκαν μάλιστα να επιτεθούν οι ίδιοι αυτή τη φορά εναντίον των Περσών. Έτσι θα γλίτωναν οριστικά από τον περσικό κίνδυνο. Ο ελληνικός στόλος με αρχηγό τον Πausανία ελευθέρωσε πρώτα πολλές πόλεις της Κύπρου και μετά τα στενά του Ελλησπόντου.

Ο επιθετικός πόλεμος όμως των Ελλήνων δε θα διαρκέσει για πολύ. Γρήγορα φάνηκε ότι οι Σπαρτιάτες δεν ήταν πρόθυμοι να συνεχίσουν τον αγώνα εναντίον των Περσών. Είχαν πολλά προβλήματα στο ίδιο τους το κράτος, αλλά και στην Πελοπόννησο. Πολλές πόλεις τότε, για να αντιμετωπίσουν τον περσικό κίνδυνο, ζήτησαν βοήθεια από την Αθήνα. Ο ισχυρός της στόλος αποτελούσε γι' αυτές μεγάλη ασφάλεια. Έτσι έγινε η Α΄ Αθηναϊκή συμμαχία (478 π.Χ.), στην οποία έλαβαν μέρος πολλές παραθαλάσσιες και νησιωτικές πόλεις.

η συμμαχία: η συνεργασία ανθρώπων ή κρατών, για να προστατέψουν τα συμφέροντά τους.

η ηγεμονία: η κυριαρχία μιας χώρας πάνω στην άλλη.

1. Η Αθηναϊκή συμμαχία. Στη συμμαχία πήραν μέρος οι πόλεις που φοβούνταν περισσότερο τον περσικό κίνδυνο.

Η Συμμαχία έβαλε ως στόχο της να προστατεύσει την ελευθερία των πόλεων που ανήκαν σ' αυτή. Για να το πετύχει όμως αυτό, χρειαζόταν χρήματα. Κάθε πόλη έπρεπε να δίνει χρήματα ή πλοία για το συμμαχικό στόλο. Οι αντιπρόσωποι των πόλεων συνεδρίαζαν στο ιερό νησί της Δήλου. Γι' αυτό η Συμμαχία ονομάστηκε Δηλιακή. Τα χρήματα τα διαχειρίζονταν 10 Αθηναίοι που ονομάζονταν ελληνοταμίες. Ο Αριστείδης ανέλαβε να κανονίσει τις υποχρεώσεις που θα είχε η κάθε πόλη.

Τα κατάφερε τόσο καλά, που καμιά δεν είχε παράπνοο. Όλες ήταν ίσες. Από τότε ο Αριστείδης ονομάστηκε δίκαιος.

Ο συμμαχικός στόλος με αρχηγό τον Κίμωνα στράφηκε εναντίον των Περσών, τους οποίους τελικά νίκησε στον Ευρυμέδοντα ποταμό (465 π. Χ.). Λίγα χρόνια αργότερα σε μια εκστρατεία στη Κύπρο, ο Κίμωνας σκοτώθηκε πολεμώντας εναντίον των Περσών. Οι Αθηναίοι, χωρίς τον αρχηγό τους,

2. Ο αρχαιολογικός χώρος της Δήλου. Στο ναό του Απόλλωνα συγκεντρώνονταν οι αντιπρόσωποι των πόλεων.

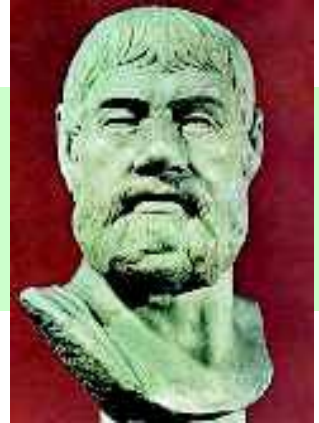
συνέχισαν τη μάχη και νίκησαν. Οι Πέρσες υπέγραψαν ειρήνη (448 π.Χ.), με την οποία οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας εξασφάλισαν την ελευθερία τους. Η δύναμη της Αθήνας συνεχώς αυξανόταν. Τα αθηναϊκά πλοία έπλεαν σ' όλη τη Μεσόγειο. Ο Πειραιάς έγινε το πιο μεγάλο λιμάνι. Αυτά έκαναν τους Αθηναίους να μη συμπεριφέρονται με καλό τρόπο στους συμμάχους τους. Μετέφεραν μάλιστα το ταμείο της Συμμαχίας από τη Δήλο στην Αθήνα. Οι σύμμαχοι άρχισαν να έχουν

παράπονα. Ήταν φανερό ότι η Συμμαχία είχε καταλήξει να είναι ηγεμονία της Αθήνας.

Η Σπάρτη, βλέποντας τη δύναμη της Αθήνας να μεγαλώνει, θέλησε να πάρει με το μέρος της τις δυσαρεστημένες πόλεις.

παράθεμα 1

3. Ο Πausανίας, αρχηγός των Ελλήνων στη μάχη των Πλαταιών (Ρώμη, Μουσείο Καπιτωλίου)

Το τέλος του Pausanias

Ο Pausanias, ενώ ήταν αρχηγός ελληνικού στόλου, κατηγορήθηκε πως πρόδωσε την πατρίδα του και ήρθε σε συνεννόηση με τους Πέρσες για να τους παραδώσει την Ελλάδα. Φαίνεται πως ο απλός Σπαρτιάτης θαμπώθηκε από τον πλούτο και την πολυτέλεια των Περσών και άρχισε να φοράει περσικά ρούχα και να συμπεριφέρεται σαν Πέρσης αρχηγός. Τότε οι άρχοντες της Σπάρτης τού ζήτησαν να γυρίσει πίσω και τον καταδίκασαν σε θάνατο. Εκείνος κατέφυγε ικέτης* στο ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς. Οι συμπολίτες του έχτισαν την πόρτα του ναού και αφαίρεσαν τη στέγη, για να πεθάνει από την πείνα και το κρύο. Λένε πως ακόμα και η μητέρα του συμμετείχε σ' αυτή την πράξη. Λίγο πριν αφήσει την τελευταία του πνοή τον έβγαλαν έξω από το ναό, για να μην τον μολύνει.

Κορνήλιος Νέπωτας, Pausanias, (διασκευή)

---

*ο ικέτης: αυτός που ζητούσε τη βοήθεια ή την προστασία των θεών και θεωρούνταν ιερό πρόσωπο.

παράθεμα 2

Το ήθος του Κίμωνα

Κάποτε λένε πως ήρθε στην Αθήνα κάποιος Ροισάκης από την Περσία. Αυτός είχε πολλά λεφτά και φοβήθηκε μην του τα πάρουν. Ζήτησε λοιπόν την προστασία του Κίμωνα. Γι' αυτό πήγε στο σπίτι του και άφησε στην αυλόπορτα δύο δοχεία με ασημένια και χρυσά νομίσματα. Ο Κίμωνας, όταν τα είδε, χαμογέλασε και ρώτησε το Ροισάκη τι ήθελε να τον έχει, φύλακα ή φίλο του. Εκείνος λοιπόν του απάντησε πως ήθελε να τον έχει φίλο του. Τότε ο Κίμωνας του είπε να τα πάρει μαζί του και να φύγει, γιατί, μια που έγινε φίλος του, θα έχει στη διάθεσή του τα χρήματά του, όποτε τα χρειαστεί.

Πλούταρχος, Παράλληλοι Βίοι (διασκευή)

4. Όστρακο στο οποίο είναι γραμμένο το όνομα του Κίμωνα (Αθήνα, Μουσείο Αγοράς).

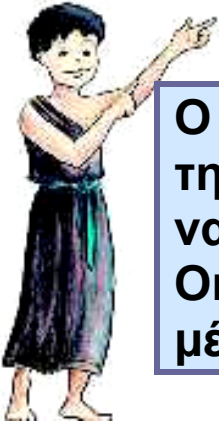

1. Γιατί νομίζεις ότι οι Αθηναίοι που διαχειρίζονταν το ταμείο της Συμμαχίας ονομάστηκαν ελληνοταμίες;

2. Η πόλη όπου ζεις ή από όπου κατάγεται ανήκει στην Α' Αθηναϊκή συμμαχία; Γνωρίζεις περισσότερα πράγματα για την πόλη σου στα αρχαία χρόνια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

Ο Περικλής προσπαθεί να αυξήσει τη δύναμη της Αθήνας. Στην Εκκλησία του δήμου οι Αθηναίοι αποφασίζουν για τα προβλήματά τους. Οι κάτοικοι χωρίζονται σε Αθηναίους πολίτες, μέτοικους και δούλους.

Την εποχή αυτή ξεχωρίζει ο Περικλής, ο οποίος με τη δράση του επηρέασε την πολιτική ζωή της Αθήνας. Ήταν σπουδαίος ρήτορας και οι Αθηναίοι τού είχαν εμπιστοσύνη. Άνθρωπος με πολλά χαρίσματα, θέλησε να κάνει την Αθήνα πνευματικό κέντρο των Ελλήνων. Προσπάθησε ακόμα να πείσει τους πολίτες να δείξουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τα θέματα της πόλης. Φρόντισε λοιπόν να πληρώνονται όσοι έπαιρναν κάποιο αξίωμα.

Την πιο μεγάλη δύναμη στην πόλη την είχε η Εκκλησία του δήμου, στην οποία λάβαιναν μέρος όλοι οι ελεύθεροι πολίτες. Εκεί οι Αθηναίοι έπαιρναν τις πιο μεγάλες αποφάσεις. Μεγάλη εξουσία είχαν και οι 10 στρατηγοί που εκλέγονταν από τους πολίτες για ένα χρόνο. Αυτοί φρόντιζαν για το στρατό και το στόλο και ήταν υπεύθυνοι για την ασφάλεια της πόλης.

Οι κάτοικοι της Αττικής χωρίζονταν σε κατηγορίες. Αθηναίοι πολίτες θεωρούνταν στα χρόνια του Περικλή όσοι είχαν πατέρα και μητέρα που κατάγονταν από την Αθήνα. Αυτοί είχαν και τα περισσότερα δικαιώματα.

Μέτοικοι ονομάζονταν οι ξένοι που είχαν εγκατασταθεί μόνιμα στην πόλη. Αυτοί συνήθως ασχολούνταν με το εμπόριο και πλήρωναν ένα φόρο (μετοίκιο) για την προστασία που τους πρόσφερε η πόλη.

1. Ο λόφος της Πνύκας ήταν ο χώρος όπου συνεδρίαζε η Εκκλησία του δήμου. Στην εικόνα φαίνεται το σημείο όπου στέκονταν όσοι μιλούσαν.

Στην Αθήνα ζούσαν και αρκετοί δούλοι, που έκαναν όλες τις βαριές δουλειές. Πολλοί απ' αυτούς ήταν αιχμάλωτοι. Η ζωή τους ήταν δύσκολη και κοπιαστική. Αν ένας δούλος είχε παράπονα από τον αφέντη του, μπορούσε να καταφύγει σ' ένα ναό και να ζητήσει προστασία. Μετά ήταν δυνατό να πουληθεί σε άλλο αφέντη, χωρίς όμως να είναι βέβαιο ότι θα καλυτερέψει η ζωή του. Γενικά η ζωή των δούλων στην Αθήνα, σε σύγκριση με τη ζωή άλλων σε διάφορες πόλεις, ήταν πιο καλή. Πολλοί δούλευαν ως αστυνομικοί, λογιστές και παιδαγωγοί.

ο ρήτορας: αυτός που βγάζει λόγο, συνήθως για πολιτικά θέματα.

η Εκκλησία του δήμου: η συγκέντρωση, η συνέλευση του λαού.

ο πολίτης: ο υπήκοος κάποιου κράτους που έχει όλα τα πολιτικά δικαιώματα.

ο μέτοικος: ο μετανάστης

ο δούλος: ο σκλάβος, ο υπηρέτης

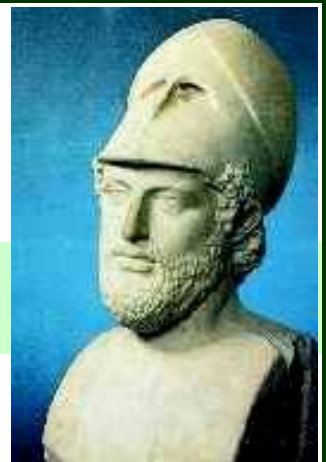

2. Ο ναός του Ηφαίστου, το γνωστό Θησείο. Εδώ κατέφευγαν πολλές φορές οι δούλοι ζητώντας βοήθεια από το θεό.

παράθεμα 1

Η έντονη προσωπικότητα του Περικλή

3. Ο Περικλής (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

Ο Περικλής είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη χάρη στην προσωπικότητά του και την εξυπνάδα του, χωρίς να ενδιαφέρεται για τα χρήματα.

Κατάφερνε να συγκρατεί τους πολίτες, χωρίς να περιορίζει* τις ελευθερίες τους. Δεν παρασυρόταν από το λαό, αντίθετα τον καθοδηγούσε. Δεν ήθελε να κερδίσει δύναμη με άδικο μέσα, γι' αυτό δεν κολάκευε τους Αθηναίους. Έχοντας λοιπόν κερδίσει την εκτίμηση όλων, έλεγε με θάρρος τη γνώμη του, ακόμη και αν έκανε κάποιους να θυμώσουν. Άμα καμιά φορά οι Αθηναίοι έδειχναν μεγάλο θάρρος, τους φόβιζε για να μην παρασυρθούν σε λάθη και άλλοτε έκανε το αντίθετο. Παρόλο που το πολίτευμα ήταν δημοκρατία, αυτός ήταν ο πρώτος πολίτης της Αθήνας.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Β, 65 8-10 (διασκευή)

---

*περιορίζω: συγκρατώ, εμποδίζω

παράθεμα 2

Οι μέτοικοι

Στην αρχαία Αθήνα ζούσαν πολλοί μέτοικοι. Αυτοί ήταν συνήθως Έλληνες από άλλες πόλεις, αλλά και ξένοι όπως Φοίνικες, Φρύγες, Αιγύπτιοι και Άραβες. Τον 5ο αιώνα π.Χ. ήταν γύρω στις 20.000, δηλαδή περίπου οι μισοί από τους Αθηναίους πολίτες. Είχαν όλες σχεδόν τις οικονομικές υποχρεώσεις των πολιτών. Πλήρωναν ένα ειδικό φόρο, το μετοίκιο: 12 δραχμές το χρόνο οι άντρες και 6 δραχμές οι γυναίκες. Υπηρετούσαν στον αθηναϊκό στρατό ως ελαφρά οπλισμένοι (ψιλοί) στρα-τιώτες. Ήταν απόλυτα ελεύθεροι να λατρεύουν τους θεούς τους. Πολλοί απ' αυτούς ασχολήθηκαν με τη βιοτεχνία, την υφαντική, την

κεραμεική, τη μεταλλουργία, την κατεργασία*
δερμάτων. Κρατούσαν επίσης την πρώτη θέση στο
εμπόριο, εισαγωγικό και εξαγωγικό. Έτσι, κάποιοι απ'
αυτούς έγιναν πολύ πλούσιοι και έδωσαν στα παιδιά
τους σπουδαία μόρφωση. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως
οι μέτοικοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην οικονομική,
πνευματική και καλλιτεχνική ακμή της Αθήνας. Ο ίδιος ο
Περικλής έλεγε: « Έχουμε τις πύλες της πόλης μας
ανοικτές σε όλους».

Ρομπέρ Φλασελιέρ, Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος
των Αρχαίων Ελλήνων, κεφ. 2 (διασκευή)

---

* η κατεργασία: η επεξεργασία ενός υλικού (ξύλου,
μετάλλων, δέρματος) ώστε να μπορεί να
χρησιμοποιηθεί.

1. Τι πολίτευμα είχε η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή;
2. Γιατί νομίζεις ότι η ζωή των δούλων ήταν καλύτερη στην Αθήνα από ό,τι στις άλλες πόλεις;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Η καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση των Αθηναίων

Οι Αθηναίοι χαίρονταν τη ζωή τους. Οι γυναίκες ασχολούνταν κυρίως με το σπίτι. Οι νέοι μπορούσαν να μορφωθούν παρακολουθώντας σπουδαίους ανθρώπους να συζητούν.

Οι Αθηναίοι ήταν άνθρωποι χαρούμενοι και φρόντιζαν κάθε στιγμή να περνούν καλά. Τις ελεύθερες ώρες τους τις περνούσαν στα γυμναστήρια ή στην Αγορά, όπου συζητούσαν τα καθημερινά προβλήματα.

Τα σπίτια τους ήταν χαμηλά και απλά, χωρίς παράθυρα στο δρόμο. Τα δωμάτια είχαν λίγα έπιπλα, τα πιο απαραίτητα.

Συνηθισμένη τους τροφή ήταν τα λαχανικά, οι ελιές και τα ψάρια, που τότε ήταν άφθονα. Κρέας έτρωγαν στις γιορτές και στις θυσίες που έκαναν προς τιμή των θεών. Όταν διασκέδαζαν, έπιναν κρασί, νερωμένο όμως. Αυτό τους έδινε χαρά, χωρίς να μεθάνε.

1. Αναπαράσταση σπιτιού αρχαίας Αθήνας

Οι γυναίκες έμεναν στο σπίτι κάνοντας διάφορες δουλειές. Είχαν να μαγειρέψουν, να ζυμώσουν, να υφάνουν. Σπάνια έβγαιναν έξω, κυρίως στη διάρκεια κάποιας επίσημης γιορτής. Αυτό δε σημαίνει όμως πως δεν ενδιαφέρονταν για τον εαυτό τους. Πολλές ντύνονταν ωραία, βάφονταν, άλλαζαν το χτένισμά τους. Κάποιες είχαν πολλές υπηρέτριες για να τους κάνουν τις δουλειές. Αντίθετα στη Σπάρτη οι γυναίκες έπαιρναν μέρος σε πολλές εκδηλώσεις και συμπεριφέρονταν πιο ελεύθερα.

Στην Αθήνα δεν υπήρχαν δημόσια σχολεία, όπως έχουμε σήμερα. Τα αγόρια ως τα επτά τους χρόνια έμεναν στο σπίτι παίζοντας διάφορα παιχνίδια. Μετά από αυτή την ηλικία οι γονείς τα έστελναν με τη συνοδεία ενός παιδαγωγού στο γραμματιστή. Εκεί θα μάθαιναν να διαβάζουν, να γράφουν και να λογαριάζουν. Ο κιθαριστής τούς μάθαινε να παίζουν κιθάρα και λύρα.

Ανώτερα σχολεία δεν υπήρχαν. Ο κάθε νέος μπορούσε να μάθει πολλά πράγματα παρακολουθώντας συζητήσεις στην Αγορά και σ' άλλα μέρη. Η πόλη έμοιαζε με σχολείο, όπου μορφωμένοι άνθρωποι συζητούσαν διάφορα θέματα. Μετά πήγαιναν στρατιώτες, δίνοντας όρκο ότι θα κάνουν το καθήκον τους στην πατρίδα. Στο στρατό υπηρετούσαν δυο χρόνια.

ο γραμματιστής: ο δάσκαλος που μάθαινε στα παιδιά ανάγνωση, γραφή και αριθμητική.

ο κιθαριστής: ο δάσκαλος της μουσικής.

ο παιδαγωγός: έμπιστος δούλος που συνόδευε τα παιδιά στο σχολείο.

2. Σχολείο στην αρχαία Αθήνα. Ο κιθαριστής και ο γραμματιστής

κάνουν μάθημα. Στην άκρη δεξιά κάθεται ο παιδαγωγός. Απεικόνιση από ερυθρόμορφο αγγείο του 5ου αιώνα π.Χ. (Αρχαιολογικό Μουσείο του Βερολίνου).

παράθεμα 1

Πρόσκληση σε γεύμα

3. Μαγειρικά σκεύη (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών)

Παρακώρη: Ηρακλή μου αγαπητέ, μας ήρθες πάλι; Έλα μέσα. Η Περσεφόνη, μόλις έμαθε το γυρισμό σου, αμέσως ζύμωσε ψωμιά, έβαλε στη φωτιά δύο τρία καζάνια φάβα, στη θράκα σου έψησε ολόκληρο βόδι, σου έφτιαξε πίτες και τηγανίτες. Έλα μέσα.

Ξανθίας: Ευχαριστώ πολύ.

Παρακώρη: Μη φεύγεις, μη! Για σένα βράζει πουλερικά και σου καβούρδισε στραγάλια και σου ετοίμασε γλυκό κρασί.

Ξανθίας: Είσαι πολύ ευγενική. Ο μάγειρας ετοιμαζόταν να βγάλει των ψαριών τις φέτες από τη σχάρα και το τραπέζι ήταν στρωμένο.

Αριστοφάνης, Βάτραχοι, στ. 503-518 (διασκευή)

παράθεμα 2

Τα κυριότερα παιχνίδια των παιδιών της αρχαίας Ελλάδας

Τα παιδιά της αρχαίας Αθήνας αλλά και όλης της Ελλάδας έπαιζαν με τη σφαίρα και την μπάλα, με το στεφάνι, με τη σβούρα, με τα κοκκαλάκια, το κουτσό, το παιχνίδι του αρνιού που πηδά, τον εφεδρισμό, παιχνίδι σύμφωνα με το οποίο έπρεπε να παίρνεις επάνω στην πλάτη σου ένα φίλο σου. Έπαιζαν με βόλους ή καλύτερα με καρύδια κάπως έτσι: έριχναν ένα καρύδι πάνω σε τρία άλλα που σχημάτιζαν πυραμίδα. Ο νικητής που χαλούσε την πυραμίδα έπαιρνε τα καρύδια. Όταν έπαιζαν το παιχνίδι που είναι γνωστό σαν δέλτα, χάραζαν στο χώμα ένα τρίγωνο. Νικούσε όποιος πετούσε το καρύδι μέσα στο τρίγωνο και έπαιρνε όλα τα καρύδια. Άλλοτε έσκαβαν στο έδαφος ένα λακκάκι και προσπαθούσαν να ρίξουν τα καρύδια μέσα σε αυτό. Ένα παιχνίδι ισορροπίας ήταν ο ασκολιασμός. Συναγωνίζονταν ποιος θα κρατούσε περισσότερη ώρα ισορροπία σε ένα ασκί γεμάτο κρασί που πριν το είχαν αλείψει με λάδι. Γνωστά επίσης στους αρχαίους ήταν τα ξυλοπόδαρα καθώς και το παιχνίδι που λέμε εμείς γιογιό. Αυτό ήταν ξύλινο ή μεταλλικό ή πήλινο. Έπαιζαν ακόμη και με κομμάτια από σπασμένα αγγεία ή με πέτρες που τις πετούσαν όσο πιο κοντά μπορούσαν σε μια γραμμή χαραγμένη στο έδαφος.

P. Φλασελιέρ, Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Ελλήνων
(διασκευή).

4. Πήλινο αλογάκι (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών)

Αφού διαβάσετε το κείμενο, να απαριθμήσετε τα παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά και μετά να πείτε ποια από αυτά παίζετε κι εσείς σήμερα.

1. Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνδρες και πώς οι γυναίκες στην αρχαία Αθήνα;
2. Πώς μάθαιναν τα παιδιά γράμματα στην αρχαία Αθήνα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

Ο «χρυσός αιώνας» της τέχνης

Ο Περικλής αναθέτει στο Φειδία να επιβλέπει τα έργα της Ακρόπολης. Σπουδαιότερο απ' όλα είναι ο Παρθενώνας. Τα έργα της εποχής αυτής ονομάζονται κλασικά και η εποχή «χρυσός αιώνας».

Ο Περικλής αποφάσισε να ξαναφτιάξει τους ναούς που είχαν καταστρέψει οι Πέρσες. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησε και χρήματα από το συμμαχικό ταμείο. Γρήγορα στην Αθήνα άρχισαν να κατασκευάζονται τόσα έργα, όσα δεν είχαν γίνει ποτέ τα προηγούμενα χρόνια.

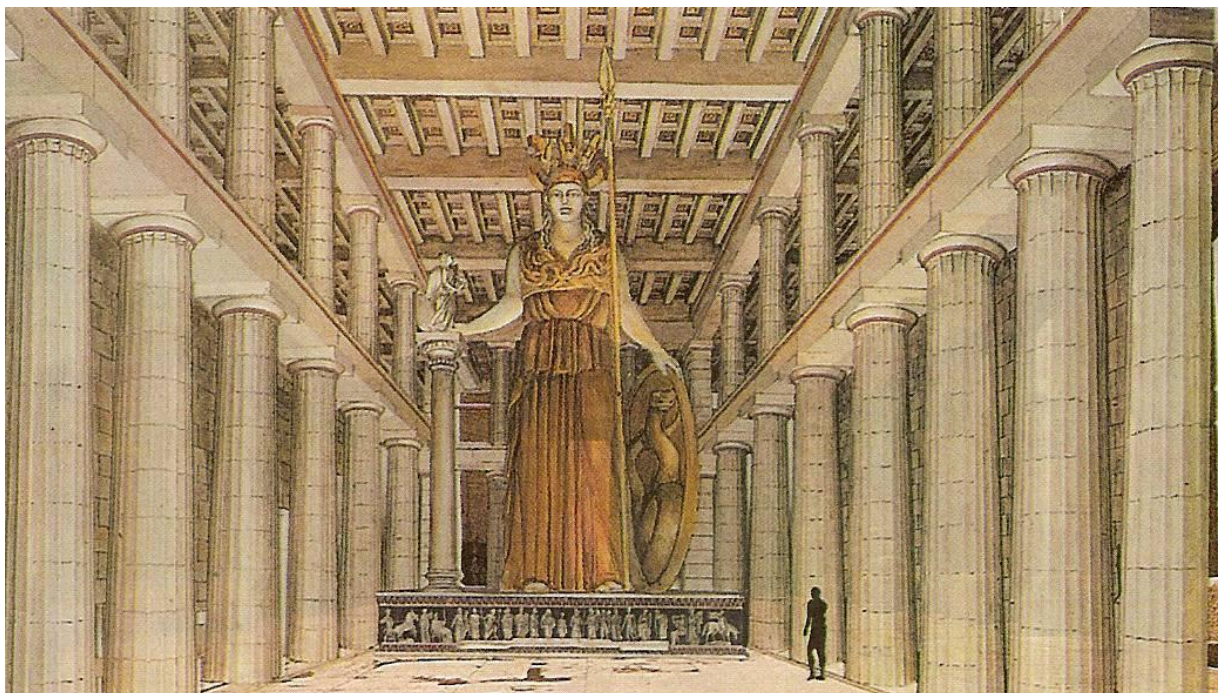
Πάνω στην Ακρόπολη στήθηκαν λαμπρά μνημεία, που και σήμερα γνωρίζουν παγκόσμιο θαυμασμό. Ο Περικλής ανάθεσε στο φίλο του, το Φειδία, να παρακολουθεί προσωπικά τα έργα.

Το πρώτο μνημείο που συναντούσε κάποιος ανεβαίνοντας στην Ακρόπολη ήταν τα Προπύλαια. Δεξιά είχε κτιστεί ο ναός της Αθηνάς Νίκης. Στο ψηλότερο σημείο ήταν ο Παρθενώνας, αφιερωμένος και αυτός στην Αθηνά.

Ο Παρθενώνας αποτελεί το κυριότερο έργο της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Μέσα στο ναό είχε τοποθετηθεί το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς, έργο του Φειδία. Στο μέρος όπου είχε γίνει, σύμφωνα με το μύθο, ο αγώνας ανάμεσα στην Αθηνά και τον Ποσειδώνα για το ποιος θα δώσει το όνομά του στην πόλη της Αθήνας, χτίστηκε το Ερέχθειο.

Ο χώρος γύρω ήταν γεμάτος από αφιερώματα. Ανάμεσα σ' αυτά υπήρχε και το χάλκινο άγαλμα

της Αθηνάς που είχε ύψος επτά μέτρα. Η άκρη από το δόρυ της Αθηνάς φαινόταν από πολύ μακριά.

1. Αναπαράσταση του εσωτερικού του Παρθενώνα με το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς

Τα αγάλματα που έγιναν την περίοδο αυτή ήταν διαφορετικά από τους κούρους και τις κόρες.

Τα πρόσωπα έχουν πιο φυσικά χαρακτηριστικά. Τα χέρια και τα πόδια φαίνονται να έχουν κίνηση. Γνωστός γλύπτης, εκτός από το Φειδία, ήταν ο Πολύκλειτος.

Έργα ζωγραφικής ήταν δύσκολο να σωθούν. Για τον τρόπο όμως που ζωγράφιζαν οι τεχνίτες μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα από τις παραστάσεις πάνω στα αγγεία. Αγγεία σώθηκαν πολλά. Κάθε σπίτι τότε χρησιμοποιούσε τα αγγεία για να αποθηκεύει διάφορα προϊόντα.

Τα έργα αυτά που δόξασαν την Αθήνα θεωρήθηκαν κλασικά, γιατί έμειναν αξεπέραστα μέσα στους αιώνες. Γι' αυτό και η εποχή στην οποία έζησε ο Περικλής ονομάστηκε «χρυσός αιώνας».

2. Άποψη της Ακρόπολης

Προπύλαια: (προ + πύλη), η λαμπρή είσοδος
Προς τον ιερό βράχο της Ακρόπολης.

το χρυσελεφάντινο άγαλμα: το άγαλμα που
είναι φτιαγμένο από χρυσό και ελεφαντόδοντο.

ο κούρος: άγαλμα της αρχαϊκής εποχής, που παριστά-
νει γυμνό νεαρό σε όρθια στάση.

ο κλασικός: αυτός που θεωρείται μοναδικός,
ξεχωριστός και είναι αθάνατος.

παράθεμα 1

Οι κόρες του Κάστρου

Στα χρόνια που η Ελλάδα ήταν στα χέρια των Τούρκων, επισκέφτηκε την Αθήνα ο Άγγλος λόρδος Έλγιν. Με τη βοήθεια των Τούρκων αφαίρεσε ένα μέρος από τα γλυπτά του Παρθενώνα και τα μετέφερε στην πατρίδα του. Μια μέρα, ένας Άγγλος άρχοντας ανέβηκε στην Ακρόπολη για να βγάλει και να πάρει μαζί του τις έξι μαρμαρένιες κόρες. Πήρε τη μια κι άφησε παραγγελιά στους Τούρκους να πάνε τη νύχτα να βγάλουν και να του κουβαλήσουν και τις άλλες. Πραγματικά, τη νύχτα

πήγαν οι Τούρκοι να πάρουν τις κόρες αλλά, όταν ανέβηκαν στο Κάστρο, κόντεψαν να τρελαθούν από το φόβο τους. Οι μαρμαρένιες κόρες έκλαιγαν και φώναζαν την αδελφή τους που την είχε πάρει ο μιλόρδος κι όλος ο τόπος αντηχούσε από τα μοιρολόγια τους. Το 'βαλαν στα πόδια οι Τούρκοι κι ούτε που θέλησαν ποτέ να ξαναπάνε να πειράξουν τις κόρες. Πολλοί άνθρωποι, κάτω από το Κάστρο, άκουγαν τις κόρες να κλαίνε τις νύχτες και να ζητάνε την αδελφή τους.

Ζωή Βαλάση, Το τεσσεραφύλλι.

3. Το Ερέχθειο. Οι Καρυάτιδες κρατούν με το κεφάλι τους τη στέγη του ναού.

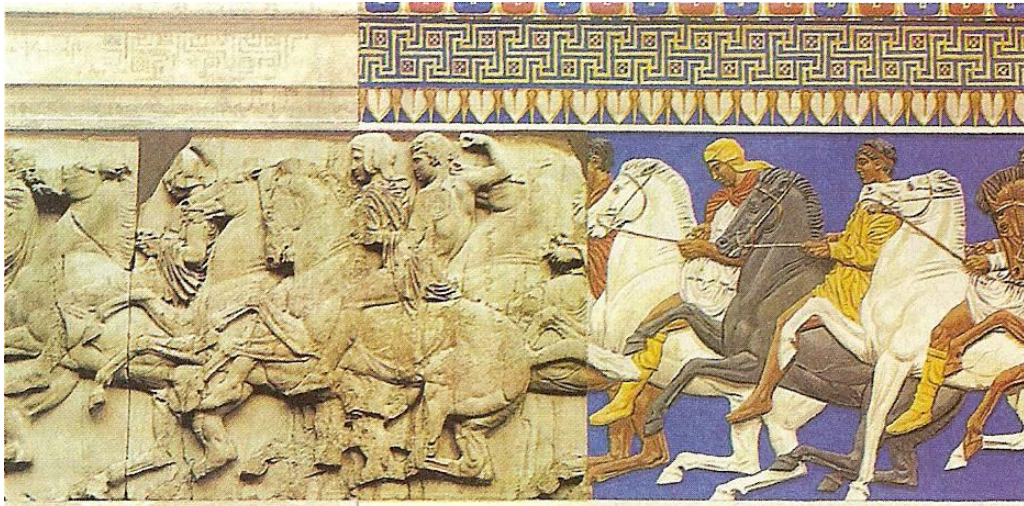
παράθεμα 2

Οι μεγάλοι καλλιτέχνες της Αθήνας, τα έργα τους και η βοήθεια της θεάς Αθηνάς

Ο Περικλής είχε αναθέσει στο Φειδία να επιβλέψει όλα τα έργα της Αθήνας. Το κάθε έργο ξεχωριστά το είχαν αναλάβει μεγάλοι αρχιτέκτονες και τεχνίτες. Στον Παρθενώνα εργάζονταν οι αρχιτέκτονες Ικτίνος και Καλλικράτης. Το μακρύ τείχος το είχε αναλάβει επίσης ο Καλλικράτης. Τα Προπύλαια της Ακρόπολης τελείωσαν μέσα σε πέντε χρόνια κάτω από την επίβλεψη του Μνησικλή. Κατά την ανοικοδόμησή τους, ο πιο άξιος εργάτης γλίστρησε κι έπεσε από ψηλά. Ήταν σε άσχημη κατάσταση και οι γιατροί πίστευαν ότι θα πεθάνει. Ο Περικλής ήταν πολύ στενοχωρημένος. Ξαφνικά

στον ύπνο του παρουσιάστηκε η θεά Αθηνά και του υπέδειξε τον τρόπο με τον οποίο θα θεραπευόταν ο τεχνίτης. Εκείνος αμέσως τον μετέφερε στους γιατρούς. Γρήγορα ο τραυματισμένος τεχνίτης έγινε καλά. Με αυτόν τον τρόπο φάνηκε το ενδιαφέρον της θεάς Αθηνάς για τα έργα. Σε ανάμνηση όλων αυτών έστησαν στην Ακρόπολη το χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς – Υγείας, το οποίο έφτιαξε ο Φειδίας, όπως και το χρυσό άγαλμα της Αθηνάς.

Πλούταρχος, Περικλής, 13 (διασκευή)

4. Τμήμα από ζωφόρο του Παρθενώνα που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Η αναπαράσταση δείχνει ότι αρχικά τα μάρμαρα ήταν καλυμμένα με χρώμα.

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, ονομάστηκε η εποχή του Περικλή «χρυσός αιώνας»;

2. Τι σημαίνει η λέξη ακρόπολη; Ποια ακρόπολη εννοούμε, όταν γράφουμε το άλφα με κεφαλαίο γράμμα; Ποια ακρόπολη βρίσκεται πιο κοντά στο χώρο όπου κατοικείς; Τι ξέρεις γι' αυτήν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»

Η Αθήνα έμοιαζε με σχολείο, όπου σοφοί άνθρωποι συζητούσαν. Μεγάλη ανάπτυξη είχε το θέατρο, όπου παίζονταν τραγωδίες και κωμωδίες.

Στην Αθήνα τότε έζησαν σπουδαίοι άνθρωποι που ασχολήθηκαν με τα γράμματα. Η πόλη έμοιαζε με σχολείο. Έλληνες από κάθε περιοχή πήγαιναν στην Αθήνα να ακούσουν τους σοφούς να μιλάνε για σοβαρά θέματα και να διδάσκουν τους νέους.

Ο φιλόσοφος Σωκράτης σε διάφορα σημεία της πόλης έπιανε κουβέντα κάθε μέρα με τους απλούς ανθρώπους. Η ζωή, έλεγε, θα γίνει πιο καλή, αν οι άνθρωποι γίνουν δίκαιοι και τίμιοι.

Ο Ηρόδοτος καταγόταν από την Αλικαρνασσό της Μ. Ασίας, έζησε όμως χρόνια στην Αθήνα. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες, όπου είδε και άκουσε πολλά και περίεργα. Πιο πολύ όμως τον συγκίνησαν τα κατορθώματα των Ελλήνων εναντίον των Περσών. Όλα αυτά που του έκαναν εντύπωση θέλησε να τα γράψει. Αργότερα τον ονόμασαν «πατέρα της Ιστορίας». Ο Θουκυδίδης, ένας άλλος ιστορικός, έγραψε για τον Πελοποννησιακό πόλεμο, τις συγκρούσεις ανάμεσα στους Έλληνες. Παρόλο που οι συμπατριώτες του οι Αθηναίοι τον εξόρισαν, αυτός έγραψε χωρίς μίσος γι' αυτούς.

Την εποχή αυτή αναπτύχθηκε ιδιαίτερα το θέατρο. Τις παραστάσεις παρακολουθούσαν με πολύ ενδιαφέρον οι άνθρωποι. Για να μπορούν μάλιστα να βλέπουν περισσότεροι, διάλεξαν χώρους που είναι πολύ κοντά σε λόφο.

1. Το αρχαίο θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα

Οι Έλληνες αγαπούσαν το θέατρο και πίστευαν ότι όποιος παρακολουθεί παραστάσεις μαθαίνει καινούρια πράγματα και ωφελείται. Τα έργα που παίζονταν, όταν ήταν σοβαρά και θλιβερά, τα ονόμαζαν τραγωδίες. Όταν ήταν χαρούμενα κι έκαναν τους ανθρώπους να σκάνε στα γέλια, τα ονόμαζαν κωμωδίες. Στα θέατρα αυτά έπαιζαν έργα του Αισχύλου, του Σοφοκλή, του Ευριπίδη, του Αριστοφάνη και άλλων.

παράθεμα 1

Σωκράτης, ένας σπουδαίος άνθρωπος και δάσκαλος

Ο Σωκράτης ήταν πολύ ευσεβής. Δεν έκανε τίποτε χωρίς τη θέληση των θεών. Ήταν τόσο δίκαιος που δεν έβλαπτε κανένα. Αντίθετα ωφελούσε όλους εκείνους που ήταν στην πνευματική του συντροφιά. Διάλεγε πάντοτε το σωστό και το ωφέλιμο παρά το ευχάριστο, και δεν έκανε ποτέ σφάλματα. Βοηθούσε τους ανθρώπους να καταλαβαίνουν τα λάθη τους και τους παρακινούσε να μορφώνονται και να γίνονται σωστοί άνθρωποι. Πρέπει να ήταν ένας άριστος και ευτυχισμένος άνθρωπος.

Ξενοφώντας, Απομνημονεύματα (διασκευή)

2. Ο φιλόσοφος Σωκράτης
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

παράθεμα 2

Ο Αριστοφάνης μιλάει για τα πουλιά

«Καλότυχο το γένος των πουλιών που το χειμώνα δε χρειάζονται κάπες, μα έχουν τα φτερά τους κι ούτε τα καίνε οι λαμπερές ζεστές ακτίνες του καλοκαιριού, μα κατοικούνε στ' ανθισμένα λιβάδια μες στις φυλλωσιές, όταν ο τζίτζικας ο εξαίσιος, τρελός από τον ήλιο, τραγουδάει στις ζέστες του μεσημεριού».

Αριστοφάνης, 'Ορνιθες (διασκευή)

3. Μάσκες αρχαίου θεάτρου

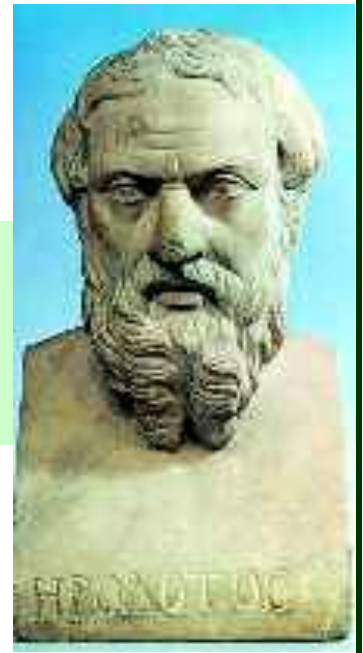
παράθεμα 3

Πόλεμος Πελοποννησίων και Αθηναίων

Ο Θουκυδίδης ο Αθηναίος έγραψε για τον πόλεμο των Πελοποννησίων και των Αθηναίων από τη στιγμή που άρχισε. Ο Θουκυδίδης πίστευε ότι ο πόλεμος αυτός θα γίνει μεγάλος και θα είναι ο πιο σημαντικός απ' όλους τους προη-ούμενους. Το συμπέρασμα αυτό το έβγαλε από το ότι οι δύο αντίπαλοι ήταν δυνατοί έχοντας μαζί τους τους μισούς Έλληνες ο καθένας.

Θουκυδίδης, Ιστορία, 1 (διασκευή)

4. Ο Ηρόδοτος (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο). Αν δεν υπήρχε ο Ηρόδοτος, θα ξέραμε πολύ λίγα για τα κατορθώματα των Ελλήνων στους Περσικούς πολέμους.

1. Γνωρίζεις αν σήμερα παίζονται αρχαίες κωμωδίες και τραγωδίες; Πού γίνεται αυτό;
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η Αθήνα ονομάστηκε «σχολείο της Ελλάδας»;

Ας δούμε τι μάθαμε

Ο «ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ» (5ος ΑΙΩΝΑΣ π.Χ.)

Μετά την αναχώρηση των Περσών, οι Έλληνες δημιουργούν την Αθηναϊκή συμμαχία και συνεχίζουν τον πόλεμο εναντίον τους. Η Αθήνα γίνεται πνευματικό κέντρο των Ελλήνων και το δημοκρατικό της πολίτευμα σταθεροποιείται. Η Ακρόπολη στολίζεται με λαμπρά, αξεπέραστα έργα. Η εποχή του Περικλή έμεινε γνωστή ως «χρυσός αιώνας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

Αιτίες και αφορμές του πολέμου

Η μεγάλη δύναμη της Αθήνας έγινε η αιτία να ανησυχήσουν η Σπάρτη και η Κόρινθος. Αφορμή του πολέμου υπήρξε η προσπάθεια της Αθήνας να αναπτύξει το εμπόριό της στο Ιόνιο πέλαγος. Μια προσπάθεια να βρεθεί λύση δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα και ο πόλεμος άρχισε.

Η Αθήνα έγινε πλούσια πόλη, που είχε απλώσει την κυριαρχία της σ' όλο σχεδόν το Αιγαίο. Από την άλλη πλευρά στεκόταν η Σπάρτη, έχοντας με το μέρος της τις περισσότερες πόλεις της Πελοποννήσου.

Οι σχέσεις των δύο αυτών πόλεων δεν ήταν καλές. Τις χώριζαν πολλές διαφορές. Είχαν διαφορετικά πολιτεύματα και αλλιώτικο τρόπο ζωής. Η μεγάλη δύναμη της Αθήνας έκανε τη Σπάρτη να ανησυχεί. Η ανησυχία μεγάλωσε, όταν η Αθήνα θέλησε να πουλήσει τα προϊόντα της στη δυτική Ελλάδα και την Ιταλία. Αυτό έκανε μεγάλη οικονομική ζημιά στους Κορίνθιους, που ήταν φίλοι των Σπαρτιατών. Όλες αυτές οι αιτίες εύκολα μπορούσαν να οδηγήσουν σ' ένα πόλεμο.

Η αφορμή δεν άργησε να βρεθεί. Οι Κερκυραίοι, που είχαν διαφορές με τους Κορίνθιους, ζήτησαν βοήθεια από τους Αθηναίους. Οι Αθηναίοι, που ενδιαφέρονταν για το εμπόριο της περιοχής, θεώρησαν το γεγονός αυτό ως μεγάλη ευκαιρία. Αποφάσισαν λοιπόν να πάνε με το μέρος των Κερκυραίων. Οι Κορίνθιοι προσπάθησαν τότε να βλάψουν τους Αθηναίους στη

Μακεδονία. Η κατάσταση χειροτέρευσε. Οι αντιπρόσωποι της Πελοποννησιακής συμμαχίας συγκεντρώθηκαν στη Σπάρτη και αποφάσισαν να γίνει πόλεμος. Ο πόλεμος θα γινόταν ανάμεσα σε Έλληνες και ήταν πολύ κακό αυτό.

1. Σκηνή από λευκή λήκυθο που δείχνει Αθηναίο πολεμιστή που αποχαιρετά τη γυναίκα του (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών).

2. Άγαλμα Σπαρτιάτη πολεμιστή (Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης)

Αντιμέτωπες ήταν δυο πολύ μεγάλες συμμαχίες, η Πελοποννησιακή και η Αθηναϊκή. Η πρώτη ήταν ισχυρή στην ξηρά και η δεύτερη στη θάλασσα. Κανένας δεν μπορούσε πια να μαντέψει ποιος θα έβγαινε νικητής. Έγινε μια τελευταία προσπάθεια να τα βρουν οι δυο αντίπαλοι, μα στάθηκε αδύνατο. Ο απεσταλμένος του βασιλιά Αρχίδαμου, Μελήσιππος, γύρισε, χωρίς να καταφέρει να πείσει τους Αθηναίους. Φεύγοντας μάλιστα από την Αθήνα είπε λόγια που φάνηκαν προφητικά: «Αυτή η ημέρα θα γίνει αρχή μεγάλης συμφοράς για τους Έλληνες». Και δεν είχε άδικο.

Έτσι άρχισε ένας εμφύλιος πόλεμος που όλα έδειχναν πως θα διαρκούσε πολύ. Οι αντίπαλοι πολεμούσαν από την άνοιξη ως το φθινόπωρο. Το χειμώνα σταματούσαν για να κάνουν τις απαραίτητες προετοιμασίες.

η αιτία: ένας σοβαρός λόγος για να γίνει κάτι.

η αφορμή: η δικαιολογία που χρησιμοποιεί κάποιος για να κάνει κάτι.

ο εμφύλιος: ο πόλεμος που γίνεται ανάμεσα σε ανθρώπους του ίδιου κράτους.

3. Χάρτης των πόλεων που αποτελούσαν την Αθηναϊκή και την Πελοποννησιακή συμμαχία.

Οι αντίπαλοι στον Πελοποννησιακό πόλεμο

 Αθηναϊκή συμμαχία

 Σπαρτιατική συμμαχία

παράθεμα 1

Εμφύλιος πόλεμος

Στον Πελοποννησιακό πόλεμο, όποιος φερόταν σκληρά στους αντιπάλους του σ' αυτόν έδειχναν εμπιστοσύνη. Όποιος έβαζε στο νου του να κάνει ένα κακό αυτόν θεωρούσαν έξυπνο. Όποιοι ανήκαν στο ίδιο κόμμα αυτοί θεωρούνταν καλύτεροι από συγγενείς.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Γ.82 (διασκευή)

παράθεμα 2

Η Φωνή της λογικής

Ο Αθηναίος αντιπρόσωπος Καλλίστρατος είπε στους Σπαρτιάτες τα παρακάτω σοφά λόγια: «Πάντοτε γίνονται πόλεμοι και τελειώνουν. Οι άνθρωποι όμως επιθυμούμε την ειρήνη. Την ειρήνη πρέπει να την υπογράψουμε, προτού μας χτυπήσουν μεγάλες συμφορές. Ο πόλεμος φέρνει μόνο καταστροφές. Γι' αυτό δεν πρέπει να μοιάσουμε στους πρωταθλητές που περιμένουν να νικηθούν, για να φύγουν από το στίβο. Πρέπει λοιπόν να γίνουμε φίλοι, όσο ακόμη είμαστε δυνατοί και ευτυχισμένοι».

Ξενοφώντας, Ελληνικά, ΣΤ' 3, 15-17 (διασκευή)

4. Αθηναϊκή τριήρης σε αναπαράσταση
(Ναυτικό Μουσείο Αθηνών)

1. Μπορείς να εξηγήσεις τι εννοούσε με τα λόγια του ο Μελήσιππος;
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, αυτός ο εμφύλιος πόλεμος θα διαρκούσε πολύ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26

Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου

Οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοί τους κάνουν εισβολή στην Αττική και οι Αθηναίοι λεηλατούν τα παράλια της Λακωνίας. Ο πόλεμος ξαναρχίζει με εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία και τελειώνει με νίκη των Σπαρτιατών.

Ο στρατός των Πελοποννησίων έκανε εισβολή στην Αττική (431 π.Χ.) και άρχισε να προκαλεί καταστροφές. Οι κάτοικοι της περιοχής με διαταγή του Περικλή κλείστηκαν στα Μακρά τείχη, που προστάτευαν όλη την περιοχή από την Αθήνα ως τον Πειραιά. Ο αθηναϊκός στόλος λεηλάτησε τα παράλια της Λακωνίας. Το δεύτερο χρόνο έπεσε μεγάλη αρρώστια (λοιμός) στην Αθήνα. Πέθαναν τότε πολλοί. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν κι ο Περικλής. Η Αθήνα έχασε τον αρχηγό της σε μια πολύ δύσκολη στιγμή.

Ο πόλεμος σιγά σιγά απλώθηκε σε πολλές περιοχές. Οι αντίπαλοι πολεμούσαν με πείσμα. Πολλοί όμως είχαν κουραστεί και ήθελαν να σταματήσει ο πόλεμος. Αγωνίστηκαν λοιπόν και πέτυχαν να γίνει ειρήνη. Την πρωτοβουλία είχε ο στρατηγός Νικίας, γι' αυτό και η ειρήνη ονομάστηκε Νικία (421 π.Χ.).

Η ειρήνη όμως δεν κράτησε για πολύ· ο πόλεμος ξανάρχισε. Ο Αλκιβιάδης, άνθρωπος υπερβολικά φιλόδοξος, κατάφερε να παρασύρει τους Αθηναίους σε μια εκστρατεία στη Σικελία εναντίον των Συρακουσών. Αν πετύχαιναν να νικήσουν, όλο το εμπόριο θα περνούσε στα χέρια των Αθηναίων. Η Αθήνα θα κυριαρχούσε όχι μόνο στο Αιγαίο πέλαγος αλλά και στο Ιόνιο. Η εκστρατεία έγινε (415 – 413 π.Χ.), αλλά κατέληξε σε μεγάλη ήττα των Αθηναίων.

Ο πόλεμος, που όλο φούντωνε, ήταν δύσκολο να τελειώσει. Οι Σπαρτιάτες πήραν την απόφαση να δημιουργήσουν κι αυτοί ισχυρό στόλο, ικανό να τα βάζει με τον αθηναϊκό. Ζήτησαν μάλιστα για το σκοπό αυτό και χρήματα από τους Πέρσες. Έτσι πέτυχαν ν' αποκτήσουν μεγάλη ναυτική δύναμη. Ο αγώνας είχε πια μεταφερθεί στη θάλασσα. Σε ναυμαχία που έγινε στις Αργινούσες (406 π.Χ.) νίκησαν οι Αθηναίοι. Η κρίσιμη όμως σύγκρουση έγινε την άλλη χρονιά στους Αιγός ποταμούς, όπου οι Αθηναίοι έπαθαν μεγάλη καταστροφή. Μετά το γεγονός αυτό ο στόλος της Σπάρτης έπλευσε στον Πειραιά. Οι Αθηναίοι βρέθηκαν σε δύσκολη θέση. Αναγκάστηκαν να υπογράψουν ειρήνη (404 π.Χ.) με βαριούς όρους γι' αυτούς.

Ο πόλεμος τελείωσε. Άφησε όμως πίσω του αμέτρητους νεκρούς, ερειπωμένες πόλεις και ψυχικά τραύματα που ήταν δύσκολο να γιατρευτούν.

τα Μακρά τείχη: τα μεγάλα τείχη που προστάτευαν την Αθήνα και τον Πειραιά.

ο λοιμός: η μεταδοτική ασθένεια που προκαλεί το θάνατο.

1. Οι κυριότερες συγκρούσεις του πολέμου

2. Μαρμάρινο κεφάλι του Αλκιβιάδη
(Γλυπτοθήκη Ny Carlsberg,
Κοπεγχάγη)

παράθεμα 1

Το τέλος του Περικλή

Όταν ο Περικλής ήταν στα τελευταία του, γύρω του ήταν μαζεμένοι οι φίλοι του. Συζητούσαν λοιπόν για τη δύναμή του και τα κατορθώματά του. Ο Περικλής εννιά φορές στρατηγός και νικητής δόξασε την Αθήνα. Καθώς κουβέντιαζαν λοιπόν νόμιζαν πως δεν τους καταλάβαινε και είχε χάσει τις αισθήσεις του. Εκείνος όμως τους παρακολουθούσε και τους διέκοψε λέγοντάς τους: «Απορώ γιατί επαινείτε και θυμάστε τα έργα μου, για τα οποία με βοήθησε η τύχη, και δεν αναφέρετε το καλύτερο και το σπουδαιότερο πως κανένας Αθηναίος πολίτης δε φόρεσε μαύρα εξαιτίας μου».

Πλούταρχος, Βίος Περικλή, κεφ. 38 (διασκευή)

παράθεμα 2

Το τέχνασμα του Λύσανδρου

Οι στόλοι της Αθήνας και της Σπάρτης βρίσκονταν ο ένας απέναντι στον άλλο στα στενά του Ελλησπόντου. Ο αρχηγός του στόλου των Σπαρτιατών Λύσανδρος δε φαινόταν πρόθυμος να δώσει μάχη. Οι Αθηναίοι νόμισαν ότι οι Σπαρτιάτες φοβούνταν. Κατέβηκαν λοιπόν στη στεριά και άρχισαν να αγοράζουν ό,τι χρειαζόνταν. Ο Λύσανδρος, έχοντας έτοιμο το στόλο του, βρισκόταν στην άλλη πλευρά των στενών, απέναντι από τους Αθηναίους. Έδωσε εντολή σ' ένα πλοίο του να πλεύσει στο μέσο της απόστασης. Απ' εκεί οι ναύτες παρακολουθούσαν τους Αθηναίους. Μόλις τους είδαν να έχουν κατέβει στην ξηρά ύψωσαν μια ασπίδα. Ο Λύσανδρος, μόλις είδε την ασπίδα, διέταξε το στόλο να πλεύσει ολοταχώς. Οι Αθηναίοι που βρίσκονταν ακόμη

στην ξηρά τα έχασαν. Έτρεξαν για τα πλοία, αλλά δεν πρόφτασαν. Πιάστηκαν όλοι αιχμάλωτοι.

Ξενοφώντας, Ελληνικά 1, 2, 27-28 (διασκευή)

3. Χάλκινη ασπίδα, λάφυρο των Αθηναίων από τους Σπαρτιάτες κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς)

παράθεμα 3

Βαριοί οι όροι για τους Αθηναίους

Όταν οι απεσταλμένοι της Αθήνας έφτασαν στη Σπάρτη, οι πέντε έφοροι κάλεσαν σε συμβούλιο τους συμμάχους τους. Σ' αυτό οι Κορίνθιοι, οι Θηβαίοι και πολλοί άλλοι Έλληνες πρότειναν να μην κάνουν ειρήνη με τους Αθηναίους, αλλά να τους αφανίσουν. Οι Λακεδαιμόνιοι όμως είπαν πως δε θα υποδουλώσουν μια πόλη ελληνική που πρόσφερε πολλά στη διάρκεια των περσικών πολέμων. Γι' αυτό δέχτηκαν να κάνουν ειρήνη με τους εξής όρους: να γκρεμίσουν οι Αθηναίοι τα Μακρά τείχη και τα τείχη του Πειραιά, να παραδώσουν τα πλοία τους εκτός από δώδεκα κ.ά. Οι Αθηναίοι αποφάσισαν να δεχτούν την ειρήνη, μια και δεν μπορούσαν να περιμένουν άλλο, αφού πολλοί πέθαιναν από την πείνα.

Ξενοφώντας, Ελληνικά, 2, 19-22 (διασκευή)

4. Αναπαράσταση της περιοχής της Αθήνας - Πειραιά με τα Μακρά τείχη

1. Πώς φαντάζεσαι ότι ένοιωθαν οι Αθηναίοι κλεισμένοι για αρκετό καιρό στα Μακρά τείχη;
2. Πώς κρίνεις το γεγονός ότι οι Σπαρτιάτες ζήτησαν χρήματα από τους Πέρσες για να ενισχύσουν το ναυτικό τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

Η ηγεμονία της Σπάρτης

Οι Σπαρτιάτες τοποθετούν δικές τους κυβερνήσεις, ενώ στη Μ. Ασία στέλνουν στρατό. Στην Ελλάδα ξαναρχίζει ο πόλεμος, καθώς πολλές πόλεις συμμαχούν κατά της Σπάρτης. Ο Αγησίλαος επιστρέφει από τη Μ. Ασία. Οι Σπαρτιάτες κάνουν συμμαχία με τους Πέρσες και ο πόλεμος τελειώνει.

Οι Σπαρτιάτες, μετά τη νίκη τους στον Πελοποννησιακό πόλεμο, ένωσαν πολύ ισχυροί. Στις ελληνικές πόλεις έβαλαν δικούς τους ανθρώπους να κυβερνάνε. Στην Αθήνα τοποθέτησαν τριάντα ολιγαρχικούς, οι οποίοι κυβέρνησαν με τρόπο καταπιεστικό, γι' αυτό ονομάστηκαν τύραννοι. Ακόμη, βοήθησαν στην Περσία τον Κύρο να διώξει από το θρόνο τον αδελφό του, βασιλιά Αρταξέρξη.

Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας είχαν κι αυτές υποστηρίξει τον Κύρο. Μετά το θάνατό του όμως άρχισε να τις κυριεύει ο φόβος. Πίστευαν ότι ο βασιλιάς θα θελήσει να πάρει εκδίκηση. Σκέφτηκαν τότε να ζητήσουν βοήθεια από τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι έστειλαν στρατό με αρχηγό το βασιλιά Αγησίλαο. Ο σπαρτιατικός στρατός νίκησε αρκετές φορές τον περσικό και οι Έλληνες που ζούσαν στα παράλια ένωσαν πιο ασφαλείς. Γρήγορα όμως τα πράγματα άλλαξαν.

οι ολιγαρχικοί: οπαδοί της ολιγαρχίας, του πολιτεύματος που την εξουσία την έχουν λίγοι.

1. Συγκρούσεις μεταξύ Σπαρτιατών και συμμάχων

Στην Ελλάδα πολλές πόλεις, όπως η Αθήνα, η Κόρινθος, η Θήβα και άλλες, είχαν κάνει συμμαχία έναντιον της Σπάρτης. Την προσπάθεια αυτή των πόλεων υποστήριξαν με κάθε μέσο οι Πέρσες. Θεωρούσαν κέρδος να είναι οι Έλληνες χωρισμένοι και να πολεμούν μεταξύ τους.

Οι Σπαρτιάτες μπροστά στο νέο κίνδυνο ζήτησαν από τον Αγησίλαο να γυρίσει πίσω. Ο Αγησίλαος με βαριά καρδιά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το έργο του στη Μ. Ασία. Ο νέος εμφύλιος πόλεμος που είχε αρχίσει ονομάστηκε Βοιωτικός ή Κορινθιακός πόλεμος, επειδή οι κυριότερες μάχες έγιναν στην περιοχή της Κορίνθου και της Βοιωτίας. Ο στρατός της Σπάρτης νίκησε τους συμμάχους στην Κορώνεια της Βοιωτίας· ο στόλος της όμως ηττήθηκε στην Κνίδα της Μ. Ασίας (394 π.Χ.).

Ο κίνδυνος για τους Σπαρτιάτες ήταν μεγάλος. Σκέφτηκαν τότε να στείλουν το ναύαρχό τους Ανταλκίδα στην Περσία, όπου έκλεισε ειρήνη με τους Πέρσες. Η ειρήνη που πήρε το όνομα του Ανταλκίδα (Ανταλκίδεια ειρήνη, 386 π.Χ.) ήταν πολύ ταπεινωτική για τους Έλληνες.

Στην Ελλάδα τα πράγματα ησύχασαν. Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας και η Κύπρος έχασαν την ελευθερία τους, αφού πέρασαν στην περσική κυριαρχία. Ευτυχώς όμως η συμφωνία αυτή δεν κράτησε για πολύ.

2. Χάλκινο κράνος (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας).
Τι διαφορά έχει από αυτά που φορούν σήμερα
οι στρατιώτες;

παράθεμα 1

Από αγάπη για την κόρη του

Μετά το θάνατο του Κύρου οι Έλληνες στρατιώτες, που πολέμησαν μαζί του, έμειναν μόνοι μέσα στο τεράστιο περσικό κράτος. Αποφάσισαν λοιπόν να κινηθούν προς το βορρά, προς τα ελληνικά παράλια του Πόντου. Πολεμώντας έφτασαν στη χώρα των Καρδούχων. Τα βουνά ήταν ψηλά και απότομα. Το μοναδικό δρόμο τον φύλαγαν πάνοπλοι Καρδούχοι. Οι Έλληνες σταμάτησαν να δουν τι θα κάνουν. Εκείνη τη στιγμή παρουσίασαν στους αρχηγούς δύο Καρδούχους αιχμαλώτους. Τους χώρισαν αμέσως και ρώτησαν τον πρώτο αν ξέρει άλλο δρόμο. Αυτός, παρότι τον βασάνισαν, είπε ότι δε γνώριζε. Οι αρχηγοί έδωσαν εντολή να τον σκοτώσουν μπροστά στα μάτια του άλλου. Ο δεύτερος, μόλις είδε το κακό που βρήκε το φίλο του, αμέσως τους έδειξε άλλο δρόμο, εύκολο και ασφαλή. Τον ρώτησαν τότε οι

αρχηγοί: «Γιατί ο πρώτος δε θέλησε να κάμει το ίδιο;»
Κι εκείνος απάντησε: «Φοβήθηκε για την κόρη του και την οικογένειά της που κατοικούν πιο πέρα στο δρόμο που βαδίζουμε τώρα».

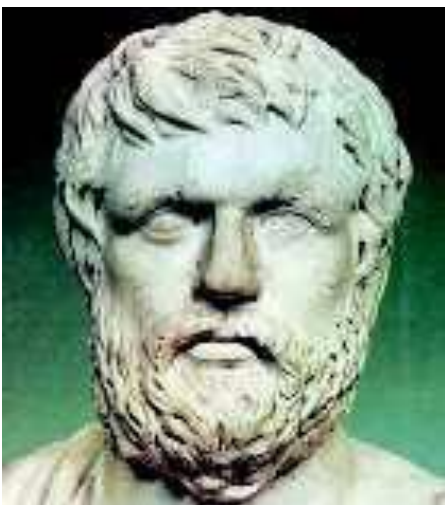
Ξενοφώντας, Κύρου Ανάβαση,
Δ 1. 20 - 24 (διασκευή)

παράθεμα 2

Η καλοσύνη του Αγησίλαου

Ο Αγησίλαος, όταν κυρίευε μια χώρα, φρόντιζε να μην την καταστρέφει. Αυτό το έκανε για να μπορεί ο στρατός του να βρίσκει τρόφιμα. Επίσης δε φερόταν με σκληρότητα στους εχθρούς αλλά με καλοσύνη. Στους στρατιώτες του έλεγε να μη βασανίζουν τους αιχμαλώτους, γιατί είναι και αυτοί άνθρωποι. Κάθε φορά που μετακινούσε το στρατόπεδό του και καταλάβαινε ότι είχαν μείνει πίσω μικρά παιδιά, ενδιαφερόταν γι' αυτά. Τέλος νοιαζόταν και για τους ηλικιωμένους αιχμαλώτους και τους προστάτευε.

Ξενοφώντας, Αγησίλαος 1, 20-21 (διασκευή)

3. Προτομή του Ξενοφώντα,
ρωμαϊκό αντίγραφο (Μουσείο
Πράδο, Μαδρίτη)

1. Γιατί οι Σπαρτιάτες ζήτησαν από τον Αγησίλαο να επιστρέψει;
2. Οι Σπαρτιάτες έκλεισαν ειρήνη με τους Πέρσες. Νομίζεις ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι διαφορετικό;

Ας δούμε τι μάθαμε

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η δύναμη της Αθήνας, καθώς μεγάλωνε, έκανε τη Σπάρτη και την Κόρινθο να ανησυχήσουν. Αυτό έγινε αιτία να αρχίσει ο Πελοποννησιακός πόλεμος, στον οποίο νίκησαν οι Σπαρτιάτες. Οι Σπαρτιάτες όμως δε φέρθηκαν καλά στους άλλους Έλληνες. Πολλές πόλεις τότε έκαναν συμμαχία εναντίον της Σπάρτης. Έτσι άρχισε νέος πόλεμος, ο οποίος τελείωσε με ενέργειες των Περσών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα 5

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

1. Η κάθοδος των Δωριέων 6

2. Οι Έλληνες δημιουργούν αποικίες 11

3. Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων 15

4. Η τέχνη και η γραφή 20

ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

5. Νέες αποικίες των Ελλήνων 25

6. Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα 32

7. Οι δεσμοί που ένωναν τους Έλληνες 37

8. Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής 43

9. Τα γράμματα 48

10. Σπάρτη : Η κοινωνία και το πολίτευμα 52

11. Σπάρτη : Η ζωή στην πόλη 57

12. Το παλιό πολίτευμα της Αθήνας 62

13. Οι νόμοι του Σόλωνα. Ο Πεισίστρατος γίνεται
τύραννος 67

14. Ο Κλεισθένης θεμελιώνει τη δημοκρατία 71

ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

1. ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ:

15. Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μ. Ασίας ... 77
16. Ο περσικός κίνδυνος 85
17. Η μάχη των Θερμοπυλών..... 91
18. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας..... 96
19. Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία
της Μυκάλης..... 101

2. Ο «ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ» (5ος ΑΙΩΝΑΣ π.Χ.):

20. Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή πόλη 107
21. Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας
στα χρόνια του Περικλή..... 112
22. Η καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση
των Αθηναίων 117
23. Ο «χρυσός αιώνας» της τέχνης..... 122
24. Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»..... 127

3. Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ:

25. Αιτίες και αφορμές του πολέμου..... 132
26. Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου..... 137
27. Η ηγεμονία της Σπάρτης..... 143

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.